

Долгожители Абыйского улуса

Совет ветеранов улуса

Долгожители Абыйского улуса

п. Белая Гор. №
2011 г.

МКУ «Абыйская МЦБС»

56259

ЛХ

Проект долгожителя, ветерана тыла,
жителя Майорского наслега
Слепцова Дмитрия Гаврильевича

Совет ветеранов благодарит за помощь в сборе материалов
председателей первичных советов ветеранов
Стручкову Л.С., Слепцову А.С., Дохунаеву А.П.,
специалистов администрации
Майорского, Урасалахского наслегов,
активистов ветеранского движения Чиркову И.С.,
Сорокоумова В.Ф., Корякину А.Н., Ефимову А.В.,
Дохунаеву Л.П., Постникову В.Е., Черемкина Н.Н.,
за материальную помощь - Жиркова Ю.М., Никулину А.Е.,
Соломову В.П., Чиркову М.К., Степанюк Г.Е.,
Хабарову Е.М., Винокурову А.И., Николаеву М.В.

*Книга издается в память
Георгия Митрофановича Васильева,
учителя, исследователя и ученого,
работавшего многие годы над вопросом
увекочения старожилов улуса.*

Введение

Сегодня мы представляем вам уникальный материал о Долгожителях Абыйского улуса. Этим вопросом совет ветеранов занимается с 2009 года.

Долгожительство является одним из важнейших показателей здоровья населения. Долголетие - достижение человеком возраста 80 лет и старше. Оно тесно связано с состоянием здоровья людей, зависит от ряда социально-экономических факторов, прежде всего от условий и характера труда, уровня материальной обеспеченности и связанных с ним качества питания и жилищных условий, культурного уровня и образа жизни в широком смысле, а также степени медицинского обеспечения.

С другой стороны активное творческое долголетие - величайший дар. Примеры этому - жизнь и деятельность Толстого, Гете, Павлова, нашего народного писателя Суоруна Омоллона. При активной жизненной позиции человеческая жизнь может продлиться до 120 и более лет. И в нашем улусе есть немало долгожителей, перешагнувших 100-летний рубеж. Они вели активный образ жизни, участвовали в делах и заботах семьи, своего наслег. Именно они выступают как хранители исторического, духовно-нравственного наследия народа.

Замечено, что долгожители, как правило, добродушны, миролюбивы, полны планов на будущее. До глубокой старости они сохраняют оптимизм. Кроме того они умеют управлять своими эмоциями. Долгожители, как правило, удовлетворены жизнью и очень хотят жить. Большинство из них ведут спокойную, размеренную жизнь.

Определены факторы, от которых зависят здоровье и долго-

летие. К ним относятся:

- труд, приносящий удовлетворение;
- наличие жизненной цели;
- двигательная активность;
- соблюдение режима дня и гигиена отдыха;
- рациональное питание;
- нормальный сон;
- гигиена быта;
- умение управлять эмоциями и сохранять оптимизм;
- счастливый брак;
- отказ от вредных привычек;
- закаливание;
- саморегуляция;
- фитопрофилактика;
- точечный массаж;

По градации ООН до 59 лет человек находится в зрелом возрасте. Следующий период, который мы называем пожилым возрастом, от 60 до 74 лет. По этой градации он считается ранней старостью. Старость наступает в 75 лет и длится до 89. Следующее десятилетие - долгожительство, а далее начинается супердолгожительство.

Отдавая дань уважения и признательности за вклад пожилых людей в жизнь общества, ежегодно 1 октября отмечается Международный день пожилых людей.

Сегодня большинство пожилых людей во всем мире продолжает трудиться, внося существенный вклад в экономическое процветание своей страны. Кроме того существенный вклад в жизнь общества вносится пожилыми людьми на неоплачиваемой работе, например, в сельском хозяйстве, в работе по дому, в уходе за другими членами семьи. Необходимо также подчеркнуть роль пожилых людей как основных хранителей духовных и нравственных ценностей своего народа, обеспечивающих преемственность поколений и их неразрывную связь.

Долгожителями нашего улуса, достигшими 100 лет и старше,

являются Рязанская Ирина Константиновна, прожившая до 110 лет, которая с Николаем Константиновичем, с казачьим потомком Ивана Егоровича Рязанского, родили пятерых детей, распространили 360 человек. В районе нет такой большой династии.

Никулин Николай Дмитриевич прожил до 111 лет, Слепцов Нестер Маркович до 107 лет и т.д.

Еще в детстве, живя в далеком Урасалахе, слышала разговор, что приезжал ученый, который многие часы сидел рядом с нашей прабабушкой, подробно расспрашивал о ее жизни и её занятиях и был восхищен, что у неё до 104 лет сохранилась отличная память. О каких только моментах она не рассказала ему! Это был учитель, исследователь, ученый Васильев Георгий Митрофанович. Он объездил весь район, доехал до Момы через Кэбэргэнэ, встретился с долгожителями и олонхосутами, много записывал. Он хотел выпустить книгу. К сожалению, его мечта не сбылась. И эта книга издается в его память, в память того, кто многие годы занимался вопросами увекочения старожиллов улуса. Дочь его Виктория Георгиевна живет в Якутске. Один из внуков живет в Америке, другой - в Москве.

Хочется сказать молодым - почитайте и храните память о своих предках. Начинайте вести летопись своего рода, свою семейную летопись. Пусть она становится кладезем жизненного опыта для вас и ваших потомков. Пусть поможет осознать место каждого члена вашей семьи в истории. В наших силах восстановить утраченную связь поколений, воскресить забытые традиции. Наш народ издревле оказывал особое почтение старейшинам, уважал их мнение. И сегодня вокруг наших бабушек и дедушек объединяется семья.

**М.А. Туласынова,
Почетный ветеран РС (Я),
председатель улусного совета ветеранов.**

Ухун үйлээхтэри үйэтитиэххэ

Мин Майыар нэһилиэгин сэбиэтин сэкэрэтээринэн 1946 сылга диэри 10 сыл үлэлээбитим. Онтон атын үлэбэ көспүгүм. Ол гынан баран Майыар нэһилиэгиттэн ханна да атын сиргэ барбатабым. Онон Майыар нэһилиэгэр төрөөн, олорон ааспыт ытык кырдыаҕастары барыларын билэбин.

1940 сылтан бэттэх олорон ааспыт ытык кырдыаҕастары үйэтитэр, кинилэр удьуордарын билигини көлүөнэ дьонго билиһиннэрэр наада дии саныбын. Эдэр дьон ханнык ытык кырдыаҕастар удьуордара буолалларын билиэхтээхтэр.

Майыар нэһилиэгэр олорон ааспыт ытык кырдыаҕастар ааттары дьон билиитигэр тиэрдэбин.

1. Рязанская-Постникова Ирина Константиновна 110 сааһыгар диэри олорбута.

2. Атласова Варвара Федоровна - 106. .

3. Лебедева Дария Антоновна - 102 (омугунан эбээн).

4. Лебедев Гаврил Гаврильевич - 101 (эбээн).

5. Слепцов Иван Иванович - 101.

6. Слепцов Афанасий Климентович - 105.

7. Хабарова Прасковья Даравеновна - 103.

8. Рязанский Николай Петрович - 105.

9. Рожина-Никулина Татьяна Алексеевна - 105.

Кинилэртэн олох тэринэн, ыччаты хаалларбыттар:

1. Рязанская-Постникова Ирина Константиновна

2. Рязанский Николай Петрович

3. Слепцов Иван Иванович

4. Рожина-Никулина Татьяна Алексеевна

Дьэ кэргэн тэриммэккэ, оҕону-урууну хаалларбатахтара:

1. Атласова Варвара Федоровна

2. Слепцов Афанасий Климентович

3. Лебедев Гаврил Гаврильевич

4. Лебедева Дария Антоновна

5. Хабарова Прасковья Даравеновна

Дмитрий Гаврильевич Слепцов.

2009 с.

**Список ветеранов 80 лет и старше
п. Белая Гора (по состоянию на 01.05.2011 г.)**

1. Слепцова Аксинья Николаевна. 1921 г.р.
2. Банщикова Софья Андриановна. 1922 г.р.
3. Сорокоумов Василий Федотович. 1923 г.р.
4. Чиркова-Сергеева Матрена Константиновна. 1923 г.р.
5. Стручков Дмитрий Дмитриевич. 1924 г.р.
6. Реброва Меланья Степановна. 1924 г.р.
7. Старкова Мавра Ивановна. 1925 г.р.
8. Ефимова Елена Васильевна. 1925 г.р.
9. Ефимова Аксинья Николаевна. 1925 г.р.
10. Слепцова Меланья Семеновна. 1927 г.р.
11. Слепцова Акулина Константиновна. 1927 г.р.
12. Воробьева Александра Егоровна. 1927 г.р.
13. Исаева Евдокия Васильевна. 1928 г.р.
14. Черемкина Елена Николаевна. 1928 г.р.
15. Аммосова Александра Егоровна. 1928 г.р.
16. Лебедева Варвара Васильевна. 1929 г.р.
17. Ефремова Евдокия Петровна. 1929 г.р.
18. Черемкина Елена Дмитриевна. 1929 г.р.
19. Никулин Константин Николаевич. 1929 г.р.
20. Ефимова Евдокия Гаврильевна. 1930 г.р.
21. Шкулев Роман Никифорович. 1930 г.р.
22. Корякина Евдокия Григорьевна. 1930 г.р.
23. Катанова Евдокия Федоровна. 1930 г.р.
24. Аммосова Анна Михайловна. 1930 г.р.
25. Эверстов Дмитрий Саввич. 1930 г.р.
26. Новикова Евдокия Лукинична. 1930 г.р.
27. Ефимова Матрена Пантелеймоновна. 1931 г.р.
28. Хабарова Акулина Аркадьевна. 1931 г.р.

**Список ветеранов старше 80 лет и старше
с. Кэбэргэнэ (по состоянию на 15.11.2010 г.)**

1. Слепцов Дмитрий Гаврильевич. 1922 г.р.
2. Шкулева Марфа Алексеевна. 1927 г.р.
3. Слепцова Евдокия Дмитриевна. 1927 г.р.
4. Николаева Мария Николаевна. 1928 г.р.
5. Никулин Василий Егорович. 1929 г.р.
6. Слепцов Алексей Васильевич. 1930 г.р.
7. Хабаров Николай Николаевич. 1930 г.р.

**Список ветеранов 80 лет и старше
с. Киенг Кюель (по состоянию на 15.11.2010 г.)**

1. Садовникова Варвара Дмитриевна. 1920 г.р.
2. Жиркова Акулина Филипповна. 1924 г.р.
3. Жиркова Анна Михайловна. 1929 г.р.

**Список ветеранов 80 лет и старше
с. Сутуруоха. (по состоянию на 15.11.2010 г.)**

1. Дохунаева Софья Ивановна. 1917 г.р.
2. Слепцова Мария Харлампьевна. 1925 г.р.
3. Стручкова Мария Семеновна. 1926 г.р.
4. Дохунаев Николай Михайлович. 1928 г.р.
5. Семенов Иннокентий Николаевич . 1930 г.р.

**Список ветеранов старше 80 лет и старше
с. Сыганнах (по состоянию на 15.11.2010 г.)**

1. Ребров Иван Петрович. 1925 г.р.
2. Авелева Христина Степановна. 1930 г.р.

**80-85 саастарыгар диэри олорбут
Абый нэһилиэгин уһун үйэлээхтэрэ**

1. Ефимов Михаил Константинович (1894-1978 сс.).
2. Слепцова Екатерина Ивановна (1895-1979 сс.).

3. Никулина Евдокия Васильевна (1902-1985 сс.).
4. Слепцова Александра Константиновна (1915-1998 сс.).
5. Слепцова Екатерина Дмитриевна (1916-1998 сс.).
6. Слепцов Афанасий Иванович (1882-1964 сс.).
7. Никулина Анна Васильевна (1918-1999 сс.).
8. Рожина Анна Алексеевна (1911-1992 сс.).
9. Слепцова Анна Николаевна (1910-1991 сс.).

85-90 саастарыгар диэри олорбуттар:

1. Ефимов Гаврил Николаевич, Аҕа дойду сэриитин кыттылааҕа (1910-1999 сс.).
2. Никулина Мария Николаевна (1907-1996 сс.).
3. Бережнова Акулина Гаврильевна (1910-1998 сс.).
4. Бережнов Алексей Константинович, Аҕа дойду сэриитин кыттылааҕа (1920-2007 сс.).
5. Чирков Семен Иванович (1914-2000 сс.).
6. Корякина Анна Васильевна-1 (1910-1995 сс.).

90-105 саастарыгар диэри олорбут

аарыма кырдыаҕастар:

1. Сухомясова Акулина Павловна (1868-1973 сс.).
2. Потапов Гаврил Павлович (1883-1898 сс.).
3. Холостякова Ирина Михайловна (1913-2007 сс.).
4. Хабаров Василий Семенович (1911-2004 сс.).
5. Жирков Дмитрий Иннокентьевич (93 саас)
6. Никулина Меланья Дмитриевна (1913-2006 сс.).
7. Никулин Дмитрий Ефимович (1912-2004 сс.).
8. Дохунаева Акулина Ивановна (1911-2001 сс.).

Белай Гора аарыма кырдыаҕастара:

1. Новикова Варвара Петровна (97 с.).
2. Ефимова Пелагея Васильевна (94 с.).

**Үрүг Хайа бөһүөлэгэр 80-89 саастарыгар
диэри олорбут кырдыбаастар:**

1. Попов Афанасий Иванович, Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттыылааҕа (1923-2010 сс.).
2. Соломова Меланья Кононовна (87 с.).
3. Садовников Василий Николаевич (86 с.).
4. Старостин Семен Ксенофонтович (84 с.).
5. Покатилова Евдокия Моисеевна (84 с.).
6. Новикова Мария Ивановна - Бек-Назар (1909-1993 сс.).
7. Литвинова Христина Ивановна (1920-2004 сс.)
8. Климовской Алексей Захарович (83 с.).
9. Кайгасов Борис Арсентьевич (83 с.).
10. Старостина Христина Николаевна (82 с.).
11. Слепцова Нина Михайловна (82 с.).
12. Рязанская Евдокия Васильевна (81 с.).
13. Ефимова Елизавета Ксенофонтовна (81 с.).
14. Шахурдина Ирина Петровна (1891-1976 сс.)
15. Стручков Дмитрий Дмитриевич (1924-2010 сс.)
16. Протасов Николай Лаврентьевич (80 с.)
17. Ошустанов Семен Гаврильевич (1916-1996 сс.)

**Майыар нэһилиэгин кырдыбаастара
(90 саастарыттан үөһэ)**

1. Рязанская-Постникова Ирина Константиновна (1834-1944 сс.).
2. Атласова Варвара Федоровна (1837-1943 сс.) .
3. Слепцов Афанасий Климентович (1848-1953 сс.).
4. Рязанской Николай Петрович (1862-1967 сс.).
5. Рожина-Никулина Татьяна Алексеевна (1903-2008 сс.).
6. Никулина Евдокия Семеновна (1903-1997 сс.).
7. Хабарова Прасковья Даравеновна (1856-1959 сс.).
8. Лебедева Мария Антоновна (1841-1943 сс.).
9. Жирков Николай Дмитриевич (1883-1985 сс.).

10. Лебедев Гаврил Гаврильевич (1845-1946 сс.).
11. Слепцов Иван Иванович (1846-1947 сс.).
12. Жирков Иван Васильевич (1911-2001 сс.).
13. Слепцова Прасковья Игнатъевна (1919-2009 сс.).
14. Никулин Дмитрий Михайлович (1917-2007 сс.).

80-90 саастарыгар диэри олорбут Майыар кырдыбаастара

1. Слепцова Прасковья Игнатъевна (1919-2009 сс.).
2. Никулин Дмитрий Михайлович (1917-2007 сс.).
3. Никулин Константин Михайлович (1920-2009 сс.).
4. Хабарова Прасковья Харитоновна (1891-1979 сс.).
5. Черемкин Гаврил Васильевич (1903-1991 сс.).
6. Черемкин Василий Афанасьевич (1898-1986 сс.).
7. Слепцова Марфа Игнатъевна (1918-2006 сс.).
8. Черемкин Егор Васильевич (1919-2006 сс.).
9. Слепцов Василий Семенович (1909-1996 сс.).
10. Слепцов Семен Харитонович (1918-2005 сс.).
11. Татаринев Николай Семенович (1921-2008 сс.).
12. Слепцова Матрена Гаврильевна (1924-2010 сс.).
13. Рязанской Иван Егорович (1916-2001 сс.).
14. Никулин Спиридон Иннокентьевич (1924-2009 сс.).
15. Слепцов Иннокентий Петрович (1916-2001 сс.).
16. Лебедев Дмитрий Николаевич (1919-2004 сс.).
17. Шкулев Афанасий Никифорович (1925-2009 сс.).
18. Постников Василий Ильич (1924-2008 сс.).
19. Корякина Мотрена Николаевна (1924-2008 сс.).
20. Корякина Мария Егоровна (1910-1994 сс.) - 84 с.
21. Слепцова Ульяна Гаврильевна (1917-2001 сс.).
22. Слепцова Прасковья Гаврильевна (1917-2000 сс.).
23. Слепцова Прасковья Харитоновна (1926-2009 сс.).
24. Садовников Василий Сергеевич (1917-1999 сс.).
25. Атласов Семен Гаврильевич (1913-1994 сс.).
26. Слепцов Иннокентий Егорович (1879-1960 сс.).

27. Корякин Дмитрий Гаврильевич (1924-2005 гг.).
28. Лебедева Елена Николаевна (1927-2008 гг.).
29. Рязанская Евдокия Гаврильевна (1924-2005 гг.).
31. Корякин Дмитрий Гаврильевич (1924-2005 гг.).
32. Жиркова Анисия Христофоровна (1928-2008 гг.).
33. Слепцова Акулина Гаврильевна (1930-2010 гг.).
34. Корякин Афанасий Петрович (1907 г.).
35. 36. Слепцова Евдокия Егоровна (1922 г.).
37. Жиркова Евдокия Ивановна (1921 г.).
38. Сорокоумова Анна Михайловна (1915- ?).
40. Николаева Мария Николаевна (1928 г.).

Мунгурдаах нэһилиэгин аарыма кырдыбаастара:

1. Никулина Прасковья Николаевна (1840-1962 гг.).
2. Никулин Николай Дмитриевич (Учуун) (1847-1958 гг.).
3. Чиркова Ольга Ивановна (1888-1990 г.).
4. Полушкина Анна Павловна (1858-1959 гг.).
5. Полушкина-Соломова Евдокия Семеновна (1902-2001 гг.).
6. Дохунаева Евдокия Федотовна (1879-1977 гг.).
7. Старостина Степанида Васильевна (1869-1966 гг.).
8. Дохунаев Христофор Михайлович (1844-1940 гг.).
9. Никулин Филипп Иванович (1846-1942 гг.).
10. Соломова Мария Семеновна (1912-2006 гг.).
11. Соломова Елена Дмитриевна (1878-1973 гг.).
12. Чирков Константин Иванович (1879-1974 гг.).
13. Полушкин Гаврил Григорьевич (1893-1987 гг.).
14. Слепцов Гаврил Васильевич (1850-1944 гг.).
15. Горохов Михаил Данилович (1874-1966 гг.).
16. Никулина Мария Афанасьевна (1898-1990 гг.).
17. Слепцова Мария Дмитриевна (1850-1941 гг.).
18. Ребров Петр Игнатьевич (1880-1970 гг.).
19. Старостина Мария Константиновна (1912-2002 гг.).
20. Уваровской Вениамин Гаврильевич (1831-1934 гг.).

80-89 саастарыгар диэри олорбут кырдыаҕастар

1. Никулин Иван Алексеевич (1861-1950 сс.).
2. Ребров Григорий Петрович (1883-1972 сс.).
3. Реброва Мария Петровна (1899-1988 сс.).
4. Садовников Дмитрий Алексеевич (1876-1965 сс.).
5. Садовников Николай Николаевич-Кустуктаан (1884-1973 сс.).
6. Кандинская Мария Константиновна (1878-1966 сс.).
7. Новикова Евдокия Михайловна (1921-2009 сс.).
8. Сергеев Константин Семенович (1919-2007 сс.).
9. Жиркова Евдокия Семеновна (1853-1940 сс.).
10. Ильяхов Василий Николаевич (1907-1994 сс.).
11. Новиков Степан Степанович (1920-2007 сс.).
12. Слепцов Петр Данилович (1899-1986 сс.).
13. Слепцова Анна Федотовна (1863-1950 сс.).
14. Слепцова Екатерина Дмитриевна (1893-1980 сс.).
15. Хоброва Матрена Николаевна (1906-1993 сс.).
16. Корякина Анна Семеновна (1875-1961 сс.).
17. Слепцова Евдокия Иннокентьевна (1907-1993 сс.).
18. Ефимова Акулина Константиновна (1925-2010 сс.).
19. Ефимов Николай Васильевич (1902-1986 сс.).
20. Ильяхов Василий Николаевич-Балтыһах (1907-1994 сс.).
21. Ильяхова Матрена Семеновна (1912-1996 сс.).
22. Никулин Николай Филиппович (1897-1981 сс.).
23. Никулина Мария Егоровна (1841-1925 сс.).
24. Ребров Петр Семенович (1926-2010 с.).
25. Реброва Александра Христофоровна (1914-1996 сс.).
26. Рязанская Екатерина Семеновна (1857-1941 сс.).
27. Сорокоумова Евдокия Вениаминовна (1873-1957 сс.).
28. Ильяхова Агафья Прокопьевна (1873-1956 сс.).
29. Ильяхова Акулина Гавриловна (1856-1939 сс.).
30. Новиков Гаврил Степанович (1922-2005 сс.).
31. Полушкина Евдокия Кононовна - Уораан эмээхсинэ (1910-1993 сс.).

32. Садовникова Анна Николаевна (1911-1994 гг.).
33. Слепцова Акулина Никитична (1888-1971 гг.).
34. Кандинский Николай Николаевич (1916-1998 гг.).
35. Климовский Михаил Васильевич (1890-1972 гг.).
36. Корякин Гаврил Васильевич (1915-1997 гг.).
37. Никулин Петр Степанович (1911-1993 гг.).
38. Новиков Иван Иванович (1915-1997 гг.).
39. Полушкин Алексей Семенович (1903-1985 гг.).
40. Полушкина Анастасия Спиридоновна (1860-1942 гг.).
41. Ребров Григорий Христофорович (1913-1995 гг.).
42. Рязанский Константин Семенович (1859-1941 гг.).
43. Слепцов Иннокентий Федорович (1904-1986 гг.).
44. Слепцова Александра Николаевна (1913-1995 гг.).
45. Слепцова Марфа Ивановна (1858-1940 гг.).
46. Корякина Мария Васильевна (1907-1988 гг.).
47. Михайлова Евдокия Ивановна (1912-1993 гг.).
48. Новиков Николай Павлович (1897-1978 гг.).
49. Реброва Матрена Николаевна (1887-1968 гг.).
50. Слепцова Анна Михайловна-2 (1916-1997 гг.).
51. Дохунаев Нил Игнатьевич (1862-1942 гг.).
52. Дохунаев Степан Христофорович (1868-1948 гг.).
53. Рожина Матрена Алексеевна (1861-1941 гг.).
54. Ребров Николай Петрович (1882-1962 гг.).
55. Корякина Евдокия Христофоровна (1910-1990 гг.).
56. Садовникова Анна Иннокентьевна (1911-1991 гг.).
57. Садовникова Марина Ивановна (1870-1950 гг.).
58. Слепцова Елена Ивановна (1861-1941 гг.).
59. Слепцова Мария Степановна (1894-1974 гг.).
60. Слепцова Матрена Михайловна (1890-1970 гг.).
61. Климовский Христофор Васильевич (1961 г.р.).
62. Никулина Мария Дмитриевна (1968 г.р.).
63. Садовников Дмитрий Алексеевич (1880 г.р.).

Уолбут нэһилиэгин аарыма кырдыаҕастара

1. Жиркова Елена Иосифовна (1902-2001 сс.).
2. Дьячкова-Жиркова Матрена Михайловна (1968 -95 сс.).
3. Софронова Анастасия Максимовна (1886-1980 сс.).

Уолбут нэһилиэгин уһун үйэлээхтэрэ

1. Никулин Гаврил Тимофеевич (1871-1959 сс.).
2. Слепцова Мария Порфильевна (1901-1988 сс.).
3. Шулеуев Михаил Петрович (1921-2008 сс.).
4. Суздalова Ульяна Филипповна (1880-1965 сс.).
5. Слепцов Алексей Гаврильевич-1 (1902-1986 сс.).
6. Суздalова Анастасия Федотовна (1901-1985 сс.).
7. Садовникова Мария (1910-1994 сс.).
8. Корякина Евдокия Афанасьевна (1971-2004 сс.).
9. Слепцова Евдокия Федотовна (1903-1986 сс.).
10. Жирков Прокопий Михайлович (1926-2009 сс.).
11. Новиков Василий Павлович (1918-2000 сс.).
12. Новиков Николай Павлович (1897-1979 сс.).
13. Слепцова Евдокия Дмитриевна (1917-1999 сс.).
14. Ефимова Анна Гаврильевна (1912-1994 сс.).
15. Слепцов Пантелеймон Гаврильевич (1909-1990 сс.).
16. Садовников Егор Дмитриевич (1922-2003 сс.).
17. Слепцов Алексей Гаврильевич-2 (1918-1999 сс.).
18. Слепцов Егор Гаврильевич-1 (1908-1988 сс.).
19. Дьяконова Прасковья Афанасьевна (1913-1993 сс.).
20. Стручкова Анна Николаевна (1923-2003 сс.).
21. Слепцова Мария Александровна (1914-1994 сс.).
22. Слепцова Мария Павловна (1915-1995 сс.).
23. Слепцова Меланья Семеновна (1912-1992 сс.).
24. Винокуров Гаврил Гаврильевич (1923-1990 сс.).

32. Садовникова Анна Николаевна (1911-1994 гг.).
33. Слепцова Акулина Никитична (1888-1971 гг.).
34. Кандинской Николай Николаевич (1916-1998 гг.).
35. Климовской Михаил Васильевич (1890-1972 гг.).
36. Корякин Гаврил Васильевич (1915-1997 гг.).
37. Никулин Петр Степанович (1911-1993 гг.).
38. Новиков Иван Иванович (1915-1997 гг.).
39. Полушкин Алексей Семенович (1903-1985 гг.).
40. Полушкина Анастасия Спиридоновна (1860-1942 гг.).
41. Ребров Григорий Христофорович (1913-1995 гг.).
42. Рязанской Константин Семенович (1859-1941 гг.).
43. Слепцов Иннокентий Федорович (1904-1986 гг.).
44. Слепцова Александра Николаевна (1913-1995 гг.).
45. Слепцова Марфа Ивановна (1858-1940 гг.).
46. Корякина Мария Васильевна (1907-1988 гг.).
47. Михайлова Евдокия Ивановна (1912-1993 гг.).
48. Новиков Николай Павлович (1897-1978 гг.).
49. Реброва Матрена Николаевна (1887-1968 гг.).
50. Слепцова Анна Михайловна-2 (1916-1997 гг.).
51. Дохунаев Нил Игнатьевич (1862-1942 гг.).
52. Дохунаев Степан Христофорович (1868-1948 гг.).
53. Рожина Матрена Алексеевна (1861-1941 гг.).
54. Ребров Николай Петрович (1882-1962 гг.).
55. Корякина Евдокия Христофоровна (1910-1990 гг.).
56. Садовникова Анна Иннокентьевна (1911-1991 гг.).
57. Садовникова Марина Ивановна (1870-1950 гг.).
58. Слепцова Елена Ивановна (1861-1941 гг.).
59. Слепцова Мария Степановна (1894-1974 гг.).
60. Слепцова Матрена Михайловна (1890-1970 гг.).
61. Климовской Христофор Васильевич (1961 г.р.).
62. Никулина Мария Дмитриевна (1968 г.р.).
63. Садовников Дмитрий Алексеевич (1880 г.р.).

Уолбут нэһилиэгин аарыма кырдыаҕастара

1. Жиркова Елена Иосифовна (1902-2001 сс.).
2. Дьячкова-Жиркова Матрена Михайловна (1968 -95 сс.).
3. Софронова Анастасия Максимовна (1886-1980 сс.).

Уолбут нэһилиэгин уһун үйэлээхтэрэ

1. Никулин Гаврил Тимофеевич (1871-1959 сс.).
2. Слепцова Мария Порфирьевна (1901-1988 сс.).
3. Шкулев Михаил Петрович (1921-2008 сс.).
4. Суздalова Ульяна Филипповна (1880-1965 сс.).
5. Слепцов Алексей Гаврильевич-1 (1902-1986 сс.).
6. Суздalова Анастасия Федотовна (1901-1985 сс.).
7. Садовникова Мария (1910-1994 сс.).
8. Корякина Евдокия Афанасьевна (1971-2004 сс.).
9. Слепцова Евдокия Федотовна (1903-1986 сс.).
10. Жирков Прокопий Михайлович (1926-2009 сс.).
11. Новиков Василий Павлович (1918-2000 сс.).
12. Новиков Николай Павлович (1897-1979 сс.).
13. Слепцова Евдокия Дмитриевна (1917-1999 сс.).
14. Ефимова Анна Гаврильевна (1912-1994 сс.).
15. Слепцов Пантелеймон Гаврильевич (1909-1990 сс.).
16. Садовников Егор Дмитриевич (1922-2003 сс.).
17. Слепцов Алексей Гаврильевич-2 (1918-1999 сс.).
18. Слепцов Егор Гаврильевич-1 (1908-1988 сс.).
19. Дьяконова Прасковья Афанасьевна (1913-1993 сс.).
20. Стручкова Анна Николаевна (1923-2003 сс.).
21. Слепцова Мария Александровна (1914-1994 сс.).
22. Слепцова Мария Павловна (1915-1995 сс.).
23. Слепцова Меланья Семеновна (1912-1992 сс.).
24. Винокуров Гаврил Гаврильевич (1923-1990 сс.).

**Урагалаах нэһилиэгийн уһун үйэлээхтэрэ
(80-90 саастарыгар диэри олоубуттар)**

1. Дохунаева Ирина Павловна (1900-1989 сс..).
2. Слепцова Мария Васильевна (1911-2000 сс..).
3. Полушкина Мария Николаевна-1 (1921-2009 сс..).
4. Стручков Дмитрий Спиридонович- Кучук (1897-1985 сс..).
5. Колодезников Семен Иванович-Красный Купец (1888-1976 сс..).
6. Ефимов Христофор Иннокентьевич (1900-1987 сс..).
7. Бережнов Дмитрий Дмитриевич-Аччыгыныар (1897-1984 сс..).
8. Стручков Дмитрий Михайлович (1923-2010 сс..).
9. Садонников Николай Дмитриевич-Туллук (1877-1964. сс..).
10. Дохунаев Николай Дмитриевич (1879-1965. сс..).
11. Стручков Иван Васильевич (1874-1960. сс..).
12. Стручков Михаил Васильевич-Хабдыкаан (86 с.).
13. Дохунаев Иван Саввич (1879-1965 сс..).
14. Стручков Николай Егорович-2 -Кичээйики (1887-1973 сс..).
15. Ефимова Мария Александровна-Маайа (1920-2006. сс.)
16. Стручков Николай Егорович-1 - Богтообут (1885-1970 сс..).
17. Дохунаев Семен Николаевич - Куобах (1911-1996. сс..).
18. Стручков Василий Платонович - Чукча (1875-1960 сс..).
19. Стручков Василий Дмитриевич - Баламат (1916-2000 сс..).
20. Банщиков Андриан Кузьмич (1916-2000. сс..).
21. Ефимов Гаврил Николаевич (1919-2003 сс..).
22. Полушкина Мария Николаевна-2 (1927-2010 сс..).
23. Дохунаев Алексей Михайлович (1911-1994. сс..).
24. Ефимов Николай Николаевич-Тэбэр (1927-2010 сс..).
25. Никулина Екатерина Федоровна (1912-1994 сс..).
26. Банщиков Петр Андрианович (1903-1985 сс..).
27. Слепцов Николай Михайлович-2 (1910-1990 сс..).
28. Бережнов Петр Семенович
29. Реброва Мария Николаевна (1906-1996 сс.)

**Ураһалаах нэһилиэгин 90 саастарыттан тахса
олорбут кырдыаҕастара**

1. Садовникова Акулина Николаевна (1895-1996 сс..).
2. Слепцов Николай Михайлович-1 (1903-2004 сс..).
3. Стручков Николай Платонович-Ньюоньо (1876-1968 сс..).
4. Садовникова Марфа Дмитриевна- Тыыраахы (1880-1978 сс..).
5. Стручкова Матрена Гаврильевна-Тойтох эмээхсин (1877-1973 сс..).
6. Слепцова Анна Герасимовна (1841-1947 сс..).
7. Дохунаева Софья Ивановна (1917- 2011 сс..).
8. Полушкина Елена Христофоровна (1895-1990 сс..).
9. Слепцова Елена Дмитриевна-Ынкаа (1870-1965. сс..).
10. Дохунаева Татьяна Павловна (1910-2003. сс..).
11. Садовников Илья Дмитриевич (1898-1991 сс..).
12. Бережнова (Ефимова) Анна Васильевна (1866-1959 сс..).
13. Слепцов Нестор Маркович (1873-1965. сс..).
14. Стручкова Александра Николаевна-Сашка эмээхсин (1902-1993 сс..).
15. Никулин Николай Федорович (1918-2009 сс..).
16. Реброва Мария Николаевна(1906-1996 сс..).
17. Никулина Мария Ивановна

МКУ «Абыйская МЦБС»

№

56259

КХ

ЕФИМОВА ПЕЛАГЕЯ ВАСИЛЬЕВНА

Ийэбит Ефимова Пелагея Васильевна, аҕабыт Константин Константинович-Тасынакаан (1886 с. т.) Абый күөлүн унуоргу өттүгэр (Абый атаҕар) кыра балаҕан туттан, аҕыйах ынах сүөһүнү ииттэн, онон аһаан олорбуттара.

1930 с. олунньу 15 к. аҕабытын тутан барбыттара. Халымаҕа ильдэн, 9 хоннороот, олунньу ый 24 к. ытан өлөрбүттэрэ. Элбэх оҕолоох ийэ улахан аһыыга, эрэйгэ ылларбыта. Аҕабыт туһунан сураҕы мэлдьи күүтэрэ.

Аҕабытын тутан баралларыгар ийэм 10 оҕону кытта, ону таһынан 11-с оҕотунан хат хаалбыта. Кыһалҕалаах олох түмүгэр аҕыйах сыл иһигэр 6 оҕо аччыктаан, ыарыыттан утуусуу күн сириттэн барбыттара. Биһиги 4 оҕо - эдьийим Кэтириинэ, убайым Бүөтүр, балтым Степанида уонна мин эрэ хаалбыппыт. Эдьийдэрим, убайым улаатан, үлэни кыайар, арыый сэниэ соҕус ыал буолан, Абый бөһүөлөгэр көһөн кирибиппит. Аҕа дойду сэриитин ыар кэмнэригэр кыһалҕалаахтык олорбуппутун өйдүүбүн. Сэрии бастакы сылларыгар хоргуйан уонна улахан грипп ыарыыта туран, отучча киһи өлбүттэрэ. Көмөр кыах суох буолан, хоспоххо мунһан испиттэрэ. Саас ыарыы арыый намыраабытын кэннэ барыларын биир дьаамаҕа көмпүттэрин өйдүүбүн. Ити сыл балтыбыт Степанида өлбүтэ.

Ол ыар кэмнэргэ биһиги кыра саастаах да буолларбыт, улахан дьону кытта тэнгэ үлэлиирбит. Аччыктаан, ынах тириигин өрөбөтүттэн быһан, уокка үтэн сиирбит. Үлэ, үөрэх бүппүтүн кэннэ киэһэ 7-тэн 12 чааска диэри киһи барыта мас саалаах, хайыһардаах (Шахов онгоһуута) байыаннай үөрэххэ дьарыктанарбыт. 5 мүнүүтэ хойутаабыт киһи нэрээт ылан, 1 кубической метр маһы хайытара. Бу үөрөҕү Былков диэн физ-

культура учуутала ыытара.

Сэрии сылларыгар биһиги оройуоммут дьоно төһө да саа-саадах тутан сэриилэспэтэхтэрин иһин барыта фронт туһугар диэн девизтээх оҥотуттан улаханыгар диэри үлэлээбиттэрэ-хамсаабыттара. Ол курдук фронт туһугар мал-сал, үп-харчы, заем хомууругар биһиги эмиэ кыттарбыт. Кыайыы туһугар хас биирдии киһи бэйэтин харыстаммакка, туруулаһан туран, үлэлээбитэ. Бултууллара, балыктыыллара, сүөһү көрөллөрө, дьахталлар фронтна анаан иистэнэллэрэ.

1945 сыл ыам ыйын 9 күнүгэр Кыайыы буолбутугар хайдах-таах курдук үөрүү-көтүү, бырааһынньык буолбутай.

1947 сыллаахха мин олохпор умнуллубат түгэнинэн "Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии 1941-1945 сылларыгар килби-эннээх үлэтин иһин" диэн мэтээлинэн наҕараадалаабытым буолар. Биллэн турар, бу мийгин элбэххэ эбээһинэстээбитэ. Ити кэмгэ дьэ үчүгэйдик өйдөөбүтүм - үчүгэй үлэ хаһан баҕарар уонна эдэр улэһит да үлэтэ сыаналанарын. Ити мийгин өссө дьаныардаахтык үлэлииргэ кынаттаабыта.

Бэйэбит да кыһалҕалаахтык олордорбут, ийэм дьонго куруутун сүбэ-ама буола сылдьара. Ол курдук кини тулаайах хаалбыт Ефимов Гаврил Николаевичы уон сааһыгар диэри иитэ ылбыта.

Ийэм биһигини кыра сааспытыттан араас улэбэ дэбигис сыстан улэлиир дьобурдаах, улэһит гына ииппитэ. Уол, кыыс диэн араарбакка, дьэ ис-тас үлэлэригэр барыбытын тэннэ аттаран, дьүөрэлээн үлэлэтэрэ. Батыһыннара сылдьан, сир аһын хомуттарар этэ. Бэйэтэ олус сөбүлүүр дьарыга буолара. Адьас кырдыан да баран, чугастаабы тыаба отоннуура, айылҕалыын алтыһара. Сайыны быһа отонноох күөрчэх сиирбит, кыһынныга хаһаанарбыт, аймах-билэ дьоммутугар кэһии оҥосторбут. Чугас аймахтарбытын кытта көмөлөсүһэн, эдэр саастарыгар хас да ыал буолан иллээхтик, истин сыһыаннаахтык бииргэ дьукаах олорбуһут. Хардарыта

көмөлөсүһүү үтүө холобурун быһыытынан ол өйбөр хатанан хаалбыт.

Ийэм 94 сааһыгар диэри олорубута. Кини аһыныгас сүрэхтээх, аламаҕай майгылаах, сытыы-хотуу этэ. Сайын бары күргүөмүнэн сүөһүбүтүгэр оттуурбут. Хотонно сүрүн үлэһипит ийэбит буолара. От-мас да үлэтиттэн чабыян турбат этэ. Ийэбит барыбытыгар биир тэнник сыһыаннаһара. Хас биирдибит үөрүүтүн, хомолтотун сүрэбин саамай сылаас иэйиитинэн үллэстэрэ.

1993 с. аҕабытын буруйа суох диэн реабилитациялаабыттара.

Бэйэм 1953 сыллаахха диэри учууталынан, интернат сэбиэдиссэйинэн, санга детсад сэбиэдиссэйинэн, остолобуой сэбиэдиссэйинэн 5 сыл үлэлээн баран, идэбинэн тапталлаах детсаднар пенсияҕа тахсыахпар диэри үлэлээбитим. Үлэлээбит кэмнэрбэр Саха Республикатыгар оҕо тэрилтэтэ тэриллибитэ 50, 60, 70 сыллардаах үбүлүүдэригэр кыттыыны ылбытым. Итини таһынан VIII уобаластааҕы партийнай конференция делегатынан талыллыбытым.

Түөрт оҕону төрөтөн, улаатан, төрдүөн үрдүк үөрэби бүтэрбиттэрэ. Физик, библиотекарь, экономист-бухгалтер, математик идэлэрин ылбыттара. Сэттэ сиэн, 8 хос сиэн эбэлэринэбин.

Россия уонна Саха Республикатын министерстволарын, ССКП оройкуомун, райисполком, райсовет элбэх Бочуотунай грамоталарынан, махтал суруктарынан, II мэтээлинэн наҕараадаламмытым. Оройуон Бочуоттаах олохтооҕо буолбутум. "Трудовая слава Якутии" кинигэҕэ киирбиппиттэн долгуйабын, үөрэбин.

Ийэм Пелагея Васильевна барахсан II оҕону төрөтөн, иитэн, 18 сиэн, 27 хос сиэн, 21 хос-хос сиэн эбэтэ буолан, барыта 77 киһинэн тэниппит ытык кырдыаҕас этэ. Ийэбит улуу уһун үйэлээхтэрин туһунан кинигэҕэ киирбититтэн үөрөбит.

Кыһа Слепцова Акулина Константиновна

ҮЙЭЛЭРГЭ УМНУЛЛУО СУОҢА

Мин ийэм, Новикова Варвара Петровна, Абый сэлиэн-
Мньэтин таһыгар күннээбинэн бултанан, балыктаан, ай-
ахтарын иитгэн олорор дыадангы дыиэ кэргэннэ 1889 сыллаах-
ха ахсыс оёнон төрөөбүтэ. Ийэтэ тохсус оёотун кыайан
оёоломмокко, ийэм үстээбэр хомолтолоохтук өлбүт.

Тобус бииргэ төрөөбүттэн убайдара Нооттуур (Ураһалаахха
аёа саастаах дыон бары билэллэр - Стручков Афанасий Василь-
евич аёата) уон алта сааһыттан олохтоох баайдарга хамначчыт
быһыытынан үлэлии барбыт. Ийэбитгэн ураты сэттэ оёо бары
кыра саастарыгар өлбүттэр. Аёата үс саастаах кыһын бэсти-
элгэ сүгэн, бултаах-астаах Оһообун күөлүн булан, олохсуйбут.
Онон ийэм уон сааһыгар диэри Оһообун эбэ хотун ыраас уутун
иһэн, сөтүөлээн, оонньоон-көрүлээн, минньигэс балыгын си-
эн-аһаан, аёатын сылаас таптаһыгар таралыйан, дыоллоох оёо
сааһа ааспыт. Убайа Нооттуур сыл баһыгар-атаёар көстөн
аһара үһү.

Оччолорго Оһообун күөлүн тула ыаллар олороллоро. Ол
курдук кинилэртэн чугас Банщиков Андриан Кузьмичтаах
олорбуттар. Ийэм аёата өлөрүгэр Андриан Кузьмич кэргэни-
гэр Прасковья диэн сытыары сымнаёас майгылаах, наһаа
аһыныгас дууһалаах дыахтарга: "Өллөхпүнэ, оёобун ылан иит-
тээр, хайдабын да иһин кыыс буоллаёа, оёону көрөргө, дыиэ-
уот үлэтигэр көмөлөһүө" диэн көрдөспүт. Онон уон саастаах
тулаайах кыыс Банщиковтарга иитиэх оёо буолбут.

Банщиковтарга оёолор бары нууччалыы ааттаах эбиттэр:
Андрюша, Петруша, Александр уонна кыра кыыстарын аатын
умнубут этэ. Ийэбин эмиэ Варя, Варюша диэн ааттыы сатаа-
быттар да, билиммэт үһү. Онон аёата таптаан ааттаабыт аата
Кыыстаайы диэнинэн хаалбыт.

Андриан Банщиков төрдө-ууһа нуучча. Саллаат буолан, үстэ
сэрингэ ыңгырыллан, бара сылдыбыг. Үһүс барыытыгар кэр-
гэнэ Прасковья, кыайан оёоломмокко, өлбүт. Онон ийэм эмиэ

сылаастык көрөр, итиитик сыһыаннаһар ийэ оностубут киһитин сүтэрэр.

Күн-дьыл ааһан иһэр, олох салҕанар. Ийэм этэ-сиинэ ситэн, доруобай, күүстээх-уохтаах, үлэни төбөтүн үрдүнэн эргиппит уон сэттэлээх-аҕыстаах кыыс талыыта буолар. Бу кэмнэргэ Оһообунга чугастан аатырбыт, ыраактан сураҕырбыт Суомка (Соня диэн тылтан тахсыбыт быһыылаах) саас ортолоох эмээхсин олорбут. Кини аймаҕа Баншикова Софья Андриановна Үрүн Хайаҕа олорор. Суомка икки кэргэннэ олорбут да, оҕото суох эбит. Кини сүүрбэччэлээх эдэр кыргыттары мунньан (ийэм 8-9 этибит диирэ), бэйэтин оҕолорун курдук көрөн-истэн, үлэлэтэн, сорохторун кэргэннээн, дьие-уот тэринэллэригэр көмөлөһөн, улаханник абырыыр үтүө санаалаах, өйдөөх, дьон-киһи ытыктабылын ылар эмээхсин эбит. Ийэм уонча сыл киниэхэ сыстан сылдыбыт. Эмээхсин өлөн хаалар. Ийэм отуччалаах, эр киһи кыайбатын кыайар, сатабатын сатыыр, ыңгырыыга сылдыар үлэһит буолар. Ол курдук Чирковтарга, Садовниковтарга, Ефимовтарга хамнаска сылдыбытын кэпсиирэ. Үлэлээн бүттэхтэринэ, сорохтор аһынантан аһынан, сорохтор тыыннаах сүөһүнэн үлэлээбиттэрин төлүүллэр эбит. Ийэм тугу ылбытын, булбутун барытын ыарыһах убайыгар (элбэх оҕолоох) көмөлөһөн, аҕалан биэрэр эбит.

Абый улуунугар олох-дьаһах уларыһар. Бандьыттааһын бүтэр. Сэбиэскэй былаас бүтэһиктээхтик олобулар. Бастакы артыаллар, табаарыстыбалар тэриллэллэр. Олохтоох баайдары кулаактааһын бүтэр. Ийэм сааһыран, түөрт уончата буолар. Бу кэмнэ лаппа сааһырбыт Новиков Василий Иванович диэн аҕатынан Верхоянскайтан төрүттээх огдообо киһини көрсөн, дьие-уот тэринэллэр. Ийэбин билэр дьон сааһырбыт киһиэхэ эргэ таҕыста, бэйэтэ да түөрт уончалаах дьахтар, онон оҕо төрөөбөтө буолуо дииллэрэ үһү. Бэйэтэ этэрэ: "Дьылҕа хаан ыйааҕа, оноруу диэн олус да күүстээх эбит. Түөрт уон иккибэр оҕоломмуспуттан олус да соһуйбутум, үөрбүтүм. Олус дьол-

лообунан аабыммытым. Эдэр сааспар эрэйи-мунгу энэринэн тэлэн, мунгу-сору муннубунан тыыран баран, кырдыар сааспар сылаас дьиэбэ, эрэллээх үчүгэй көрүүгэ-харайыыга киирэн, биир бэйэм уон киһилээх эйэлээх дьиэ кэргэн ытыктабыллаах, аарыма кырдыабаһа буолан олордобум. Толору дьоллоох эбиппин" - диирэ. Аһам 1943 с. өлбүтэ. Онтон ийэбинээн Дружинаба киирэн, ийэм ыраабынан уруута, обото-уруута суох, тулайах эмээхсингэ олорбуппут. Бу сэрии сыллара этэ. Ийэм райкомна остуорастаабыта. Тимир буочука оһобу, инчэбэй маһы мастаан, куурдан, отторо. Оһохтор олох умуллан хаалбатыннар диэн, быспакка отто-отто, харабыллыыра. Мин сэрии бүтүүтүгэр 13-14-тээх оҕо буолан, ийэбэр улахан көмө киһитэ этим. Түүн ортотугар диэри оһохтору умулуннарбакка оттон, уроокпун бэлэмнэнэн баран, 4-5-кэ ийэбин уһугуннаран, кыратык утуйан баран, оскуолабар барарым. Мин тас интиринэ-эт обото буолан, абыранарбыт. Ийэм 15 солкуобай хамнастаах этэ. Дьэ ити курдук үлэлээн-хамсаан, дьоһун үчүгэйдик олорбуппут. Олох кыһалбата миэхэ олобу сыаналыырга уонна үлэни таптыырга үтүө учуутал буолбута.

1947 с. ийэм "За доблестный труд в годы ВОВ 1941-1945 гг." уонна 1985 с. "40-летие Победы в ВОВ" үбүлүөйдээх мэтээллэринэн наһараадаламмыта. Улуу Кыайыы 40-сылыгар сибээстээн САСР үрдүкү салалталарын эбэрдэ суруктарынан бэлиэтэммитэ.

1985 с. ахсынньы 28 күнүгэр, дьиэ иһигэр тайаба суох тэти-энэхтик сылдьан, 97 саастаах эмээхсин, тымыра быстан, сонно тута өлбүтэ. Уһуннук олох олорбут, элбэби көрбүт-билбит кырдыабаһа быһыытынан арыт олох туһунан кэпсэтии буоллабына, сөптөөх сыаналары, түмүктэри онгороро. Элбэхтэн биир түгэни кэпсиэхпин баһарабын. Биирдэ Дьокуускайтан кэлэ сылдьар хоһоһону кытта кэпсэтэрин иһиттим. "Дьэ, эбэккэ, сааһың ырааппыт кырдыабаһа эбикин. Манньык уһун, доруубай олоххун туохтан дии саныыгын?" диэн хоһоһо ыйытар. Ийэм тохтуу түһэн баран: "Ким билэр, тоойуом. Үйэм тухары

үлэни эрэ өрө тута сылдыбытым. Ханнык да үлэттэн дьулайан турбатах киһибин. Дьону-киһини кытта тыл аахсан этиспиин, кыһырсыбыппын өйдөөбөппүн. Киһиэхэ куһаҕаны саныыры, кырыһы этэри айыынан ааҕабын. Куруук туох кыалларынан үчүгэйи, үтүөнү, туһалааҕы онгоро сатыырым. Билигин сүрэх баҕарар да, сүһүөх тиэппэт. Наар саха аһынан: балыгынан, этинэн, үтүнэн аһылыктанабын. Табаҕы тардыбаппын, арыгыны испэппин. Атахпар саха этэрбэһин кэтэбин. Дьэ ити барыта үйэм уһууругар көмөлөстөхтөрө буолуо" - диэтэ.

Кырдык, саха киһитин үтүө майгыта киниэхэ толору баар этэ диэтэхпинэ, сыыстарыам суоҕа. Олорон турбат сүрэхтээх үлэһит. Ол иһин эт-хаан өттүнэн толору сайдыылаах, доруобай, өлүөбэр диэри иккитэ-үстэ угуол ылла быһыылааҕа. Эми испэтэбэ. Хаанын баттааһына куруук 120-130 этэ. Төрүөбүттэн сытыары сымнаҕас, аһыныгас майгылаах, ыгылыбат, кыһырбат, холку, этиспэт, дьонно-сэргэбэ, уруугаймахха куруутун үчүгэйи эрэ онорор, саныыр бағалаах этэ. Төһө да хойутаан оҕолоннор, 5 сиэннэрин, 3 хос сиэннэрин оҕолоһон, бүөбөйдээн, дьолломмута.

Билигин тыыннааҕа буоллар, 121 саастаах буолуо этэ. 5 үрдүк (сорохтор иккилии үрдүк) үөрэхтээх, тустаах үлэлээх, дьиэлээх-уоттаах оҕолордоох, сиэннэрдээх, 11 хос сиэннэрдээх. 5 оҕо үрдүк үөрэҕи бүтэрэн, үлэлиллэр, 4 хос сиэннэрэ устудьуоннар, 1 хос сиэн ахсыс кылаас, 1 хос сиэн детсад оҕото, ону таһынан 3 хос-хос сиэннэрдээх.

Биһиги оҕолорбутун өй-санаа, сиэр-майгы өттүнэн сөпкө иитэрбитигэр, бэйэ уонна атын дьон үлэтин сыаналыыр, дьиэ кэргэн үгэстэрин ытыктыыргына иитэргэ эбэбит улахан оруоллаах, көмөлөөх этэ.

Кини олоҕун силиһэ, сыдыаайа салҕанар, уһуур-кэнгиир. Кини олоххо, үлэбэ үтүө холобурдара үйэлэргэ умнуллуо суоҕа.

("Х.к. 16.09.2010 с.)

Бэйэм олоѳум туһунан суруйар буоллахха, мин 1932 с. 6 ыйын 6 күнүгэр күн сириҥ көрбүтүм. Төрөһүттэриҥ "Баронов" холкуос балыксыттара этилэр. 1941с. күһүн оскуолаҕа үөрэнэ киирбитим. Онно эрэ "сэри", "Кыһыл армия", "немецтэр" диэн тыллар суолталарын билэн, дьон-сэргэ олоѳор ыар кэм кэлбитин эппинэн-хааммынан билбитим. Байыаннай нолуок иһин үс саастаах ынаҕы уонна иитиллэн олорор, төрөөрү турар ынахпытын икки сылга утуу-субуу тутан барбыттара. Аны байыаннай нолуогу төлүүр кыаҕым суох, кырдьар сааспар хаайыыга барыахпын баҕарбаппын диэн аҕам улахан уолун аттыгар олороору Дружинаҕа киирбитэ уонна уһаабатаҕа, 1943 с. өлбүтэ. Оччотооѳуга тулаайах аҥардаах кыаммат дьон оѳолоро тугу эмэ үлэлээн, биирдэ саатар тото-хана аһабыт киһи диэн баҕа санаалаах буоларбыт. Мин 11-12 саастаах да буолларбын, "Колымторҕа" бурдук куулун сууйан, кыра лэппиэскэ тахсар бурдугун тэбээн ыларым.

Күнү быһа уу баһарым, сайын күстэҕи бултуур быһыт биригээдэтигэр сылдыарым. Аҕыйах да күстэҕи дьибэр аҕаллахпына, ийэм үөрэр буолара. Фронҕа итии танҕаһы тигэр проммастарыскайга тири имитэrim, танас тигэргэ көмөлөһөрүм. Быраҕыллыбыт кыраһыннары аттаран, икки паара үтүлүк тикпитим. Ол үтүлүкпэр биирдии мохуорканы, испиискэни, уонна "өссө элбэх немеһи өлөр" диэн суругу укпутум. Ким эмэ туһут буоллаҕына, сэри ыар күннэригэр күндү бэлэх буолбут буолуохтаах.

1947 с. комсомол, онтон 1961 с. Коммунистическай партия кэккэтигэр киирбитим. Онтон ыла билинҥи күнҥэ диэри уопсай дьыала интэриэһин хаһан баҕарар үрдүктүк тутуохха, дьон-сэргэ олоѳор туһалаах буолуохха диэн олоѳум биир тулхадыйбат бириинсибинэн хаһан да бүппэт түбүктээх, общественной үлэни өрө тутан кэллим.

Бэйэбин толору дьоллооѳунан ааҕынабын. Таптыыр кэр-

гэмминээн Николаев Афанасий Николаевичы кытта 50 сүл устата эйэ дэмнээхтик олорон, 5 оҕоломмуһут. Бары үрдүк үөрэхтээхтэр, тутаах үлэһиттэр, 11 сиэнтэн 5-һэ үрдүк үөрэҕи бүтэрдилэр. 4 сиэн студеннар, 1 сиэн оскуолаҕа үөрэнэр, 1 сиэн детсадка сүлдүр. 3 хос сиэннээхпин. Оҕолорум истин, сылаас сыһыаннарынан, туохха да кыһаллыбакка, толору бэлэмнэ олоробун. Оҕолорбор олус махтанабын. Уһун кэмнэргэ олорбут, үлэлээбит үлэм түмүктэрэ: "За доблестный труд в ВОВ 1941-1945 гг.", "Ветеран труда", "Материнство 1-3 степени", "50 лет Победы в ВОВ 1941-1945 гг.", "60 лет Победы в ВОВ 1941-1945 гг.", "90 лет Великой Октябрьской социалистической революции". "90 лет ВЛКСМ" мэтээллэр, "Ветерану ВОВ 1941-1945 гг" үбүлүөйдээх бэлиэ, "Почетный ветеран РС (Я) за большие заслуги в развитии ветеранского движения" бэлиэнэн наҕараадаламмытым. Элбэх Бочуотунай грамоталардаахпын, махтал суруктардаахпын. Биһиги дьиэ кэргэни республика Бочуотун кинигэтигэр киллэрбиттэрин туһунан сибидиэтэлистибэлээхпит.

Кыһа Николаева Мария Васильевна.

СЛЕПЦОВ АГИТ ИВАНОВИЧ

*М*ин эһэм 1932 с. тохсунньу 15 күнүгэр Абый нэһилиэгэр Аргаакы учаастагар төрөөбүтэ. 1944 с. 4 кылааһы бүтэрбитэ. 1949-1952 сс. Дружина орто оскуолатыгар 7 кылааһы бүтэрбитэ. 1952-1955 сс. холкуоска таабылсык. 1955 с. Орто Халымаҕа бэтэринээрдер куурустарыгар үөрэммитэ. 1957 с. Абыйга "Ленин суола" холкуоска бэтэринэринэн үлэтин саҕалаабыта. 1966 с. Оттоох Атахха биригэдьирирдир. 1967 с. онно сылгыһыттыыр. 1970-2006 сс. түүлээхситинэн үлэлээбит. 1987 с. пенсияҕа тахсыбы-

та. 2006 с. алтынны 29 күнүгэр күн сириттэн барбыта. 2 уол, 1 кыыс оѳолордоох, 10 сиэннээх, элбэх хос сиэннээх.

Энэм Агит Иванович 1951-1955 сс. холкуос араас үлэтигэр, сельсовет секретарынан, бухгалтерынан уо.д.а. үлэлэргэ үлэлээбит. Дьооскуга бэтэринээрдээбит. Ол үлэлии сылдьан, Халыматтан Полушкин Василийдыын (Мунурдаах) уон биэс хонук айаннаан, сылгылары үүрэн аѳалбыттара.

Сопхуос тэриллэригэр Хара Кустаахха маннайгы биригэдьииринэн үлэлээбит. Ыанныксыттарынан Слепцова А.Н. I., Атласова М.А., Стручкова Е.В. уо.д.а. үлэлээбиттэр. Ынах, сылгы ахсаана элбэх эбит. 1970 сыллаахха түүлээхсит буолбут. Оччолорго былаана 1000 солкуобай эбит. Былаанын куруук толороро.

"Пенсияҕа табыстарбын да, түүлээхтиибин. Былааммын 4 мөлүйүүн 200 солкуобай толордум. Урут холкуоска харчы ылбат этибит. Үлэбит хайдах туоларыттан көрөн, дохуот аахсарбыт. Харчы оннугар ас биэрэллэрэ: сүөгэй, суорат, эт, күстэх, бириэмийэҕэ биир курууска мохуорканы биэрэллэрин өйдүүбүн. Билигин эдэр - чэгиэн, кыахтаах киһиэхэ үчүгэй үйэ кэллэ. Ким сүрэхтээх, үөрэхтээх, үлэни таптыыр - ол олорор кэмэ кэллэ. Ханнык баѳарар үлэттэн чаѳыйбакка, күн ахсын үлэлээх буолар иһин охсуһуохтаахпыт. Оччоѳо олох бэйэтэ салѳанан баран иһиэ".

Энэм ахтыыга. 10/XI-95.

"Бэтэрээн булчут Слепцов Агит Иванович "Сахабулт" концерн филиалыгар 800-900 андаатара тириитин соѳотоѳун сыл ахсын туттарар. 2006 сылга улууска 1359 андаатара бултаныллыбыт буоллабына, 50% Агит Иванович тутгарда" - Гаврил Слепцов, "Сахабулт" концерн Абыйдааѳы филиалын начаалынныыга.

Табыллан бултаабыт сыллара: 1986 -1987 сс. былаанын 241%, 1988 -1989 сс. 240,8 % толортообут.

Кини элбэх наѳараадалардаах: 2005с. Саха Республикатын

Президенин Махтал суруга, 2005 с. ахсынны ыйыгар Саха Республикатын Правительствотын Махтал суруга, 1990 с. Абый оройуонун ССКП райкомун Бочуоттаах грамотата.

Мантан да атын элбэх махтал суруктардаах, дипломнардаах, грамоталардаах.

Мин өйдүүрбүнэн, эһэм наар сиргэ хас эмэ хонугунан сылдыааччы. Дьыэбэ аһыйахта көрөөччүбүн. Биһигини сиргэ илдьэ барааччы. Үрэххэ улахан дьыэлээх. Онно кини балыктыыр, бултуур, илимниир этэ. Эһэм сүрдээх сытыытык хамсанара. Үлэһит киһи этэ. Кини сиргэ сылдыарыгар 4 ыттаах буолааччы. Олору бултууругар туһанара. Киһи, саһылы, андаатараны булгуура. Кини сүрдээх ыраас туттуулаах этэ. Түүлээҕи астырыгар араас, элбэх ньыманы туттара.

Эһэм биһиги дьыэ кэргэннэ саамай тутаах киһибит этэ. Мин кинини куруук өйдүү-саныы сылдыам, үйэм тухары умнуом суоҕа.

**Сиэнэ Слепцов Софрон,
Абый орто оскуолатын 10 кылааһын үөрэнээччитэ.**

ЖИРКОВ ДМИТРИЙ ИННОКЕНТЬЕВИЧ

Дмитрий Иннокентьевич 93 сааһыгар диэри олорбута. Элбэх ыччаты тарҕаппыт кырдыаҕастартан биирдэстэрэ. Кини 8 оҕотуттан 22 сиэн, 83 хос сиэн, 139 хос-хос сиэн, 24 хос-хос-хос сиэн кини аатын ааттаталлар. Барыта 276 киһи.

Жиркова Анна Дмитриевнаттан Слепцовтар дьыэ кэргэттэрэ холкуос-сопхуос үлэтигэр күүстэрин-күдэхтэрин биэрбиттэрэ оройуон устуоруйатыгар үчүгэйдик сырдатыллыбакка хаалбыта. Сопхуос тэриллэн, Слепцова Анна Николаевна, Егор Николаевич, Мария Николаевна, Ульяна Николаевна, Алексей Николаевич Оттоох Атахха сүөһү үлэтигэр үлэлээбиттэрэ.

Иккис кыһа Евдокия Дмитриевна эмиэ элбэх ыччаты

тарбаппыта. Черемкина Елизавета Ивановна 10 оѳону төрөппүтэ. 5 уол аармыйаѳа сулууспалаан, Ийэ дойдуларыгар ытык иэстэрин чиэстээхтик толорбуттара. Оѳолоро бары дьиэ-уот тэринэн, оѳо-уруу төрөтөн, тэнийдилэр. Кинилэр истэригэр учууталлар, эргиэн үлэһиттэрэ, предпринимателлэр бааллар. Надежда Григорьевна, Людмила Григорьевна, Аял Григорьевич, Иван Григорьевич нэһилиэнньэни аһынан-тан аһынан хааччыйыга ылсан туран үлэлиилэр. Хара тыаны тыыра сылдьан, бултаан-астаан үлэлээбит стахановец аҕаларын Черемкин Григорий Иванович туйаѳын уолаттара хатараллар.

Мария Дмитриевна ыччаттара Мунурдаах нэһилиэгэр, Үрүн Хайа бөһүөлэгэр эмиэ биллэр дьон. Ол иһигэр уордьаннаах ыанньыксыт Никулина Елена Николаевна оѳолоро бары оройуон социальной-культурнай сайдыытыгар биллэр кылааттарын киллэрбит дьон.

Меланья Дмитриевна ыал саамай кыра кыыһа этэ. 93 сааһыгар диэри олорбута. Холкуос-сопхуос үлэтигэр бэринилээхтик үлэлээбитэ.

2 убайдара Муомаѳа, Кэбэргэнэѳэ олоро барбыттарын эрэ туһунан биллэр. Кинилэр тустарынан инникитин билсэн, туох-ханнык олохтоммуттарын сурукка хаалларыахха наада.

СУХОМЯСОВА АКУЛИНА ПАВЛОВНА

Акулина Павловна 1868 сыллаахха Верхоянской улууһугар Дьяангыга Өкүлүүнэ тангара күн төрөөбүтэ. Сухомясов Дмитрий Ивановичка кэргэн тахсан, Абый оройуонугар Уолбукка Чаахча диэн сиргэ олорбуттара. 13 оѳо тапталлаах ийэтэ этэ. Сэрии ыар сылларыгар ас-танас суоѳа. Элбэх киһи хоргуйан өлбүтэ. Ол кэмнэ Акулина Павловна 3 эрэ оѳото хаалбыта. Кинилэр

сэбиэскэй былаас сылларыгар үлэлээн-хамсаан, олох үтүөтүн көрөн иһэн, олохтон туораабыттара. Билигин 4 сиэнэ, 9 хос сиэнэ, 6 хос-хос сиэннэрэ бааллар.

Абыйга кэлэн, маннайгынан сарыыны хайдах онгорору дьүүгэлэригэр үөрэппитэ. Суон тиити хатырыгын суллаан, мас силиһиттэн сап онорон, балык угар иһит онгороро. Сыллар тириититтэн ботуруон уктар мөһөөччүгү уонна оскуолаҕа илдьэ сылдьалларыгар сиэннэригэр суумка тигэрэ. Олоҕун бүтэһик күннэригэр диэри сүһүөбүн үрдүгэр сылдыбыта.

Ыалдытымсаҕа. Ыалдыт киирдэбинэ, чаанныгыҥ туп-пугунан сылдыра.

Улахан кыһыгар Сухомясова Екатерина Дмитриевнаҕа олон, 105 сааһыгар Абыйга өлбүтэ.

ПОТАПОВ ГАВРИЛ ПАВЛОВИЧ

Мин аҕам 1883 с. Верхоянской Мулууһугар Табалаах нэһилиэгэр төрөөбүт. Абый оройуонугар 20 саастааҕар кэлбит. Кэлэ туһээт, Чирков Константин диэн киһиэхэ сылгыһытынан киирбит. Бу кэмтэн кини үлэтин биографията саҕаламмыт. Сорокоумова Мария Кононовнаны (Муоматтан төрүттээх) кэргэн ылар. Аҕам сылгыһыт, ийэм ыанньыксыт этэ.

Аҕам наар ыраах сылгы сирдэринэн сылдыра. Сылга биридэ эрэ кэлэн барара. Оччолорго хас эмэ сүүһүнэн сылгы, ынах сүөһү баара. Аҕам хас биирдии оҕотугар кулунчук аныыра. Онтуларбытын оҕолор бэйэбит аһатарбыт. Кэлин санаа-тахха, онон үлэҕэ сыһыарар эбит.

Аҕам сурдээх көрдөөх-нардаах, бэһиэлэй, ырыа-тойук аргыстаах киһи этэ. Кини сиртэн иһэрэ ыраахтан иһиллэрэ. Кини ырыатын иһиттэхтэринэ, оҕолор бары мунньуста туһэллэ-

рэ. Сэрии кэнниттэн ыһахтарга кымыс онгороро. Алгысчыт бэрдэ этэ. Аҕам ырыалара артист Гаврил Колесов радиофондатыгар бааллар Карл Трофимович Новиков кинигэтигэр чабырбахтарын, хоһооннорун таһааттарбытым.

1980 с. Норуот хаһаайыстыбатын быыстапкатыгар кыттыыны ылбыта. Үчүгэй үлэтин иһин Пятигорскайга, Железноводскайга, Севастопольга путевканын бара сылдыбыта. "1941-45 сэрии сылларыгар килбиэннээх үлэтин иһин" мэтэ-эллээх.

Уһун үйэлэммит төрдө сааһын тухары табаҕы тардыбатаҕа, арыгыны амсайбатаҕа буолар. Чөл олохтоох, ырыа-тойук аргыстаах, санаатын түһэрбэт, кими да кытта этиһэн быһаарсар диэни билбэт, үлэни өрө туппут, үтүө эрэ санаалаах этэ. 80 сааһыгар диэри үлэлии сылдыбыта. 1983 с. ыам ыйын 1 күнүгэр 100 сааһын бэлиэтээбиппит. 105 сааһыгар диэри олорбута.

Бэйэм туспунаан эттэххэ, 1959 с. Оконешников Михаил Алексеевичи кытта холбоһон (Чурапчы көһөрүллүүтүн кытыылааҕа), 8 обону төрөппүтүт. Уопсайа 20 сиэннээхпит, 13 хос сиэннээхпит.

Кыһа Оконешникова Марина Гаврильевна.

БИҨИГИ ЫТЫК КЫРДЫАБАСПЫТ

Сүттэ оҕо аҕата, элбэх сиэннэр, хас даҕаны хос сиэннэр ытык эһэлэрэ, боһуоттаах киһи Абый сэлиэнньэтигэр олорор. Кини - Василий Семенович Хабаров. Быйыл 84 сааһын туолла. Верхоянскай уокурукка, Элгэс улуһугар, Бэрдьигэс Күрүө Ойоҕос диэн миэстэтигэр төрөөбүт обонньор.

Ийэм бииргэ төрөөбүттэриттэн Хадьяака уонна Буука лиэн бэрт-кэпсээнньит, өссө орто этитиилээх ойуун дьоннор бааллара, - диэн кэпсээбиттээх. Оройуон олоҕо

оскуолаларга үөрэтиллэр буолбутунан сибээстээн, мин кинини ынтыран ылан, оччотооҕу нэһилиэктэр ааттарын, дьон-сэргэ тарҕанан олорбут түбэлэрин, биллэр-көстөр умнуллубат дьону уонна тус бэйэтин туһунан кэпсииргэ көрдөстүм.

"Элгэс улууһугар, дьон ханна баҕарар олохтоммут үгэс быһыытынан, аҕа уһунан тарҕанан олорбуттара. Нэһилиэктэр барыта сэттэлэр этэ: Элгэс, Байды, I-Дьуһаал, II-Дьуһаал, Үрүнгэй (Муома), I-Энгэ, II-Энгэ. Элгэс улуһун улахан баайа Хара Миитэрэй диэн киһи баара, биэс сүүс сылгылаах, биэс сүүс табалаах, сүүс аҕыс уон ынах сүөһүлээх, улууска кулубалаабыт, кэлин атыһыттаабыт киһи. Дьон өйүгэр-санаатыгар кини хойукка диэри баттыгаһа суох киһинэн аабыллан, үтө өйдөбүлгэ сылдыра эрэри, кэлин умнуллан эрэр...

Иккис кыахтаах киһи Арыылаах олохтооҕо Ыбырыан Ефимов этэ. Кини олоҕор ханнык эрэ тойон киһи өлбүт. Кэбэргэнэ бөһүөлөгүн олохтооҕо, оройуон устуоруйатын, олобун эмиэ бэркэ сыныйан үөрэнпит Слепцов Д.Г. бу туһунан миэхэ манныгы кэпсээн турардаах: "Ол тойон араспаанньата биллэр. Бронь диэн. Арааһа немец омук, эбэтэр ол төрүттэриттэн үөскээбит киһи буолуон сөп. Кини сут кэмигэр ыран, дьүдьэйэн, көлөтө быстан, Арыылаахха кыстаан олорон, быһа кымныылаппыт курдук, эмискэччи ыалдьан өлбүт. Ити 1869 сыллаахха. Зашиверскайы буоспа ыарыыта быспыта сыл аасытын кэннэ буолбут түбэлтэ".

Мин бэйэм ити тойон унуоҕун аатырбыт сылгыһыт Корякин П.Н. батыһан, биир саас куска бара сылдьан көрбүтүм. Элбэх оройуонна сылдьан, элбэх былыргы тутуулары одууластаптаабыт бэйэм, бу тойон унуоҕун тас ампаарын онгоһуутун сөбө көрөн, ити туһунан үөрэхтээхтэр билэллэрин курдук кыһалла сатаан, киэн Дьокуускай эбэ хотунна тийэ сылдьан, "Эдэр коммунист" редакциятыгар суруйан, хаартыскалары, аадырыстары да биэрэн хааларбытым эрэри, ол кэмнэ үлэлээбит редактор болҕомтотун тардыбатах эбит! Дмитрий Гаврильевич кэпсээнин салгыыта өссө маннык баар: "Бронь тойон

өлбүтүн кэннэ, кини быраата кэлэн барбыт. Кини убайа хайдах өлбүтүн истэн баран, Тугутуйа ойууну туттаран ылбыт”.

- Ойуун, эн дьиибэлээбиккин, онтукайгын билин! - диэбит. Кырдыабаһа мэлдьэһэн көрбүтүн ылыммакка, отутта торуосканан таһыйарга сорудахтаабыт. Олохтоохтортон офонньору таһыйарга ким да сөбүлэспэтэх. Ол иһин бэйэтин үлэһиттэринэн таһыйтараары гыммыт. Ойууннарын умса сытыаран охсоору соруннахтарына, офонньордору эргиллэ түһэр да, Бронь бэйэтин кэргэнэ буолан хаалар үһү. Буруйдааһын кыайан толоруллубатах.

Сир ахсын ойууттар-удабаттар, отоһуттар-олонхоһуттар, ичээннэр-мэнэриктэр, көрбүөччүлэр-баабыскаһыттар баар буолаллара. Мин ийэм баабыскаһыт этэ. Буолан баран, үчүгэй баабыскаһыт быһыылааба. Кинини, ыраахтан-чугастан кэлэн, чаастатык ыңгыран бараллара. Биһиги кыра эрдэхпитинэ дьоммут Ырыа Чөкөөччө, Нээтэк Маныыһыт, Орууп, Уһаа, Өндөбө Силипчээн диэн ойууттар баалларын туһунан кэпсэтэллэрэ. Нээтэх-сиэмэх ойуун, оттон Маныыһыт айыы ойууна эбиттэрэ үһү. Мин улаатарым сабана аатырбыт Баһылай офонньор, Көстөкүүн Чирков, Улияна эмээхсин, Хадьяака, Саппылаай, Сиилэкэ уола Ньюкулааскы, Бүттээх, Чылыгыр, Тарбамат Укчуна эмээхсин, Чалхах Ньюкулай, Буука диэн ойууттар, удабаттар бааллара. Ойууттар үксүлэрэ ааттаах олонхоһут буолаллара. Онон кинилэр олонхолорун, ыарыыны үтэйэр, тарбыйах абааһытын кытта охсуһар, иэйэхсити ыңгырар кырырыларын элбэхтик истибитим-көрбүтүм.

Айылбаттан талааннаах ырыаһыттардаах да этибит. Бадьаахай уола Лэгэнтэй, Муттукаан, "Холлой" (Слепцов Е.П.), Ньачаала (Слепцов Е.А.), Сордон офонньор кыһа Аана, Бармалей (Корякин Е.Т.) уонна Уолбуттан Шкулев М.П.

Мин 1924 с. Орлов учууталга үөрэммитим кэннэ, 1928 с. учууталбытын баандаба кыттыста диэн, тутан барбыттара. Ити сыл оскуолабыт үөрэтэр киһи суоһуттан сабыллан хаалбыта. Ол эрэри 1928-29 сыллаах үөрэх дьылыгар хас да санга учуу-

таллар кэлитэлээбиттэрэ. Верхоянскайтан кэргэнни Колесовтар, Алехин, Атласова оҕолору санга программанан үөрэтиини саҕалаабыттара. Оскуолаларга учкомнар, пионерскэй этэрээттэр, комсомольскэй ячейкалар тэриллибиттэрэ, хаһыаттар таһаарыллан барбыттара. Улуус да салалтатыгар элбэх санга каадырдар сыһыарыллыбыттара. Милиция начальнигынан Бартеньев д.д., улуус исполкомун председателинэн Третьяков И.П., партия ячейкатын секретарынан Слепцов М.Я. аһаммыттара. Хомойуох иһин, олох аһыйах ый буолаат, Саха сирин эрэ буолбакка, бүттүүн Сибиир дьиксиннэрбит кылгас эрээри, наһаа кырыктаах, элбэх хаан тохтуулаах Булун сэриитэ саҕаламмыта. Миигин оройуон салайар тэрилтэтэ оскуолаттан ууратан, ЧОН этэрээтигэр оперативнай уполномоченнайынан анаабыта. Ити бириэмэбэ республикаҕа культурнай-аграрнай революция ытылла турар кэмэ этэ. Ол ирдэбиллэрин туһанан, биһиги оройуон нэһилиэктэригэр хотону дьийэттэн араарыы, сири үллэри, кулаактары утары охсуһуу араас өрүттээх соруудахтарын толорбуппут. Мин чуолаан Абый, Майыар, Уолбут нэһилиэктэрин устун сылдыталаабытым. Итиннэ бастакы табаарыстыбалары тэрийэр үлэбэ кыттыбытым. 1933 сыллаахха Муома оройуонуттан Якутскэйга үөрэнэ барбытым. Учууталым Алехин В.С. сүбэтинэн суол тутуугун техникумугар киирбитим. Нөҥүө сылыгар холкуоһунай оскуола аһыллан, партия обкомун хотугу отдeлыгар үлэлии олорор Третьяков П.П. этиитинэн онно көһөрүллэн, ситиһиилээхтик бүтэрэн, холкуоһунай тутуу старшай инструкторынан дойдубар ананан кэлбитим. Ити дуоһунаспар өр сыл үлэлэлэппэккэ, салайар каадыр тийбэтинэн атынтан-атын үлэбэ көһөрүллэн испитим: колхоз правлениетын председателинэн, н/с председателинэн, дьааһыла сэбиэдиссэйинэн, лесхоз техникинэн, райуполминзаг агенынан, эргин тэрилтэтин инспекторынан, түүлээх тутууччынан да сылдыталаабытым. Ханнык баһарар үлэни үтүө суобаспынан толортообутум. Ол эрээри сэри кэмигэр үс сыл т/х артыалын председателинэн олорон, тус бэйэм

сатабылбынан, аһыныгас сэмэй санаабынан дьоммун-сэргэбин хоргуйууттан-сутааһынтан быһаабыт үтүөлээхпин дэнэбин уонна онон мэлдьи да киэн туттабын. Пенсияҕа сэттэ уон саастаахпар тахсыбытым, үйэ анарын устата коммунистической партия чилиэнинэн сылдыбытым, хомуньуус үрдүк аатын хаһан да киртиппэтэҕим, олох сиэрин, сокуоннаһы кэһиини олох сөбүлээбэппин".

Василий Семенович кэпсээнэ элбэх. Өссө оройуон исторياتын ыраахтаабылаах Россия сабаланыабыттан бүгүнгү күннэргэ тийэ суруйарга санана, үлэлэхэ сылдыарын туһунан этэн, туруоруммут сыалбын бэйэтэ "кэбиннэрэн" кэбиһэр. Этинэн-хаанынан билэр киһи тус бэйэтэ сэхэргиирэ, суруйара ордук бөбө буоллаҕа дии! Уһуннук олоҕор, суруй-ай, бардыоннор үйэ-саас тухары өлбөт сүппэт үтүө өйдөбүлү хаалларарга сананар ити сыалгын ситис, күндү ытык кырдыаҕаспыт!

К.Новиков, Абый.

"Хотугу кыым" №46, 1994 с. бэс ыйын 11 күнэ.

НИКУЛИН ДМИТРИЙ ЕФИМОВИЧ

Дмитрий Ефимович 1912 сыллаахха Абый нэһилиэгэр дьаданы дьиэ кэргэнгэ иккис оҕонон төрөөбүт. Бииргэ төрөөбүттэр үстэр. "Сэри ыарахан сылларыгар бары үлэҕэ сылайары-элэйэри аахсыбакка, түүннэри-күнүстэри үлэлиирим", - диэн кэпсиирэ. Оройуон киинигэр Дружинаҕа кыһыннары-сайыннары атынан, табанан дьону таһара. Дьаамсыктыыра. Онтон түүлээхситинэн үлэлээбитэ. Былаанын куруук толороро. Үчүгэй үлэһиттэр ахсааннарыгар сылдыбыта. 1942 сыллаахха кэргэннэммитэ. 4 оҕолоох, 12 сиэннээх, 12 хос сиэннээх. Сэри сылларыгар бэйэтин харыстаммакка үрдүк көрдөрүүлэхтик үлэлээбитин иһин Сталин төбөлөөх мэтээллээх, Кыай-

ыы 30, 40, 50 сылларын үбүлүүйдээх мэтээллэрдээх. Элбэх грамоталарынан, махтал суруктарынан, "Коммунистической үлэ ударнига" бэлиэнэн наҕараадаламмыта. 87 сааһыгар диэри сайынын оҕолорун, сиэннэрин илдэ сылдьан оттуура. Олоҕун бүтэник сылларыгар сайын окко сылдьар этэ. Сайын устата 20-25 тонна оту илиинэн оттоон туттарара. 2004 сыллаахха от ыйын бүтэник күннэригэр Оттоох-Атахха кыра уолу-гар Дмитрийга олорон, 92 сааһыгар ыалдьан өлбүтэ.

ОЛОХ САЛҔАНАР

Ааныка кэргэнин Атахый Ньюкулайы Аот үлэтин үгэнин саҕана күрүөйэх сы-гааннар өлөрбүттэр. Онон уоллаах кыһы Ааныка бииргэ төрөөбүт эдьийэ аһыныгас дууһалаах, сайаҕас-сайдам майгылаах, дьонго-сэргэбэ истин-иһирэх сыһыаннаах, үтүө санаалаах Өкүлүүнэ иитэ ылбыт. Бэйэ-лэрэ икки уол оҕолоохтор эбит. Кэргэнэ ыалдьан, биир уола оһолго түбэхэн өлбүттэ-

рэ. Төһө да ыар санааҕа баттаттар, Өкүлүүнэ ииппит оҕолорун иккиэннэрин үрдүк үөрэхтээх дьон онортообута. Уол зоотехник, оттон кыыс СГУ-ну бүтэрэн, нуучча тылын уонна литература-тын учуутала буолбуттара. Бэйэтин төрөппүт уола Виктор киномеханик идэтин ылан, нэһилиэгин кулуубугар Абыйга үлэлээбитэ.

Оһооһунтан дьону көһөрүүгэ түбэхэн, мин ити нэһилиэккэ кэлэн, кулууп сэбиэдиһсэйинэн үлэлээбитим. Кыһын сэтин-ныи эргэтигэр Өкүлүүнэбэ: "Анна Николаевна биһикки биир сылынан ыал буолар буоллубут!" - диэн эппиппэр, кини: "Оч-чо таптыыр буолан баран, эйигин тоҕо сылы быһа эрэйдиир? Соҕотоһун сылдьар киһи билинҕи үйэбэ онно-манна тикси-эн, арааска тэбиллиэн сөп буолбат дуо?" - диэбитэ. Ол күн ки-ни кыһын кытта бэрт дуоспуруннаахтык кэпсэппит этэ.

Абыйах хоноот, биһиги дьону соһутан, холбоһон хаалбыһыт.

Наһаа эйэлээхтик олорбуһут. Өкүлүүнэ хотонун быыһыгар андаатара тириитин, таба тыһын имитэрэ, барыбытыгар этэрбэс, бэргэһэ, үтүлүк, уктас тигэрэ. Сайынын Хоспохтоох унуор үс тыынан сылдьан оттуурбут. Биһиги оҕолонон, дьиэ туттан, тусна көһөн тахсыбыһыт.

Сотору эбэбит бииргэ төрөөбүт быраата, киниттэн хас да сыл балыс, төһө эмэ сылдьа түһүөх эдэрчи киһи, редакция үлэһитэ Иван Иванович ыалдьан өлбүтэ. Онтон эдьийэ Александра, убайа Николай, төрөһүүт уола Виктор, мин кэргэним Анна Николаевна, Алдан Хатыстырыгар олохтоох ииппит уола Гоша, онтон бииргэ төрөөбүт быраата Дьөгүөссэ, хас даһаны хаан-уруу сиэннэрэ, бииргэ алтыһан үөскээбит элбэх доһотторо олохтон туораабыттара. Ити дьон аһыыларын Өкүлүүнэ этинэн-хаанынан билбитэ. Ити кэнниттэн кини биһигини кытта олорон кыстаабыта. Кэлин чугас аймахтара Аммосовтар кэнгэс дьиэни ылан, Абыйга көһөн тахсыбыттарыгар, кинилэргэ олорор буолбута. "Кырдыаҕас киһи эмискэччи сүһүөхпүнэн охтон хаалыам" диэн дьиксинэрин аһаҕастык этэрэ. Онон саамай ытыктыыр сиэнэ Галина Егоровна сүбэтин ылынан, кырдыаҕастар дьиэлэригэр олобун тиһэх сылларын атаарда.

Биһиги сороһор аттыбытыгар сүрдээх ыраас дууһалаах, албыны-түөкэйи олохторугар билбэтэх дьон бу орто дойдуга, үрүн күн анныгар олорон аһалларын аахайбакка, ахсарбакка хаалабыт. Туох барыта өлөр-сүтэр, үтүө өйдөбүл эрэ уһун кэмнэ хаалар.

Бу дьон сиэннэрэ, хос сиэннэрэ төрүттэрин туһунан үтүө өйдөбүллээх буоллуннар диэн баһа санаалаах олорон, мань суруйдум.

Олох салһанар, оттон төрүттэр ситимнэрэ хаһан да быстыбат.

Күтүөтэ Карл Новиков-Быйамап.

ХОЛОСТЯКОВА ИРИНА МИХАЙЛОВНА

Ирина Михайловна 1913 сыллаахха Абыйга "Эбэлээх" диэн Уйаандьы үрэхтэн чугас баар сиргэ төрөөбүтэ. Абата Мэхээлэ, ийэтэ Ылдьаана диэн ааттаахтара. Бииргэ төрөөбүт аҕыстар этэ. Билигин иккиэлэр. Быраата Усуйаанаҕа олорор.

Бастакы табаарыстыбалар, онтон холкуостар саҕана кини дьаам сүүрдүүтүгэр (ат көлөнөн) үлэлээбит. Сутуруохаттан кэлбит дьаамы "Мэйэлээхтэн" "Абый атаҕар" диэри тиэрдэрэ. Онтон салгыы дьаам Дружина бөһүөлөгүн диэки барара. Дьаамынан почтаны, дьону, баһыылканы таһаллара.

Онтон Абый бөһүөлөгиттэн 5 көстөөх "Дьарааһын" диэн учаастакка ынах сүөһүнү көрүүгэ үлэлээбитэ. Онно кыстыкка ортотунан 75 төбөҕө тийэр сүөһүнү тутара. Төрүүр ынахтар синньээтэхтэринэ, бөһүөлөккэ баар фермаҕа илдьэллэрэ. Ол учаастакка уопсайа 9 сыл үлэлээбитэ. Ирина Михайловна кэлин бөһүөлөккэ киирэн, фермаҕа от тийиитигэр үлэлээбитэ. Кыһыны быһа икки буолан, 4 оҕуһунан от тийээллэр. Ол курдук сүөһүлэр сарсын сиэхтээх отторун бэлэмнээн иһэллэрэ. Үксүгэр "Арыылаах күөлтэн" оту тийээллэрэ.

1961 сыллаахха буор оскуолаҕа 75 миэстэлээх детсад аһыллыбыта. Бу иннинэ детсад сайынын 2-3 ыйга үлэлиирэ. Ирина Михайловна ити детсадка поварынан ананан үлэлээбитэ. Кини иһитин-хомуоһун бэйэтэ сууйара, оттор маһын бэйэтэ бэлэмнэнэрэ. Кэлин техүлэһитинэн сылдыбыта. Ирина Михайловна үтүө суобастаах үлэтэ 3 мэтээлинэн уонна элбэх грамоталарынан бэлиэтэммитэ.

Кини сэрии сылларыгар элбэхтик иистэнэрэ уонна тириини имитэрэ үһү. Ол курдук сарыы үтүлүктэри, ынах уонна таба тириититтэн этэрбэстэри тигэрэ. Кэнники сылларга нуучча танһа дэлэйэн, ол идэтин бырахпыта. Кини дьиэтин ис

уонна тас үлэтигэр күнү быһа түбүгүрэрэ, биир да мүнүүтэбэ дьыалата суох олорбото. Ирина Михайловна сайынгы кэмнэ күнү-күннүктээн сылдьан отоннуура. Онтуттан отоннообот дьонго бэрсэрин сөбүлүүрө. Кини сымнаҕас майгылаах, сүрдээх аһыныгас киһи быһыытынан биллэрэ.

81 саастаах Ирина Михайловна эдэр көлүөнэ дьонго саамай кылаабынайа үлэни сөбүлээн, куруук хамсана-имсэнэ, түбүгүрө сылдьарга сүбэлиирэ. Оччобуна киһи үйэтэ уһуур, кыра ыарыыга ылларбат буолар диирэ.

Ирина Михайловна 2007 сыллаахха олунньу 28 күнүгэр интернет дьиэбэ олорон, күн сириттэн 94 сааһыгар барбыта.

ДОХУНАЕВА АКУЛИНА ИВАНОВНА (1911-2002 сс.)

*М*ин хотунум Акулина Иавновна Дохунаева-Чиркова 1911 с. Абый Талахтааҕар төрөөбүт. Оҕо сааһа Арҕаа Талахтаахха ааспыт. Кыра сааһыттан дьонугар дьиэ бары үлэтигэр көмлөһөн улааппыт.

Сааһын ситиитэ Дохунаев Николай Прокопьевич - Чугуй-аас диэн киһиэхэ кэргэн тахсан, үс оҕоломмуттар. Улахан уоллара Алеша улахан кылааска үөрэнэ сылдьан өлбүт. Үһүс уоллара Виктор, мин кэргэним, оскуола кэнниттэн киномеханик үөрэбин бүтэрэн, идэтинэн Абыйга үлэлээбитэ.

Акулина Ивановна холкуос, сопхуос сылларыгар наар фермаҕа сүөһүгэ үлэлээбитэ: ыанньыксытынан, торбос көрөөччүнэн. Биир кыайыылаах-хотуулаах үлэһитинэн биллэрэ. Үрдүк таһаарыылаах үлэтэ Сталин төбөлөөх, Кыайыы үбүлүөйдээх сылларын мэтээллэринэн, оройоун, нэһилиэк, сопхуос элбэх махтал суруктарынан, сыаналаах бэлэхтэринэн бэлиэтэммитэ.

Өкүлүүнэ бэйэтин аймахтарыгар, дьонго-сэргэбэ сүрдээх үчүгэй сыһыаннаах, наар көмөлөһөр майгылаах этэ. Эрдэ олохтон барбыт балтын Ааныка уолаах кыһын иитэн, киһи-

хара онртообута.

Кини тус олоѳор төһө да элбэх ыарахаттары көрүстэр, олоххо тардыһар күүстээх санаатын сүтэрбэтэѳэ.

Кыра уолуттан Виктортан үс оѳо хаалан, кинилэртэн оѳоруу төрөөн, эбэлэрин Акулина Ивановна Дохунаева олоѳун салгыыллар.

1994 с. диэри Абыйга бииргэ олорбуһут. Дьиэѳэ-уокка сүрдээх бүгүрү, сатаабата диэн суох этэ. Сиэннэрин оѳолоспута.

1994 с. Белей Гораѳа кырдыаѳастар дьиэлэригэпр киирэн олорбута. 1996 с. мин эмиэ улуус киинигэр көһөн киирэн, Өкүлүүнэ 2002 с. орто дойдуттан арахсыар диэри сибээспитин быспатахпыт. Бүтэһик күннэригэр оѳолоһоммун, кини сырдык тыына мин илиибэр быстыбыта. Абыйга оѳолорун таһыгар кистээбиһпит.

Акулина Ивановна туһунан үтүө өйдөбүл биһиги өйбүтүгэр, сүрэхпитигэр мэлдьи тыыннаах.

Кийиитэ Дохунаева Людмила Петровна.

РЯЗАНСКАЯ ИРИНА КОНСТАНТИНОВНА

Рязанская-Постникова Ирина Константиновна, Рязанской Николай Константинович Намыы Күөлгэ олорбуттара. Сүөһү ииттэллэрэ. Сэниэ ыал этилэр. 4 уол уонна 1 кыыс оѳоломмуттгара. Кэргэн, ийэ киһи быһыытынан Ирина Константиновна үтүө санаалааѳа, дьиэ ис-тас үлэтигэр дьөбүрдээѳа. Күүстээх буолан, барытыгар түсүһэн иһэрэ. Сэбиэскэй былаас олохтонон, холкуостар тэриллиилэригэр кырдыаѳас, сааһырбыт киһи буолан, үлэлиир кыаѳа суоѳа. Ол да буоллар оѳолорун үлэлэтэр наадаттан сиэннэрин көрсөн, иитиһэн, дьиэлэригэр-уоттарыгар улахан көмө буолара. Мээнэ олорбот этэ. Тири танастыыра, иистэнэрэ. Кини ырыата суох үлэлээбэтэ уһу. Куруук ыллыы сылдыар буолара диэн оѳолоро кэпсииллэрэ. Ирина Константиновна 110 сааһыгар

диэри ололорбут. 1944 сыллаахха олохтон барбыт. Оҕолоро бары ыал буолан, 360 оҕо-сиэн тарҕанан, эбэлэрин, хос эбэлэрин элбэхтэ ааттаталлар. Ол курдук хос-хос сиэнэ 39 саастах Рязанской Владимир Дмитриевич Чикаготааҕы университет чинчийээччи-профессора.

Бу дьуэ кэргэннэ оҕолор, сиэннэр үлэ араас хайысхалыгар итиллибиттэрэ. Кинилэр истэригэр холкуос сэрии кэминээҕи стахановец булчуттара, тыа хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһиттэрэ, огранщик, таможня үлэһитэ, хореограф, учууталлар, салайар үлэһиттэр бааллар.

Сиэнэ Колесова Екатерина Семеновна.

АММОСОВА АЛЕКСАНДРА ЕГОРОВНА

Мин, Александра Егоровна Аммосова, Майыар нэһилиэгин Барыллыалаах учаастагар 8 оҕолоох дьуэ кэргэннэ 7-ис оҕонон муус устар 14 күнүгэр 1928 с. төрөөбүтүм. Ийэм Рязанская Мария Николаевна Уолбут нэһилиэгиттэн төрүттээх, аҕам Рязанской Егор Николаевич Майыар киһитэ. Кинилэр сүрдээх үлэһит, дьонго-сэргэбэ эйэбэс сыһыаннаах дьон этилэр. Аҕабыт кыһыннары-сайыннары балыктыыра, бултуура. Олох эдэр сааһыгар тымныйан ыалдьан, тыаҕа өлбүтүн аҕалбыттарын өйдүүбүн. Мин 4 саастаах этим. Ийэм Мария Николаевна 6 оҕону кытта тулаайах хаалбыта. Икки оҕо эрдэ ыалдьан өлбүттэрэ. Улахан убайдарым Рязанской Иван Егорович-1, Рязанской Иван Егорович-2 олох кыра саастарыттан аҕаларын кытта тыаҕа сылдьан бултаан, балыктанан, нэһилиэктэригэр чулуу үлэһиттэр этилэр. Иккиэн үлэ, тыыл бэтэрээннэрэ холкуос, сопхуос бастын үлэһиттэрэ, социалистической куоталаһыы кыайыылаахтара, чемпион-балыксыттар этилэр. Үгүс бочуоттаах грамоталарынан наҕараадаламмыттара. Үһүс уол Рязанской Петр Егорович сүрдээҕин үөрэҕи ылар, өйдөөх оҕо VII кылааһы бүтэрэн баран, ыалдьан өлбүтэ. Саамай кырабыт Прасковья Егоровна Рязанская

атыы-эргиэн техникумун 1956 с. бүтэриэбиттэн дойдутугар Дружинаҕа кэлэн, оройуонна атыы-эргиэн сайдыытыгар энкилэ суох 40-тан тахса сыл үлэлээбитэ. Кини кыһа Рязанская Жанна Владимировна ийэтин идэтин салҕаан, республикаҕа балык харыстааһынын департаменыгар кылаабынай бухгалтерынан үлэлиир (Ленское управление по рыболовству).

Мин кыра саастаахпар тулаайах хаалан, ийэм уҥа илиитэ буолбутум. Кырабыттан улахан дьону кытта холкуос туох баар араас үлэтигэр сылдыбытым. Сайын оттоон, кыһын фермаҕа мастаан, быыбар дьаамыгар сылдьан, түүннэри-күнүстэри үлэлирим, кэлин икки сылга холкуос кассир-кладовщигынан үлэлээбитим. Дружина орто окуолатын V кылааһын бүтэрэн баран, дьоммор көмөлөһөөрү тохтообутум. 1946 с. Аммосов Петр Михайлович диэн Абыйтан төрүттээх киһиэхэ кэргэн тахсан, Дружинаҕа көһөн киирбиппит.

Кэргэммин кытта 12 сыл сүрдээх үчүгэйдик олорон, 5 оҕоломмуспут. 2 бастакы уоллаах кыыспыт ыалдьан өлбүттэрэ. Кэргэним Петр Михайлович 31 сааһыгар булка сылдьан, 1958 сыллаахха оһолго өлбүтэ. 30 сааспар 3 оҕону кытта тулаайах хаалан, оҕолорбун атахтарыгар туруорар, үлэһит онортуур сыаллаах олордум. 20-тэн тахса сыл оҕо иитиитигэр Дружина дьааһыла-саадыгар иитээччинэн үлэлээбитим, оройуон, райком элбэх бочуотунай грамоталарынан наҕараадаламмытым, 10-тан тахса сыл коммунистической үлэ ударниктарын кэккэтигэр сылдыбытым, оройуон сэбиэтин депутатынан талыллыбытым. Ол иһин Дружина Бела́й Гораҕа көһөрүгэр бытовой комбинат аһыллыбытыгар, кууруска үөрэнэн, комбинатка ананан, пенсияҕа тахсыахпар диэри үлэлээбитим. Онтон "Инди́гир" соҕхуос түүлээҕи тигэр сыаҕар (директор Корякин Петр Григорьевич) эдэрдэргэ наставнигынан 14 сыл устата үлэлээбитим.

Улахан кыһым Аммосова Октя́рина Петро́вна атыы-эр-

гиэн институтун бүтэрэн, эмиэ төрөөбүт оройуонугар 25 сыл устата эргиэн тэрилтэтигэр кылаабынай бухгалтерынан, директорынан үлэлээн баран, 1994 с. Белая Гора налоговой инспекциятын начальнигынан анаммыта. Билигин Дьокуускайга налоговой инспекция отделын начальнигын солбуйааччытынан үлэлии сылдьар. Иккис оҕом, уолум Аммосов Иван Петрович тутуу үөрэбин бүтэрэн, Белая Гора бөһүөлэгин объектарын тутууга үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ. Кэлин 10 сылга Абый нэһилиэгэр ДЭС-кэ үлэлээбитэ. Кэргэнэ Анна Васильевна Аммосова 30-тан тахса сыл бухгалтерынан үлэлии сылдьар, икки оҕолоохтор. Улахан кыыс Шура үрдүк экономической үөрэхтээх, кыра кыыс Айта 3-с куурус студена. Кыра кыыс Раиса Петровна Аммосова инженер-строитель үөрэбин бүтэрэн, эмиэ төрөөбүт улууһугар 18 сыл устата архитекторынан үлэлээбитэ. Кини билигин республика баайгадуолга сыһыаннаһыыларын министиэристибэтигэр үлэлиир. Кэргэннээх. Биир кыыс сиэннээхпин, үс хос сиэннээхпин. 82-ис хаарбын туораан, этэнгэ олорбун.

РОДОСЛОВНАЯ СЕМЬИ РЯЗАНСКИХ СВЯЗАНА С Г. ЗАШИВЕРСК

В 1740 г. в город приехал наш прапрапрадедушка Иван Кузьмич Рязанский с реки Енисей. Он решил обосноваться в г. Зашиверск, женился на казачке Марии.

Он является одним из основателей и организаторов казачьего общества.

Весной 1741 года родился сын Константин, а спустя несколько лет родилась дочь Мотрена. Когда Константину исполнилось 18 лет, решил жить самостоятельно, женился.

В связи с эпидемией страшной болезни вся семья уехала из города и заселилась в местности близ озера Чампы.

У Константина Ивановича было 4 сына: Петр, Николай, Константин, Иван и дочь Майя. Константин вел торговлю,

часто был в разъездах. Жили состоятельно, имели свое хозяйство.

Николай Константинович - это мой прадед, имел 4 детей: Александр, Василий, Егор и дочь Майя.

Мой родной дед женился на Марии Николаевне. Бабушка Корякина-Рязанская Мария Николаевна со слов наших сторожилов с местности Уолбут. Они родили шестерых детей: 3 сыновей (Иван-1, Иван-2, Петр) и 3 дочерей (Мария, Александра, Прасковья). Жили в местности Барыллыалах, имели свое хозяйство. При жизни моя мама Мария Егоровна часто вспоминала, как они хорошо жили. Рассказывала, что ее мама воспитывалась в богатой семье.

Ее отец скоропостижно скончался, когда маме было 9 лет. Ей пришлось уйти со школы. Помогала матери по хозяйству как старшая из сестер. Постоянно с братьями ходили на охоту, рыбалку, а летом косили сено. Поначалу было трудно, но потом все уладилось, сестры подросли.

Мама работала в колхозе дояркой, а во время войны в тылу трудилась ямщицей. Работа была очень трудоемкой.

Ее родные братья решили остаться в Крест-Майоре. Создали семьи.

У Ивана-1 9 детей (5 сыновей и 4 дочери), у Ивана-2 7 детей (4 сына и 3 дочери), у Марии 5 детей (2 сына и 3 дочери), у Александра 5 детей (2 сына и 3 дочери), у Прасковьи 1 дочь.

В начале 50-х годов бабушка Мария Николаевна с дочерьми переехала в п. Дружина. Она работала и трудилась ночной няней в интернате до последних дней. Ушла из жизни в 86 лет.

Я ее очень хорошо помню. Высокая, солидная, круглолицая, с большими глазами. Она была очень доброй, спокойной, никогда не ругалась.

Моя мама устроилась поваром в районную столовую, работала с Ниной Михайловной, а потом перешла в промтовар-

ный магазин техничкой, в последнее время работала в хлебопекарне.

Наша мама родила и воспитала 5 детей. Работала на нескольких работах, чтобы мы, дети, были сыты. До сих пор помню, что мама никогда при жизни не жаловалась на усталость. Очень была сильная духом женщина. Ко всем детям относилась одинаково, баловала в меру. Всегда рассказываю своему сыну, какая она была.

Мы ее любим, чтим, гордимся ею и в памяти осталось все только светлое. Она была жизнерадостная, мудрая, работающая, по-своему красивая женщина, добрая, старалась всем по возможности помогать и всегда делилась советами.

Ушла в иной мир в возрасте 76 лет. Но нам, детям, кажется, что улетела далеко и до сих пор нас оберегает.

Наши земляки до сих пор отзываются теплыми словами о моей маме. Близкие подруги Банщикова Софья Андриановна, Ефремова Евдокия Петровна, Старостина Евдокия Кирилловна часто вспоминают о ней.

В настоящее время из самых близких и родных осталась единственная тетя Аммосова Александра Егоровна. Ей 82 года, живет в г. Якутске.

Рязанская Оксана Петровна.

НИКУЛИН ДМИТРИЙ МИХАЙЛОВИЧ

Дмитрий Михайлович 1917 сүл сэтгэнньи 7 күнүгэр Муома оройуонун сиригэр көһө сылдыар эбээн дьизэ кэргэнигэр үһүс оҕонон төрөөбүтэ. Дьоно 16-с үйэбэ Охотскай муораттан кыһалбаттан көһөн кэлэн, Тумус Хайаҕа олохсуйбут эбээннэртэн төрүттээхтэрэ.

Абата Михаил Никулин Тумус Хайаба олохтоох дьаданы Василий Никулинтан бастакынан төрөөбүт киһи этэ. 10 саастаабар Тумус Хайаны баһылаан олорбут Охонооһой кинээскэ хамначчыт оҕонон бэриллэн, уон сэттэтигэр диэри табаба үлэлээбитэ. Оччотооҕу баайга үлэлээһин, олох ыарахана эдэр Мэхээлэни дьулаппыта. Ол иһин 17 сааһыгар Абый Мунурдаабар олорор Филипп Никулинга табаба үлэлии барбыта. Үс сылга үлэлээн баран, төрөөбүт Тумус Хайатын ахтан, баайтан көрдөһөн, улаханнаы кыралыын аҕыс табаны ылан, дойдутугар айаннаабыта. Айанныырыгар Мэхээлэбэ "Суумаһыт" диэн хос ааты биэрэн атаарбыттара.

Михаил Никулин дойдутугар кэлэн, урукку баай кинээһигэр сыстыбакка, доҕотторун булан, туспа олохсуйан, 20 сааһыгар дьаданы эбээн кыһын кэргэн ылан, туспа тордох тэринэн, баайдартан тэйэн олорбута. Толору кыанар эбээн ыала буолбута. Кини олорбут үтүө кэмигэр икки уол, үс кыыс оҕону төрөтөн, холкутук иитэн, улаатыннартаабыта. Оҕолорун үлэһит дьон онортоон, дьонго-киһиэхэ үтүө сыһыанынан, майгытынан бэйэтин олобун холкутук көрүнэр үчүгэй киһи ахсааныгар киирэн, "Суумаһыт" аатын сүтэрбэккэ, үлэтин, сырыытын тохтоппокко сылдьан, орто дойдуттан барбыта.

Дмитрий үлэни-сырыыны кыайар буолуоҕуттан дьон ортотугар сылдыбыта. Биир саастыылаахтарыттан үлэбэ дьобурунан, ордук билиилээһинэн, сайдыылаабынан быдан чорбойор. Ону таба көрөн, оччотооҕу Муома оройуонун салалтата 1935 сыллаахха санга үөскээбит Эһэлээх нэһилиэгэр сэбиэт бэрэссэдээтэлинэн анаабыта. Ол Дмитрий Михайлович дьону кытта үлэлиир бастакы хардыыта этэ. Сэбиэт бэрэссэдээтэлинэн үлэлии сылдьан, Муома оройуонуттан Саха Республикатын сэбиэттэрин 4-с

сьезтэригэр (1937 с.) делегатынан талыллар үрдүк итэбэли ылбыта. Оннук итэбэл киһи ахсын бэриллибэтэ.

Майыар нэһилиэгэ Тумус Хайаҕа олохтоох эбээннэртэн үөскээбитэ. 1853 сыллаахха, нэһилиэк үөскээһинигэр, олохтоохтор 80 бырыһыаннара эбээн омугуттан турара суруллубута. Ол сыллар саха эбээни, эбээн саханы кытта буккуллуутунан өйдөнөр. Оччолорго Майыар Кириэһигэр санга танара дьэиэтэ тутулан киирэн, үгүс киһи тобуоруһар сирэ буолбута.

Дмитрий Михайлович сахалары кытта сибээстиир баҕаттан үлэтиттэн уурайан, Майыар нэһилиэгэр көһөн, оччотооһу "Бөлөх Ыллык" табаарыстыбаҕа 1938 сылтан чилиэнинэн киирбитэ. Таба иитиитин салайар эбээһинэһи сүкпүтэ. Табаарыстыба, холкуос, сопхуос кэмигэр таба иитиитигэр 50-ча сыл үлэлээн баран, сынньаланга тахсыбыта.

Дмитрий Михайловичы кытта мин 25 сыл таба иитиитигэр үлэлээбитим. Оройуон, нэһилиэк табата бастаан олох аһыйах этэ.

1948 сыллаахха, бастаан таба иитиитин үлэтигэр анаммыт кэммэр, кини Молотов аатынан холкуос табатын ыстаадатын биригэдьиirinэн үлэлиирэ. Онно сахалар таба иитиитин уустук үлэтин үчүгэйдик билбэт буолан, оччотооһу кырдыаҕас эбээннэртэн харахпытынан көрөн, ыйыталаһан үлэлиирбит. Мунурдаах, Уолбут, Абый нэһилиэгин табалара Илин Тааска бастаан сайылыы тийбиттэрэ. Онно Дмитрий Михайлович сүбэтин элбэхтик истэр этибит.

1980 сылтан таба сүөһү оройуон сүрүн салаата буола сайдыбыта. Тҕа хаһаайыстыбатыгар элбэх дохуоту биэрэр барыыстаах хайысха этэ. Дмитрий Михайлович үтүө суобастаахтык, бэриниилээхтик үлэлээбитин иһин 1985

сыллаахха "Таба ийтиитин маастарын" үрдүк аатын ылбыта. Дмитрий Михайлович табаарыстыбаттан сағалаан, холкуос, сопхуос табатын салаата сайдытыгар киллэрбит үтүөлэрин государство, республика Бочуоттаах грамоталара, хайҕал суруктара, анал бэлиэлэрэ туоһулуулар. Д.М.Никулин таба ыстаадаларын салайар кэмигэр элбэх эдэр дьон таба ийтиитин, бу салаа ыарахан, сыралаах үлэтин баһылаабыттара. Оройуон киэн туттар табаһыттара иитиллэн тахсыбыттара.

Д.М.Никулин дьыэ кэргэн тэринэн олорбутун устатыгар икки уол, биир кыыс оҕону төрөтөн, атахтарыгар туруорбута, үлэһит дьон онортообута. Ол эрэри кини олоҕо барыта сырдык-ыраас буолбатаҕа. Улахан уола армияҕа ынырыллан бараары сылдьан, оһолго түбэхэн олохтон барбыта. Кыра уола Абый оройуонун киэн туттар чулуу киһитэ буола үүнэн иһэн, Дьокуускай куоракка сылдьан, оһолго түбэхэн, олохтон туораабыта. Дмитрий Михайлович кэргэнэ Евдокия үлэтин-хамнаһын үөһүгэр сылдьан, ыалдьан, күн сириттэн күрэммитэ. Ол барыта олох харанга ыар сүгэхэрэ буола сылдьар.

Билигин Дмитрий Михайлович ыарахан ыарыыга ыллараан, орон киһитэ буолбута 10-ча сыл буолла эрэри, санаатын түһэрбэккэ, хараастыбакка, өйүн-санаатын ыһыктыбакка, бар дьонун кытта сибээһин быспакка, соботох кыыһа Слепцова Акулина Дмитриевна сылаас көрүүтүгэр-харайытыгар оҕолото сытар. Дмитрий Михайлович 4 сиэн, 5 хос сиэн ытыктабыллаах эһэтэ буолан, кини олобун үйэтитэр дьоно баалларынан киэн туттар, олоҕо, үлэтэ сүһнэтигэр, салҕанарыгар бигэ эрэллээх.

РОЖИНА-НИКУЛИНА
ТАТЬЯНА АЛЕКСЕЕВНА
(1903-2008 СС.)

Татьяна Алексеевна 105 сааһыгар диэри ололорбута. Майбыар нэһилиэгин кырдыабаһа. Кини Элгэс сиригэр төрөөбүтэ, Мунурдаах нэһилиэгиттэн кэлэн олохсуйбута. Рожин Пантелеймон диэн киһиэхэ кэргэн тахсан, 1 уол оҕону төрөппүтэ, Василийы. Бүтэһик күнүгэр диэри уола оҕолоон, орто дойдуттан атаарбыта.

Сэрии ыар сылларын туһунан Татьяна Алексеевна манньк ахтара: "Тыыннаах хаалар инниттэн түүн-күнүһү аахсыбакка, холкуос араас үлэтигэр үлэлиирбит. Байаннай нолуогу төлүүрбүт. Заемна суруттарарбыт. "Кыһыл Сарданга" холкуоска ыанар ынабы, субан сүөһүнү көрөн, улаатыннарар, уотууга туруорарбыт". Холкуоска 21 сыл, сопхуоска 22 сыл үлэлээбит. "Сэрии сылларыгар килбиэннээх үлэтин иһин" мэтээлинэн наһараадаламмыта.

Татьяна Алексеевна сүрдээх сэмэй этэ. Үтүө санаалаах, наар күлэ-үөрэ сылдыар буолара.

Республикабыт Президентэ Михаил Ефимович Николаев ыйаабынан улууска аан бастакынан "Үйэ-саас" бэлиэнэн наһараадаламмыта. Оттон улуһун уонна нэһилиэгин дыһалталара 100 саастаах кырдыабаска санга дыһэ туттарбыт-тара. Бу буолар кырдыабаска дыһиннээх убаастабыл бэлиэтэ.

СЛЕПЦОВА ПРАСКОВЬЯ ИГНАТЬЕВНА

Мин, Слепцова Прасковья Игнатьевна, 1919 с. сэтгннн 15 күнүгэр Үрүнгэй учаастагар орто бааһынай ыалга бэһис оџонон төрөөбүтүм. Ийэм, Соломова Анна Ивановна, миигин төрөтөөт, икки хонон баран суох буолбут. Аџам, Соломов Игнат Петрович, үс кыра оџону кытта тулаайах хаалбыта. Киниэхэ аџам Соломов Михаил Петрович уонна кэргэнэ Соломова Анна Дорофеевна улахан көмө буолбуттар.

Аџам сааһын тухары үлэттэн илиитин араарбатах киһи. Аџам олобун туһунан кэпсиригтэн бири өйдөөн хаалбыппын. 1943 с. байыаннай нолуогу толороорү Абый оройуонуттан 40 киһи онгочоннон эрдинэн, Чокурдаахха 3 хонон, онтон катерынан Индигир илин үөһүгэр тийбиттэр. Муора мантан биир көс диэбиттэр. "Үрэх устун үөһээ-аллараа онгочоннон сылдьан мунгхалыырбыт, дьонно быһыкка көмөлөһөн, балык ыларбыт. Ону нолуокка туттарарбыт. Оннук бэс ыйыттан алтынньыга диэри сылдыбыппыт. Кэлэрбитигэр Слепцов Иван Николаевич тийбитэ. Барыбытын баарсалаах катерынан аџалбыттара. Уматкпыт аџыйаан, кэлин катерынан айаннаабыппыт. Оннук Ожогоноџа диэри кэлбиппит. Онно күһүнгү быһыкка сылдыбыппыт. Онтон Дружинаџа диэри табанан кэлбиппит. Онно саһаан туруорбуппут, табанан мас кэрдэн тийбиппит. Муус устарга эрэ дьиэбитигэр кэлбиппит", - диэн кэпсиэрэ.

Мин 23-пэр Слепцов Михаил Алексеевичтыын Үрүнгэйгэ олохпутун холбоон, тоџус оџоломмуппут. Онтон биир оџом сэри саџана, үс оџом сэрии кэнниттэн ыалдьан өлбүттөрө. Үрүнгэйгэ ыччат сүөһүгэ, ыанньыксытынан 1964 -1977 сылларга үлэлээбитим. Пенсияџа тахсан да баран, Улуннаах учаастага эһиллиэр диэри итии ойбонно, сайын субан сүөһүгэ 1987 сылга диэри сылдыбытым.

Билигин 5 оџолоохпун, 14 сиэннээхпин, 3 хос сиэннээхпин.

ЖИРКОВ НИКОЛАЙ ДМИТРИЕВИЧ

Абам Жирков Николай Дмитриевич 1883 сыллаахха Элгэс улууһугар дыдангы бааһынай дыиэ кэргэнигэр иккис оҕонон урукку Сыангааннаах диэн аҕыйах нэһилиэнньэлээх учаастакка төрөөбүтэ. Биргэ төрөөбүттэрэ Жиркова Мария Дмитриевна, Жирков Алексей Дмитриевич, Жиркова (Соломова) Елена Дмитриевна.

Кыра саастарыттан төрөппүттэрин кытта дьонго үлэлээн, аяхтарын ииттэллэрэ үһү. Сэбиэскэй былас буолбутугар артыалга киирбиттэр. Онтон холкуоска киирэн, араас үлэбэ үлэлээбиттэр. Абам ыраах Халыматтан табанан ындыынан табаар таһара. Туулээхтиирэ, сайынын окко сылдыра. Күһүнүн, Индигир тоннобуна, балыктыыра. Кэлин сопхуос тэриллээбиттэн олобун бүтэник сылыгар диэри саһыл ферматыгар балыксыттаабыта. Сэрии кэмигэр үтүө суобастаах үлэтин иһин 1947 сылга Сталин төбөлөөх мэтээлинэн наһараадаламмыта. Элбэх махтал суруктарынан бэлиэтэммитэ. Үбүлүөйдээх мэтээллэрдээбэ.

Абам 102 сааһыгар 1985 сыллаахха күһүөрү кыһын өлбүтэ.

Кыыһа М.Н.Карамзина.

РЯЗАНСКИЙ НИКОЛАЙ ПЕТРОВИЧ (1862-1967 сс.)

Уһун үйэлээх кырдыаҕастартан биирдэстэрэ. кырдыаҕас. 105 сааһыгар диэри олорбут. Биир уоллаах - Рязанскай Афанасий Николаевич. Афанасий кыыһа Мария 2 оҕолоох, 3 сиэннээх.

ХАБАРОВА ПРАСКОВЬЯ ХАРИТОНОВНА

Ийэм Хабарова Прасковья Харитоновна Элгэс улуунун, Майыар нэһилиэгэр, Уһун Күөл учаастагар дьадангы дьие кэргэнгэ 1891 с. төрөөбүтэ. Бииргэ үһүө этилэр. Слепцов Дмитрий Харитонович, дьие-уот тэринэн, оҕо-уруу төрөтөн баран, бултана сылдьан ууга түһэн өлбүтэ.

Эдьийэ Слепцова Вера Харитоновна 1947 с. сэллик ыарыттан өлбүтэ.

Ийэм эдэр эрдэбинэ Советскай былаас олохтонуон иннинэ сэниэ ыалларга - Атласовтарга, Корякиннарга хамначчыттаабыта.

Онтон 1929 с. 38 сааһыгар Хабаров Аркадий Маркович диэн огдообо оҕонньорго кэргэн тахсыбыта. Баара суоҕа 5 эрэ сыл олорбуттара. Мин 1931 с. төрөөбүтүм кэннэ 3 сааспын туола иликпинэ 1934 с. ыалдьан өлбүтэ. Онон ийэм 3 саастаах оҕотун кытта тулаайах хаалбыта.

Холкуостар тэриллэхтэрин иннинэ учаастакка олорбута. Сайынын күөлтөн балыктаан, тиргэнэн кустаан, кыһын хабдылаан, куобахтаан айабын ииттэн олорбута. Аҕам баарына аҕыйах сүөһү ииттибиттэрэ. Онон аһаан олорбуппут.

Сэри буолуо аҕыйах сыл иннинэ холкуостар тэриллибиттэрэ. Онно 2 ынабын, биир сылгын холбоон, холкуоска чилиэнинэн киирбитэ.

Холкуоска ферма араас үлэтигэр барытыгар (ыанныксыт, хотон харабыла, от-мас тизийитэ) үлэлээбитэ.

Оскуолаҕа мас хайытан, саһаан туруорара. Сылгыга үлэлэбитэ, түүлээхтээбитэ. Мин оскуолаҕа киирэн баран интэринээккэ олорор этим. Ол иһин ханна ытталлар да, akkaастаммат этэ. Сэри сылларыгар элбэх кыһалҕаны көрсүбүтэ. Бэйэтэ бас билэр дьиеэтэ суоҕа. Ол иһин ыалтан ыалга дьукаах олороро. Сылгыга үлэлиир эрдэбинэ, дьиеэтигэр ытынан масс түһэринэрин көнүлүүллэрэ. Ол иһин маһыгар наадыан, ыаллар олордоллоро.

Холкуоска киирэрин саџана, бэйэтигэр торбостоох ынахтаах этэ. Сэри саџана нолуок наһаа элбэх буолан, сүөһүлэрин этэ бэйэлэрин нолуоктарын төлөбүрүгэр барбыта. Онон сүөһүтүнэн туһамматаџа.

Сэри саџана аччыктааһын, тонгуу-хатыы барыта бара.

Сааһыран иһэн сайын окко сылдьан, атаџын хотуурга үктээн, ол сайын кыайан үлэлээбэтэџэ. Күһүнүгэр фермаџа таһааран, ньирэйдэри бэлэм отунан аһат диэн, хараас тутан биэрбиттэрэ. Онно џытан атаџа ыалдьан, хаамтарбат буолан, ханна да кыайан барбакка аччыктаан, ыран турбат буолбутун, дыон булбуттар.

Мин Дружинаџа ыалларга оџо көрө барбытым. "Саатар эн баран айаххар аһаа", - диэн бэйэтэ ыппыта.

Сэри сылларыгар бэриниилээх үлэтин иһин 1947 с. "Үлэџэ килбиэнин иһин" Сталин мэтириэттээх мэтээлинэн уонна кэлин Кыайыы 30 сылыгар үбүлүөйүнэй мэтээлинэн наџараадаламмыта.

Сэри кэнниттэн 60 сааһыгар диэри холкуоһугар кыайар үлэтигэр күүһэ кыайарынан үлэлээбитэ.

Сопхуос тэриллэрин саџана кырдыаџаһынан уонна ыалдыарынан үлэттэн уурайансопхуоска киирбэтэџэ. Ол иһин биир да солкуобай пенсияны ылбатаџа.

Үлэттэн уурайан баран бастаан убайын (Слепцов Афанасий Климентович), аџатын быраатын көрбүтэ. Онтон бэйэтэ ыалдьан миэхэ Дружинаџа кэлбитэ. Убайа оџоџор бар диэн көнүллээбит этэ. Сотору убайа 105 сааһыгар өлбүтэ.

Ийэм 1979 с. 88 сааһыгар ыарахан ыарыыттан олохтон туораабыта.

Ахтыыны кыһа

Хабарова Акулина Аркадьевна онордо.

Муус устар 25 күнэ 2011 с.

НИКУЛИНА МАРИЯ АФАНАСЬЕВНА

Мария Афанасьевна Майыар нэһилиэгэр 1898 с. 13 Соҕолоох дьыэ кэргэннэ төрөөбүтэ. Никулин Егор Егорович диэн Сыангааннаах олохтообор кэргэн тахсан, 3 кыыс, 1 уол оҕоломмуттара. Үлэни кыайарын тухары холкуоска, сопхуоска ыанньыксытынан, сүөһү көрөөччүнэн үлэлээбитэ. 1990 с. 92 сааһыгар өлбүтэ.

Билигин киниттэн 12 сиэн, 21 хос сиэн хаалан, олоҕо салҕанар.

БИИИЭХЭ ҮТҮӨ ХОЛОБУР БУОЛА ТУРУОҔА

Эһиэхэ эһэм Никулин Николай Дмитриевич - Учуун туһунан кэпсиэхпин баҕарабын. Кини ийэм Матырыана аҕата. Миэтирэкэтинэн 1847 сыллаахха Майыар нэһилиэгэр Чаахча учаастагар Тэҕилгэ диэн сиргэ олохтоох, элбэх сүөһүтэ суох дьадангы ыалга бастакы оҕонон төрөөбүт. Бииргэ төрөөбүт үһүэ эбиттэр. Инитэ Ыгынаас уонна балта Маапна. Ити хос эбэм бастакы оҕонньоруттан (хос эһэм) оҕолоро. Онтон хос эбэм иккистээн кэргэннэнэн, Абыйга Мааскын Атаҕа диэн сиргэ көһөн кэлэн, олохсуйар. Иккис кэргэниттэн Дуллу диэн ааттаах биир уол оҕолонор.

Мин 1931 сыллаах төрүөхпүн. Эһэм 1958 сыллаахха 111 сааһыгар өлбүтэ. Онон эһэбин үчүгэйдик өйдүүбүн, билэбин. Саһаанҥа (2 м.) чугаһыыр үрдүктээх, дараҕар сарыннаах, хоппо күрдьэх курдук улахан ытыстаах илиилээх этэ. Дьоннор илии тутуһан баран, сөбөн, өр көрөн турааччылар. Ыас хара баттаҕа боруода оҕус сүүһүн түүтүнүү будьурхай этэ. Өлүөр диэри туртайбатаҕа, аҕыйах манган баттах кулгаабын тулатыгар баара. Кыһаһаан хааннаах, үрүҥ да, хара да диэбэт киһитэ этэ.

Оҕо эрдэҕинэ дьонун кытта ураһаҕа олорбутун, күөллэрэ сүрдээх улахан балыктаабын, сүннүүнэн онон аһылыктанан

олорбуттарын кэпсиирэ. Эдэригэр аатырар баай Хара Миитэрэйгэ хамначчыттаабыт. Инитэ Дуллу Шкулевтуун хас сайын аайы окко үлэлииллэрэ үһү. Иккиэн кыайыгас үлэһит буолан, сөбүлэтэллэр эбит. Дуллу саха хотуурунан охсууга улууска тэннээбэ суоҕа эбитэ үһү. Хара Миитэрэй бэйэтэ сайын устата атах сыгыннах сылдыра, окко тэннэ үлэлэһэрэ, үлэлэрин иһин үчүгэйдик төлүүрэ үһү.

Холкуостар тэриллиилэригэр 90 - чалаах буолан, окко үлэлээбэтэх. Мин өйдүүрбүнэн, кэлин улаханлык салҕалыыр буолбута. Чааскылаах чэйин остуолтан ылбакка, иннэри баттаан иһэрэ. Ол да буоллар 100-н аһан да баран, тайабынан сылдьан, тыыланара, илимниирэ. Мин, тулаайах хаалан, 1945 сылтан кинини батыһа сылдьан, киһи буолбутум. Оччотооҕу оҕо эһэм олобун, интэриэһиргээн, ыйыталаспат этим. Эбэм Биэрэ диэн эбитэ үһү. Бииргэ төрөөбүттэрин, оҕолорун да кэлин, улаатан баран, билбитим.

Эһэм өлүөр диэри балыгынан аһыыра. Бэстиэлин түгэбэр күөх уу отун үргээн угара. Балыгын уган баран, эмиэ күөх отунан сабара. Оччоҕо ол балыга ууттан тахсыбыт курдук сибиэһэй буолара. Бэстиэлгэ салгын курдат сылдыар буолан, ас буорту буолбат диирэ.

2 ыанар ынахтаах, оҕустаах буолаллара. Үүт ас арааһын барытын сөбүлүүрэ. Чэйи элбэби иһэрэ. Табаҕы дэннэ тардара. Дьон арыгы кэһиилээх кэллэхтэринэ, кыраны бэйэтин иһитигэр биирдэ куттаран иһээччи. Иккиһин хаһан да испэт этэ. Кыраны аһаан баран, оронугар сытан, дьону кытта кэпсэтэрэ. Дьон киниэхэ наар чэй кэһиилээх кэлээччилэр. Онно кини улаханлык үөрэрэ, махтанара. Эһэм үйэтин тухары айылҕалыын алгыспыт буолан, сиргэ-уокка наар харысхаллаахтык, махталлаахтык сыһыаннаһара. Биһигини сире, айылҕаны киртиппэккэ, буортулаабакка, харыстаан сылдыарга үөрэтэрэ. Кыһын эрэ балаҕанна олорорбутун өйдүүбүн. Уоннаабы кэмнэ бултаах сиргэ үрдүттэн ураһаҕа олорорбут.

Илим үтэрбит, быһыт быһан, туулуурбут. Хачымаастыыра. Сүрүн аспытынан балык буолара. Сылайбыт буоллахпытына, уоскутан, сынньатан баран, аһатара. Бэйэтэ эмиэ сынньанара. Отон бустар эрэ, отонноторо. Оччолорго хаһаанарга иһит суоҕа. Онон үксүн айахпытыгар сиирбит. Чэйбит абыһаатабына, биһигини сиэнгэ киллэрэн, кыһыл умнастаах күөх синньигэс сэбирдэхтээх оту үргэтэрэ. Ону хатаран, кырбаан, чэйгэ эбэрэ. Эриэхэлээх сылга ону хомуйтарара. Хахтатан, хобордооххо кэриэрдэн баран, биир ытыһы чаанньыкка кутан, оргутара. Оччоҕо уу чэй курдук өгнөнөрө. Ону үүттээн иһэрбит.

Эһэбит айылҕаны сөбүлүүргэ, харыстыырга, айахха анаан бултуурга- алтыырга үөрэтэрэ. Биирдэ эһэбэр: "Ардаары турар, куһаҕан күн буолсук", - диэтим. Онуоха: "Сыһа сангарабын. Куһаҕан күн диэн суох. Былыттаах, ардахтаах диэ. Айылҕа айбыта барыта үчүгэй. Бу оту-маһы көр. Ким итинник сиэдэрэйдик ойуулуй. Суох.", - диэбитин күн бүгүнүгэр диэри умнубаппын.

Эһэм инитэ Ыгынаас Арыылаах диэки олорбута үһү. Сүөһү ииттэр эбит. Оҕото суох. Балта Мааппа Өндөрөй диэн эбээн киһитигэр эргэ тахсан, биир кыыстаммыт. Ол кыыһа сэрии кэнниттэн Женгштейн диэн ньиэмэс омук киһитигэр кэргэн тахсан, хас да оҕоломмут. Куоракка олохсуйбут. Манна олорор Садовников Николай Васильевич аймаҕа. Куоракка онно баран түһээччи. Эбэм Биэрэ иккис кэргэниттэн уола Дулуу 2 кыыстаах, 1 уоллаах эбит. Биир кыыһа Кэбэргэнэбэ Черов диэн киһиэхэ кэргэн тахсан олорбута. Иккис кыыһа Абыйга Корякин Көстөкүүнгэ кэргэн тахсыбыта. Сутуруохаҕа олорон өлбүтэ. Уолун аатын билбэппин.

Эһэбит улахан кыыһа Полушкин Егор Семенович - Уһун Мэйии диэн киһиэхэ кэргэн тахсан, Хатыннаах учаастагар олорбуттара. 2 уолламмыттара: Алексей уонна Николай. Иккис кыыһа Настааччыһа Топуйуоха инитэ Уһун Миитэрэйгэ

кэргэн тахсан, үс оёломмуттара. Уоллара Ыссай Уйбаан. Кыыстара Корякин Василий Васильевичка кэргэн тахсан, 2 уол, 4 кыыс оёломмуттара. Наस्ताаччыа эмээхсин бэйэтэ Эбэлээх үрэфэр Балхай диэн сиргэ көмүллэн сытар. Эһэбит кыра кыыһа Матырыана, мин ийэм, Стручков Гаврил Степановичка, мин аҕабар, кэргэн тахсан, 1 уол, 2 кыыс оёну төрөппүттэрэ: миигин, балтыларбын Муочаны, Катяны. Балтым Муоча аҕыйах сыллаабыта суох буолбута. Катя Сутуруохаҕа олорор. 3 оёолоох. Эһэм уола Лэгэнтэй Кэбэргэнэ, Сыангааннаахха олорбута. Өкүлүүнэ диэн кэргэнэ өлбүт, тулаайах дьахтары кэргэн ылбыта. 2 уол, 1 кыыс оёломмуттар. Бастакы уол Хабырылла 1936 сыллаахха, бир сааһын туолбакка сылдьан, куор ыарыыга өлбүтэ. Иккис уолларын эмиэ Хабырылла диэн ааттаабыттара. Онтон кыыстаммыттара. 1941 сыллаахха муус устар саҕана Казачьеттан испанскай грипп кэлбитэ. Киһи бөҕө өлбүтэ. Лэгэнтэйдээх Өкүлүүнэ аҕыйах ыйдаах кыыс оёлорун кытта өлбүттэрэ. Төгүрүк тулаайах хаалбыт кыра Ганяны мин дьонум иитэ ылбыттара. Эһэм Ганяны бэйэтин кытта тутара. Сайыныгар наар бэйэтин кытта илдэ сылдьара. Ол Ганя, Никулин Гаврил Иннокентьевич, билигин Бела́й Гораҕа олорор. Оёолордоох, сиэннэрдээх. Эһэбит Никулин Николай Дмитриевич - Учуун Ганя 10-с кылааһын бүтэрэр сылыгар өлбүтэ.

Ганя биһикки, атын кинини билэр кырдыаҕастар, эһэбитин мэлдьи өйдүүбүт, кини биэрбит сүбэлэрин-амаларын олохпугар туһанабыт.

Николай Гаврильевич Стручков.
Мунурдаах олохтооҕо,
тыыл, үлэ бэтэрээнэ.

СТРУЧКОВ НИКОЛАЙ ГАВРИЛЬЕВИЧ

Никулин Николай Дмитриевич сиэнэ Николай Гаврильевич Стручков Мунгурдаах нэһилиэгин олохтооҕо, тыыл, үлэ бэтэрээнэ. 1931 с. Мунгурдаах нэһилиэгэр Чолох Арыылаахха төрөөбүтэ. Алын кылаас үөрэхтээх. 1946 сылтан хотон табатын бостууга, 1947 - 1951 сс. почтаны таһар, дьяамсыктыыр. Онтон Бурунаас, Салтаһа таастарыгар көлүүр табаларга 31 сыл, сопхуоска 8 сыл кассирынан, 9 сыл түүлээх тутааччынан үлэлээбитэ.

Кыһынҥы айан суола арыллытыгар элбэх үтүөлээх киһи. Ол курдук 1961 с. кыһын баһаарынай массыыналары сирдээн, Дьокуускайтан Дружинаҕа бастакы суолу арыйбыттара. 1979 с. Похвальнайтан бастакы 300 киловаттаах үс электростанцияны аҕалсыбыта. Усть-Куйгаттан санга суол арыян, улахан КРАЗ, ЗИЛ-137 массыыналары сирдээн, Бelay Гораҕа 740 км. диэри айаннаан кэлбиттэрэ. 1973 с. Чокуурдаахтан Кострома куораттан аҕалыллыбыт бургунаһы Ан-2 самолетунан, 100 киловаттаах электростанциялары КА-26 вертолетунан тийэн аҕалбыттара. Кэнники кэмнэ сылгы биригэдьири-нэн үлэлээбитэ.

Алта оҕо аҕата, аҕыс сиэн, түөрт хос сиэн тапталаах эһэлэрэ.

НИКУЛИН ГАВРИЛ ИННОКЕНТЬЕВИЧ

Николай Гаврильевич эһэтэ Николай Дмитриевич оччо-Ллорго 90 саастаах оҕонньор төгүрүк тулаайах хаалбыт үс саастаах Гаврил Иннокентьевичи иитэ ылбыт. "Кини итии илиитигэр, сылаас хоонньугар хааламмын, орто дойдуга баарбын билиммитим. Төһө да бэһиэ буолларбыт, бэйэ-бэйэбитин кытта билсибэккэ улааппыппыт. Мин убайбын 16 саастаахпар 1954 с. Дружинаҕа эрэ киирэн баран көрбүтүм.

Сэрии ыар сылларыгар хайдах тыыннаах ордубуппун сөбүбүн. Киһини, олоҕу билиэхпиттэн аччыктыырбын эрэ

өйдүүбүн", - диэн Гаврил Иннокентьевич ахтар.

1958 с. "Ленин суола" холкуоска суотчут-бухгалтерынан үлэтин саҕалаабыт.

1962-1964 сс. Дьокуускайдааҕы профтехучилищени бүтэрэн, "Абый" соһуоска кылаабынай бухгалтеры солбуйааччынан, кылаабынай бухгалтерынан үлэлээбит.

1991-1998 сс. саҕа тэриллибит Абый пенсионнай фондатыгар үлэлээн баран, пенсияҕа олорор. Абый улуунун Бочуоттаах гражданина. Икки оҕо аҕата, түөрт сиэн тапталлаах эһэтэ.

НИКУЛИН ИВАН НИКОЛАЕВИЧ

Жирков Дмитрий Иннокентьевич сиэннэриттэн биридэстэрэ Иван Николаевич Никулин. Кини 1933 с. Мунурдаах Сайылыгар төрөөбүтэ. Оччотооҕу сэрии кэминээби оҕо улахан дьону кытта тэнгэ сүөһү көрүүтүгэр, дьиэ ис-тас үлэтигэр сылдыһыпта. Аһыыр-таннар кыһалҕатын, тонору-хатары, аччыктыыры этинэн-хаанынан билбитэ. Оччотооҕу оҕо 12 сааһыттан холкуос чилиэнэ буолара. Сокуоннай сааһын туолбакка сылдьан, ыраах учаастакка соҕотоон сылгыһытынан барбыта. Нуорма быһыытынан 50 сылгыны көрөрө. Онтон ыла 35 сыл устата оройуонна сылгыны иитиигэ энкилэ суох үлэлээбитэ, үрдүк көрдөрүүнү ситиспитэ. Кини комсомол, партия эрэллээх саллаата этэ. Комсомол, партия күргүөмнээх үлэтэ элбэххэ кууркэтэрэ, эбээһинэстиирэ. Үлэбэ эппиэтинэс дьингнээбэ ол кэмгэ баара. Ким сылгыны үчүгэйдик көрбөтөх сэмэбэ тиксэрэ, сылгыны сүтэрбит кытаанар миэрэбэ тардыллара.

Иван Николаевич республикаҕа сылгы иитиитигэр сүрүн соругу толорууга, племенной сылгы сайдыытыгар үрдүк көрдөрүүлэрин иһин бастакы кылаастаах сылгыһыт аатын ылбыта. Бастыҥ сылгыһыт оройуонна, республикаҕа сылгыны иитиигэ күүһүн харыстаабакка үлэлээбитэ. Чулуу үлэниккэ 1982 сыллаахха Москва куоракка БСНХС быыстапкатыгар

кыттарга путевка биэрбиттэрин кыайан барбатах хомолтолоох. Үлэ, тыыл бэтэрээнэ өр сыллаах үтүө суобастаах үлэтэ Саха АССР Үрдүкү Сэбиэтин Бочуотунай Грамотатынан, араас таһымнаах Бочуотунай грамоталарынан, Махтал суруктарынан бэлиэтэммитэ. Кини түөһүн "Үлэбэ килбиэнин иһин", "В.И.Ленин 100 сыла", "Үлэ бэтэрээнэ", "Улуу Кыайыы" үбүлүөйдээх мэтээллэрэ, пятилеткалар кыайыылаахтарын бэлиэлэрэ киэргэтэллэр.

Иван Николаевич кэргэнинээн, СР культуратын үтүөлээх үлэһитэ, оройуон Бочуоттаах олохтообо, биллэр журналист Христина Николаевна Хабарованы кытта үс оҕолоохтор, биэс сиэннээхтэр.

КОРЯКИНА МАТРЕНА ДМИТРИЕВНА

Дэбит Матрена Дмитриевна 1938 с. олунньу 8 күнүгэр төрөөбүт. Кини эһэтэ Учуун III сааһыгар диэри, кини быраата Дуллу 105 сааһыгар диэри олорбуттар. Ийэтэ эдэр сааһыгар өлбүт, аҕатын эрэ кыратык өйдүүрэ.

Кини Слепцова Анна Егоровна дьиэ кэргэнигэр уонна интернакка олорон 10 кылааһы бүтэрбит. Онтон Улан Удэбэ 4 ыйдаах кыылы иитээччилэр куурустарыгар үөрэнэн кэлэн, 2 сыл кыылы иитэр фермаҕа үлэлиир.

1963 с. интернакка повардыыр. 1977 с. дьааһыла-саадка иитээччинэн үлэлиир. 1980 с. "Материнская слава" III ст. мэтээлинэн наҕараадаланар.

1988 с. пенсияҕа тахсар. Үлэ бэтэрээнэ.

1989 с. Абыйдааҕы култуура дьиэтигэр остуорастыыр.

1995 с. "Лучший по профессии" ааты сүгэр.

Биһиги ийэбит уһун, көнө унуохтаах этэ. Олус холку майгылааҕа, аҕыйах санталааҕа. Муударай дьахтар этэ. Ыраас дууһалааҕа.

Матрена Дмитриевна 7 оҕо ийэтэ. Кинир оҕолоро, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ кини олобун салгыыллар.

ТАҢГАРА АНААН АЙБЫТ КИҢИ КИҢИТЭ

Ытык кырдыџас, норуот талааннаах Ыэмчитэ, Айыы ойууна Константин Иванович Чирков - Көстөкүүн оџонньор уһуннук (1879-1974 сс.), кыһалџалаахтык, эрэйдээхтик олорбута.

Ийэтэ, аџата, аймахтара үлэни тангара онгостубут дьон этилэр. Сүөһү ииттэн, бултаан, баайдаах-дуоллаах кэрэ айылџаны кытта добордоһон, киниттэн үтүөџэ-кэрэџэ үөрэнэн, иитиллэн, быйангы харыстаан, дэлэтэн, быр-бааччы олорбуттара. Төрөөбүт айылџаларын амарах аџа, истин ийэ, эйэџэс эбэ онгостубуттара. Итинник майгыга Көстөкүүн оџо, эдэр орто сааһа ааспыттара. Оскуола суоџа. Ол оннугар кини дьингнээх, өссө уустук айылџа оскуолатын ааспыта. Айылџаттан айдарыылаах буолан, дирин билиилээџэ, киэн, холку санаалааџа, эйэџэс, аһыныгас майгылааџа.

Кини элбэх оџолоох улахан кэргэн аџа баһылыга этэ. Оџолорун олох киэн суолугар таһаарбыта. Бэйэтин баай ис хоһоонноох олоџун салгыыр үтүө дьон онортообута. Көстөкүүн олоџо, үлэтэ кэлин кэмнэ аан дойду таһыгар тийэ сырдатылынна. Хомойуох иһин, ытык кырдыџаспыт Көстөкүүн оџонньор норуотугар онорбут сүдү өнөтүн, бастын холобурун үөрэтии эдэр көлүөнэни иитиигэ туһаныллыбат буолла.

Оџонньор үгүс үтүө хаачыстыбаларын Сыангааннаахха биргэ олорор кэммитигэр көрсүһэр түгэннэрбэр бэлиэтии көрөрүм. Саҥа учууталлаан эрэр киһи олоџу, үлэни билбэтим элбэх буоллаџа. Киниттэн үгүскэ үөрэммитим. Дьиэтигэр элбэхтик сылдыарым, арааһы үгүстүк кэпсэтэрбит. Мэлдьи үгүс хоһоһолооџо. Ити 70-сыллар саҥалара этэ. Төһө да күүстээх бобуу баарын үрдүнэн саха сирин араас муннуктарыттан эрэ буолбакка, Россия кииниттэн тийэ араас ыарыһахтар эмтэ-

нэ кэлэллэрэ. Олор истэригэр наһыылкаҕа көтөбүллэн кэлэ-эччилэр эмиз бааллара. Кинилэр норуот талааннаах эмчитэ Көстөкүүн көмөтүнэн нэдиэлэ иһинэн үтүөрэн, үөрэн-көтөн, хааман, төннөллөрүн үгүстүк сөҕө-махтайа көрөрүм. Бу улуу киһи олобун, үлэтин сорох уратыларын олоххо туһаныахха сөп диэн санааттан тахсыбыт кинигэлэртэн, дьон кэпсээниттэн, бэйэм улуу кырдыаҕастыын алтыспыт кэмнэрбин туһанабын. Үгүстэн сорохторо манньктар:

- Ойуун диэн, кулаак онгорон, куолаһын быһан, сыл ангара Дьокуускай хаайытыгар олордон, эрэй бөҕөнү кордөрбүттэрэ. Киэн-холку дууһалаах, модун тулуурдаах, олоххо бигэ эрэллээх, дьулуурдаах буолан, сымыйа буруйдааһыны тулуй-бута, буруйа суоҕа дакаастаммыта.

- Биллэрин курдук, Көстөкүүн оҕонньор кырдыан, сырыыны кыайан сылдыбат буолбута. Ыарытыһар этэ. Бар дьонугар көмөлөһөр баҕата баһыйан, төһө да төгүрүччү ыараханын иһин, былаас күүстээх бобуутун аахсыбакка, норуот эмчитин быһыытынан кыракий олорор дьиэтигэр ыарыһахтары маас-сабайдык уонча эрэ сыл эмтээбитэ. Ити 60-ус сыллар бүтүүлэрэ, 70-с сагалара этилэр. Айылҕа барахсан отунан-маһынан, үүнээйитинэн сатабыллаахтык эмп онгорон, өбүгэ саҕаттан сайдан кэлбит норуот эмтиир ньымаларын тупсаран, туттан эмтиирэ. Ангардас эмтээх отун да хомуйуута, эмп оноруута, туһаныыта, үгүс билиини, түбүгү, дьобуру эрэйэрэ.

Кини киһи анатомиятын, физиологиятын билиитэ-көрүүтэ олус киэнэ, норуот эмтиир ньымаларын бэркэ билэрэ. Итини барытын киниэхэ ким үөрэтиэй? Билиэн-көрүүн баҕалаах, дьобурдаах, тулуурдаах, дьаныардаах киһини муударай гына айылҕа барахсан үөрэттэҕэ, олоххо бэлэмнээтэҕэ, ону сөпкө туһаннаҕа. Кини чөл олох сизрин-туомун олобор, үлэтигэр бигэ тирэх онгостубута, олобун устата тутуспута. Үтүө холобурунан, үтүө сүбэтинэн дьонго көмөлөһөрө.

Кэлээччи ыарыһахтар олус элбэхтэрэ. Ону ол диэбэккэ,

кимиэхэ да akkaастаабат этэ. Барыларыгар тийинэн-түгэнэн көмөлөһөрө. "Ыарытыйабын", "сылайабын", "былаас бобор" диэн хаһан да мунгатыйбат буолара. Дьонугар көмөлөһөр баҕата оннук күүстээбэ, барыны баһыйара. Олус аһыныгас, сэмэй, эйэбэс, чизһинэй этэ. Эмтиригэр маннык сэрэтэрэ: "Тоойуом, чэ санааҕар, боруобалаан, эмтээн көрүүм, туһалыыра дуу?" диэн. Дьону эмтээн үтүөрдэбин, билэбин-көрөбүн диэн хаһан да чабыламмат этэ.

Кини лоп-бааччы тыллаах-өстөөх этэ. Ыарыһабын эрдэтэн өтө көрөн билэн, олус боростуойдук сөптөөх турукка киллэрэрэ. Алгыска тэнгнээх сүбэтэ-амата эмин дьайыытын күүһүрдэрэ, ыарыһахха үтүөрүүгэ эрэли үөскэтэрэ. Эмтэммиттэр истинник махтанан, үөрэ-көтө дьизлэригэр төннөллөрө. Көстөкүүн оҕонньор хаһан да бэрик көрдөөбөтө. Арыт ким эмэ харчы, тыс, эт, балык биэрдэхтэринэ, үксүгэр ылбат эбит. "Бу киһи, доҕор, эмиэ тугун манньатай. Бэйэбэр наада буолуо", - диирэ.

Былаас дьаһалынан ис дьыала уоргана биирдэ бэрэбиэргэ онорбут. Тугу да булбатах. Кини чизһинэйин бу түгэн көрдөрөр.

Көстөкүүн оҕонньор улуус нэһилиэктэригэр, Уус-Дьяантыга тийэ табанан үгүстүк сылдыара. Дьон олобун сиһилии билсэрэ. Дьону эмтээн, көрбүөччү быһыытынан араас түбэлтэлэргэ ыйан, сүбэлээн биэрэрэ. Хас биирдии ыалга күндү ыалдыт, үтүө, мааны доҕор буолбута. Дэлэбэ даҕаны "танара анаан айбыт киһи киһитэ" диэн уос номоҕо онгостуохтара дуо?

Ытык кырдыаҕас төрөөбүт Абыйбыт дьингнээх патриота этэ. Кини хаһан өлүөр диэри бар дьонугар ханнык да бобууттан хаайтарбакка, тохтоон, чаҕыйан хаалбакка, эмтии, көмөлөһө сылдыбытын бу олоххо буолбут түбэлтэ туоһулуур:

- Саас, кулун тутарга, үһүс кылааска үөрэнэ сылдьан, улаханлык ыалдьан, оронтон турбат буолбут, сүһүөхтэрэ уйбат,

хаража улаанпыг, тугу да аһаабат буолбут, быраастар аккааста-абыт оҕолорун аҕалбыттара. Ити кэмнэ 96 саастаах кырдыаҕас өлөр ыарыытыгар ыалдьан сытара. "Аны сайын сир хараарарыгар тийэрим дуу, суоҕа дуу? Бу өлөөрү сытар оҕонньор туохтаах буолуохпунуй?" - диэн оҕо төбөтүн илиитинэн имэрийбитэ, төбөтүн оройунан үрбүтэ, эмп онорон биэрбитэ. Ити Көстөкүүн Уйбаанабыс бу орто дойдуга киһини бүтэһик эмтээһинэ этэ. Онтон ыла элбэх сыл ааста. Ол киһи доруобуйата көнөн, кэргэннэнэн, оҕо төрөтөн, дьоллоох олобу олорор. Кини оҕолоро, сиэннэрэ оҕонньору көрбөтөллөр-билбэтэллэр даҕаны, кини талааныгар, эмтиир дьобуругар сүгүрүйэллэр.

**(П.Ильяхов-Хамса "Айыы ойууна Көстөкүүн",
2007 сыл Дьокуускай, 77-78 страница).**

Оҕонньор эмтээбэт ыарыыта суох курдуга. Айылҕаттан айдарыылаах айыы ойууна Көстөкүүн оҕонньор дэҕит-тэр талааннааҕа. Билгэһит, көрбүөччү, киһи итэҕэйиэ суобун курдук дьикти күүстээх гипнозтаах, уһулуччулаах норуот эмчитэ, хомуһуннаах уус-уран тыл маастара, олонхоһут, тойуксут, музыкант, үнкүүһүт, тимир, мас ууһа, байанайдаах булчут этэ.

Ытык кырдыаҕас, өлөөрү сытан, кыра кыһыгар, Саха Республикатын үтүөлээх бырааһыгар А.К. Чирковаҕа маннык эппит: "Быыл кыһын 96-с хаарбын уулардым, син балачча уһуннук, араас эриирдээх-мускуурдаах, ол быыһыгар үчүгэй, баай-дуол кэмнэ олорон кэллим. Бу уһун олобум усталаах туоратыгар кыаммат, кыһалҕалаах дьонго наар күүс-көмө буола сатаатым, ыарыыларын ылгыырга, куһаҕаны куоттарарга, дьон олобун уһатарга кыабым, күүһүм тийэринэн үлэлии сатаатым да, санга былаас эдэр сааһым саамай оройугар кыахпын быһан, хаайан, буруйдаан-сэмэлээн, кэннибинэн кэбинэрэн, кэтэбилгэ сылдьан, ситиһиэхтээхпин да кыайан сип-

цэжкэ, онгоруохтаахпын да кыайан онгорбокко, айылбаттан айдарыбын ситэ туһаммакка, арийых ааммын арийбакка хаалбыт абалаахпын. Ол эрэри аны аыйых сылынан, сэрии буолбакка, хаан тохтубакка, бу былаас түргэнник уларыыа. Былааска атын өйдөөх-санаалаах дьон кэлиэ. Олох ыарыа, астанас тийбэт буолуо, уоруйах үксүө. Күлүгээн элбиэ, өлүүсүтүү мэнээктиэ. Аан дойду уотунан умайыа, уһун кураан туруо, итийии буолуо, сорох сирдэргэ муоралар, өрүстэр уулар угуттаан, таһымнаан, сир дойду ууга барыа, иэдээн буолуо. Бу былаас эһиннэһинэ, дьон өйө-санаата сахалыы норуот эмчиттэригэр, ойууннааһынна, итэбэлгэ сыһыана тосту уларыыаба. Ойууннааһыны учуонайдар үөрэтиэхтэрэ, чинчийиэхтэрэ. Ол кэмгэ былыргы курдук хомуһуннаах ойууннар, удаһаннар суох буолуохтара. Ол биричиинэтинэн айылба айгырааһына, айманыыта, иэгэйэр икки атахтаах, иннинэн сирэйдээх айылбаны атаһастаан, халлаан хаттыгаһын тоһута ытыалаан, сири-дойдуну тоһута тэптэрэн, сир, халлаан сибээһин кэһэн, улахан айыыны-хараны онгоруу түмүгэр кэлин киһи-сүөһү кингэ-наара алдынан, хаан тохтуулаах улахан сэриилэр, сир хамсааһыннара, уһун курааннар, баһаардар буолуохтара, сорох сирдэр ууга барыахтара. Ити барыта айылба иэстэбилинэн буолуоба. Бу былаас ойууннары, удаһаннары экирэтэн, сойуолаан, бобон, биһиги дьикти идэбитин салгыыр дьону үөрэттэрбэккэ, уһуйтарбакка хаалларда, айыыны-хараны онгортордо.

Айылбанан бэйэтинэн эһтиир, абырыыр саха эмчитэ кэлин элбиэбэ. Ол эрэри дьиннээх эһтээһин ис кистэлэнтин билэр, ону табатык туттар туһалаах эмчит аыйых буолуо. Кинилэр үгүстэрэ атын дьону үтүктэн, уһуйулан, эмчит аатырыахтара. Оннук эмчит киэн кэскилэ суох, дьон-сэргэ кинилэргэ тардыспат, улаханник итэбэйбэт буолуохтара.

Мин бу орто дойдуга олорон ааспыт бэлиэбин аппарат-хомуһуммар, эһтиир ньымабар биир да аһаһас эттээх, дьобурда-

ах ыччаты уһуйбакка, үөрэппэккэ хаалбыт абалаахпын.

Кэлин, баҕар, улахан кыһым Мотя эмтээһининэн дыарыктаныа, илиитэ үчүгэй эрээри, олус хойутаан, сааһыран хаалла. Кырыйдаахха, киһи кыаҕа кыччыыр, күүһэ-сэниэтэ түргэнник эстэр. Ол да иһин былыргылар "кырдьар кырыыс" диэн эттэхтэрэ".

Айыы ойууна Көстөкүүн Уйбаанабыс уустук, эппиэттээх, үгүс кистэлэннээх дыарыга, идэтэ санга үөрэтиллэн эрэр. Ону кэнэтэн, былааннаах үлэни ытыахха. Оччоҕо дьон өйө-саанаата үрдүө, олоҕо-дьаһаҕа тупсуо этэ.

Ытык кырдыаҕас баай ис хоһоонноох олобун, кэскиллээх үлэтин оҕолоро, үгүс сиэннэрэ, хос сиэннэрэ салгыыллар. Норуоппут чулуу эмчитин, улуу Айыы ойуунун, кэрэ киһини, Көстөкүүн оҕонньору мэлдьи үөрэтиэххэ, туһаныахха, үйэти-тиэххэ.

Михаил Слепцов,
педагогической үлэ, тыыл бэтэрээнэ.

ИЗДАНА КНИГА О ЯКУТСКОМ ШАМАНЕ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Через каналы крупнейшей мировой издательской сети Amazon начались продажи книги "Shaman: Life and Immortality", которая является англоязычным вариантом ранее изданной в Якутске книги Александры Константиновны Чирковой "Мой отец шаман".

Эта книга об избраннике высших сил Константине Чиркове (1879-1974), родившемся на Полюсе Холода, на берегу сибирской реки Индигирка. Став Белым шаманом, пройдя многоступенчатый путь инициации, он был не только искусным врачом, но и обладал суперсенситивными экстрасенсорными способностями, такими как пророчество, телепатия, телекинез, депортация, левитация. Кроме того, как и все истинные шаманы, он был носителем устного народного

творчества, мифологии и фольклора, то есть хранителем духовной культуры коренных народов Севера.

Якутия - одно из немногих мест на земле, где до недавнего времени шаманизм был неотъемлемой частью традиционного уклада жизни. Власть всегда боролась с шаманами в стремлении подавить коренные народы, лишив их духовной культуры.

Это началось с насильственной христианизации православной церковью и продолжалось целенаправленной дискриминацией шаманов советской властью, вплоть до физического устранения. К. Чиркова не расстреляли, но он был осужден и лишен возможности заниматься делом своей жизни. Однако он продолжал тайно помогать людям и передавать это древнее искусство.

Автор Александра Чиркова стремится очистить имя отца и других шаманов от навешенных ярлыков "сумасшедших" и "шарлатанов", подчеркивая их избранность свыше и роль носителей духовной культуры народа. Автор - дипломированный врач и целитель, применяющий тайны и техники шаманских практик в своей деятельности, поэтому эта книга - не только труд дочери об отце, но и ученицы - об учителе. Это не просто сборник воспоминаний и описание чудес, а искреннее повествование человека, посвященного в древнее искусство шаманов, феномен которого автор объясняет с точки зрения парапсихологии и психофизики и считает применимым в современной медицине.

Появление англоязычного варианта книги стало возможно благодаря спонсорской поддержке якутского бизнесмена Егора Макарова ("Чистая вода", "Муус-Хайя"), работе над оформлением книги дизайнера Алексея Егорова и редактированию профессора Чикагского университета Владимира Рязанского.

Международной аудитории, интересующейся историей

мировой культуры и миром тайных знаний и неосознанных явлений книга станет доступной через Интернет-сайты: www.BookSurge.com, www.Amazon.com, www.Abebooks.com, www.Alidris.com, www.BooksinPrint.com, www.GlobalBooksinPrint.com.

Владимир Рязанский, США.

ЧИРКОВА-КЛИМОВСКАЯ ОЛЬГА ИВАНОВНА (1888-1990 сс.)

Ольга Ивановна Чиркова (Климовская) Иван Вениаминович Климовской (Манка Уйбаан) уонна Вера Ивановна Климовская диэн баай ыал дьыэ кэргэнигэр бастакы оҕонон 1888 сыллаахха төрөөбүтэ. Оҕо эрдэбиттэн үлэ ыараханын, олох эрэйин толору билбитэ. Эдэр сааһыттан холкуос араас үлэтигэр энкилэ суох үлэлээбитэ.

Быһа холоон 1918 с. Чирков Константин Ивановичтыын (Улуу ойууннуун) дьоллорун холбоон, бэргэһэлэнэн, ыал буолбуттара.

Ольга Ивановна күөх харахтаах, сырдык сэбэрэлээх, кугас баттахтаах, элбэх саната суох, сымнаҕас, аһыныгас санаалаах, амарах сүрэхтээх, ыраас-чэгиэн, уурбут-туппут курдук туттуулаах, уус тарбахтаах уран иистэнньэн, минньигэс астаах-үөллээх, тулуурдаах ыал ийэтинэн биллэрэ.

Кэргэнинээн 9 оҕоломмуттара. Икки оҕо кыра саастарыгар өлөн, олохтон туораабыттара.

Улахан кыыһа Мотрена Константиновна, 1923 сыллаах төрүүх, норуот эмчитэ. Икки оҕоломмута, 4 сиэннээх, 1 хос сиэннээх.

Иккис кыыс, Ефимова Акулина Константиновна, 1925 сыллаах төрүүх, 85 сааһыгар өлбүтэ. 6 оҕотуттан 9 сиэн, 9 хос сиэн хаалбыттара.

Үнүс кыыс Елена Константиновна Полушкина, 1926 сыллаах төрүүх. 7 оҕолоох, 11 сиэннээх, 7 хос сиэннээх. Өлбүтэ.

Улахан уол Чирков Николай Константинович, 1932 сыллаах төрүүх. Эдэр сааһыгар 1967 сыллаахха оһолго өлбүтэ. 3 оҕолоох, 4 сиэннээх.

Орто уол Чирков Михаил Константинович, 1934 сыллаах төрүүх. 2003 сыллаахха 69 сааһыгар өлбүтэ. 5 оҕолоох, 4 сиэннээх.

Кыра кыыс Чиркова Александра Константиновна, 1937 сыллаах төрүүх. Саха Республикатын үтүөлээх быраана, хирург, норуот эмчитэ.

Кыра уол Чирков Николай Константинович, 1939 сыллаах төрүүх. 4 оҕолоох, 7 сиэннээх.

Ольга Ивановна, бэйэтэ эппитинэн, үс араас былааска олорон ааспыта. 1990 сыллаахха Мунурдаах нэһилиэгэр 102 сааһыгар өлбүтэ.

ЧИРКОВА-СЕРГЕЕВА МОТРЕНА КОНСТАНТИНОВНА

Мотрена Константиновна 1923 с. Мунурдаах нэһилиэгэр Титириккэ төрөөбүтэ. Ойуун К.И.Чирков оҕото буолан, үөрэххэ ылыллыбатаҕа, үөрэнэр дьол тосхойботоҕо. Кыра сааһыттан Бастынаҕа табаарыстыбаҕа ыанньыксыттаабыта.

1937 с. дьоно Верхоянской оройуонуттан сылдьар Ольга Павловна диэн врач дьахтарга кыыстарын биэрэн ыппытара. Үөрэхтээх, аламаҕай дууһалаах дьахтар кыыс ыарахан дьылҕатыгар быһаарар хардыыны онорбут эбит.

Верхоянской Баатаҕайыгар кинилэргэ 10-ча сыл олорбута, балыыһаҕа сиэтэрэлээбитэ, эмтиир үлэҕэ бастаан онно сыстыбыта.

1947 с. кэргэн тахсан, Хангалас оройуонугар Покровскайга көспүтэ уонна 1962 с. диэри үүт собуотугар үтүө суобастаах-тык үлэлээбитэ.

1962 с. төрөөбүт нэһилиэгэр көһөн кэлбитэ. Уһуннук со-пхуос отделениетыгар үүт сыабар, пенсияба тахсан баран, нэһилиэккэ эргин тэрилтэтигэр үлэлээбитэ. Ыраас, кичэл-лээх, чиэһинэй, сэмэй үлэһитинэн биллибитэ, бар дьон убаа-стабылын ылбыта.

Сырдык санаалаах, амарах дууһалаах дьахтар олобун устата дьонго үтүөнү онгорор аналаах олорон кэллэ.

Сааһын ортолоон иһэн, угуттаан, имэрийэн, санаа күүһүнэн, атын да ньымаларынан дьонго көмөлөһөр буолбу-та. Ол эрээри оччолорго итинник дьарык сокуонунан бобул-лара, сэмэй киһи дьон сангатыттан-ингэтиттэн да толлоро.

Баардаах баара батарбат диэбиккэ дылы, аҕата Улуу ойуун өлбүтэ 20 сылын туолуутугар, бар дьонун тылын ылынан, эми-тир идэнэн аһаҕастык дьарыктанарга кытаанахтык быһаа-рыммыта. Айыы киһитин алгыстаах суолун тутуспута.

Кини билиниллибит, дьон-сэргэ махталын ылбыт, ыраах-чугас аата иһилибит норуот эмчитэ. Кини дьон араас ыары-ыларын, ол иһигэр өй-санаа айманытыттан, дууһа туймаа-рыытыттан, оҕоломмот буолууттан эмиэ эмиир, үтүө суолу тутуһарга уһуйар, алгыыр хомуһуннаах тыла күүстээх.

1999 с. балаҕан ыйын 7 күнүгэр ЮНЕСКО иһинэн Аан дойдутааҕы норуодунай медицина академиятын Ассоциация-тын чилиэнэ буоларын туоһулуур 890№-дээх академик, Ассо-циация президенэ В.М.Кандыба илии баттааһыннаах докуму-ону туппута. Эмиэ ити сыл Саха сирин эмчиттэрин Ассоциа-циятын чилиэнэ буолбута, киниэхэ I категориялаах, VII кэр-диистээх норуот эмчитэ аат ингэриллибитэ. 2001 с. киниэхэ VIII кэрдиистээх Айыы Алгысчыта аата, 2004 с. НМА Бочуот-таах чилиэнин үрдүк аата ингэриллибиттэрэ.

Кэлин сылларга кини Дьокуускайга, атын да улуустарга

эмтиир дьарыгынан элбэхтэ сылдыбыта, эмтиир эйгэтэ кэнгээбитэ.

Киниэхэ республика биллэр дьоно В.А.Штыров, М.В.Мучин, И.Ф.Михальчук, А.П.Слепцов, В.А.Кондаков уод.а. махтал, эбэрдэ суруктара, академиктар В.М.Кандыба, Д.Райн, Г.Изиги, А.Билак, В.Н.Синицкэй эбэрдэлэрэ кини Аан дойду таһымнаах норуот эмчитэ буоларын туоһулуулар.

Тыыл, үлэ бэтэрээнэ 3 мэтээллэринэн, анал бэлиэлэринэн, элбэх махтал суруктарынан, грамоталарынан наҕараадалаабыта, саамай үрдүк наҕараадата - дьон махтала. Кэргэнэ - үлэ бэтэрээнэ Сергеев Константин Семенович этэ. 1 оҕолоох, 4 сиэннээх.

Реброва Меланья Степановна

Реброва Меланья Степановна 1924 с. Уйаандыга төрөөбүтэ. Бииргэ төрөөбүттэр биэстэр этэ. Иккитэ уолаттар. Оскуолаҕа үөрэммэтэҕэ.

Сэбиэскэй былаас олохтоноругар сүөһүлэрин, сылгыларын барытын холкуоска туттарбыттара.

1940 с. холкуоска сүөһү көрүүтүгэр үлэлээбитэ. 1950 с. диэри мас, от үлэтигэр сылдыбыта. Индигиргэ мунханан балыктыыллара.

1950 с. олобун ангарын көрсөн, ыал буолбуттара. Дьаамна, от-мас тизийиитигэр хара оҕолонуор диэри үлэлиирэ. 1968 с. оскуолаҕа үлэҕэ кирибитэ. Оһохторо маһынан оттулар этэ. Мас хайытан, сарсыарда эрдэ оҕо кэлиэн иннинэ уот оттор этэ. Ол быһыгар муоста соторо. Интернат оҕолоро мас хайытан көмөлөһөллөрө. Онтон муоста сууяаччынан үлэлээбитэ. Сайынын оскуола өрөмүөннүүлэрэ. Пенсияҕа тахсан баран, хас да сыл үлэлээбитэ.

8 оҕону төрөтөн (биэс уол, үс кыыс), улаатыннарар, ыал оҕортообута. Оҕолоро республика араас оройуоннарыгар олороллор. 16 сиэннээх, биир хос сиэннээх.

СОЛОМОВА (ПОЛУШКИНА) МАРИЯ СЕМЕНОВНА

Ийэбит Элгэс улууһугар Мунгурдаах Иңэһилиэгэр Таала күөл диэн киэн хонуулаах сиргэ 1912 с. төрөөбүтэ. Аҕата Полушкин Семен Егорович, ийэтэ Полушкина Анна Павловна. Дьоно элбэх сүөһүлээх, дэлэй астаах-танастаах кыанар ыал этилэр. Сүрдээх эйэлээхтэрэ. Олорор сирдэрэ бултаах-астаах, балыктаах, киһи олороругар анаан оҥоһуллубут курдук үчүгэй сир эбитэ үһү.

Аҕабыт Соломов Николай Николаевич 1907 с. төрөөбүт. Ханна төрөөбүтүн, туох дьоннордооҕун билбэппин.

Кинилэр 1935 сыл. ыал буолан, 5 оҕону төрөппүттэрэ. Бырбааччы олорбуттара. Ийэм ыанньыксыттыыра, холкуоска биир бастын үлэһитинэн биллэрэ. Аҕам от тийэрэ, ындыы тардара.

Ийэбит эппит этиитэ, үөрэппит үөрэҕэ билигин да өйбүтүгэр инэн сылдьар. Суруллубут кинигэ курдук ыйаркэрдэр. Кини сүбэтэ-амата эппэр-хааммар инэн, билигин бэйэм оҕолорбор көмөлөһөллөр. Оҕолорум да ол үөрэҕи өрө тутан, саастарын тухары инэринэ сылдыяхтара диэн эрэнэ саныбын.

Улахан кыһа Соломова Анна Николаевна 1936 с. төрөөбүтэ. Билигин пенсияҕа олорор, 1 кыыстаах, 1 сиэннээх. Балтым Рязанская (Соломова) Мария Николаевна, 1938 с. төрүүх. 5 оҕолоох, 6 сиэннээх. Биир балтым Соломова Матрена Николаевна, 1941 с. төрүүх, 1 уоллаах, 2 сиэннээх. Кыра балтым Соломова Татьяна Николаевна, 1954 с. төрүүх, 5 оҕолоох, 6 сиэннээх.

Барыта 4 оҕолоох, 12 сиэннээх, 15 хос сиэннээх.

Ийэм ыраас дууһалаах, эйэбэс, сытыары сымнаҕас майгы-

лаах этэ. Мин өйдүөхпүттэн холкуоска ыанньыксытынан үлэлээбитэ. Сарсыарда эрдэ харананан хотонугар барара, халлан харангарбытын кэннэ биирдэ киирэн, оҕолорун аһатан, аҕыйах чааска утуяа туһэн баран, сарсыарда эрдэ эмиэ үлэли барара. Ол курдук үлэлээн, пенсияҕа тахсыбыта. Онтон бэйэтэ сүөһүлэнэн, оҕолорун кытта олорбута. 95 сааһыгар 2007 сыллаахха бэйэтэ хайдах олорбутун курдук уу чумпук, муус устарга сырдык тыына быстыбыта.

Кыра сылдьан өйдүүрбүнэн, эбэни, таайдарбын, ийэбитин уонна бары аймахтарбытын кытта наһаа үчүгэйдик олорбулупт. Таайдарбыт бултууллара. Элбэх сүөһүлээх этибит: икки хотон ынах сүөһү, биир атыыр үөрэ сылгы, таба. Ас-танас дэ-лэйэ. Онтон холкуостар тэриллэннэр, сүөһүбүтүн-аснытын уопсайга холбообуттара. Дьоннорбутун барыларын холкуос үлэтигэр диэн ыраах учаастактарга ыталаабыттара. Кыһалҕа ааннаабыта. Дьоннорбут эрэйдээхтэр санааҕа-онооҕо сылды-ыбыт буолуохтаахтар. Ону биһиги, оҕолор, ыраах олорор буолан, билбэккэ хаалбыт хомолтолоохпут.

Ийэм сырдык дууһата куруутун миигин кытта сылдыар. Туох эмэ кыһалҕаҕа түбэстэхпинэ, дьоммун, эбэбин, ийэбин саныбын. Кинилэр олохторо миэхэ холобур буолар. Кинилэр сырдык кэриэстэрэ, олорбут олохторо, үөрэппит үөрэхтэрэ, холобурдара сырдык маяк буолан, инники диэки сирдиир. Ккинилэр баалларын курдук сып-сылаас салгын миигин куруутун тулалыыр.

А.Н. Соломова.

ПОЛУШКИНА ЕВДОКИЯ СЕМЕНОВНА

Кини Абый улууһун Мунурдаах нэһилиэгэр Хатыннаах Кучаастагар 1902 с. тохсунньу 1 күнүгэр элбэх оҕолоох Полушкиннар Семен Степанович уонна Анна Васильевна дьиэ кэргэттэригэр бэһис оҕонон күн сириҥ көрбүтэ. Кыра эрдэбиттэн, ханнык да үлэттэн толлон турбакка, ийэлээх

аҕатын батыһа сылдьан үлэлиирэ. Олох эрэйин толору билбитэ. Сэрии сылларыгар сылгыһыттаабыта, кыһынын түүлээхтиирэ, хабдыга тиргэлээн, соботуопкаҕа туттарара. Сайыныгар оттуура. Күннээҕи нуорманы толорбокко, ходуһаттан тахсыбат этэ. Ону таһынан күн аайы сылгыларын көрөрө. Бастын сылгыһыт аатын ылбыта. Оччотооҕу байыаннай нолуоктар, засмнар төлөбүрдэрэ, оборонаҕа көмөлөһүү, итии таһаһы фроннга ытыты - барыта булгуччулаах буолара. Сэрии кэнниттэн да холкуос, соңхуос араас үлэлэригэр үлэлээбитэ. 1946 с. Садовников Михаил Николаевичка кэргэн тахсан, 1 кыыс, 2 уол оҕону төрөппүттэрэ.

Соңхуоска үлэлии сылдьан, пенсияҕа тахсыбыта. Бочуоттаах сынньаланга да олорон, өлүөр диэри мээнэ олоҕотоҕо. Сиэннэрин көрсөн, дьиэ ис-тас үлэтин үлэлээн, сүөһү көрсөр этэ.

Улахан уоллара Полушкин Петр Михайлович оҕо сылдьан, орто дойдуттан суох буолбута.

Кыра уол Полушкин Василий Михайлович 1948 с. төрөөбүтэ. Орто анал үөрэхтээх. 1969 с. Ефимова Галина Михайловнаһын ыал буолан, 2 уол, 4 кыыс оҕоҕо күн сириң көрдөрбүттэрэ.

Улахан уоллара Егор 1970 с. төрүөх, кэргэнэ Полушкина Галина Николаевнаһын 4 оҕолоохтор. Улахан уоллара Виссарион 11 кылааска, игирэ уолаттар Миша уонна Ганя 6 кылааска үөрэнэллэр. Кыра кыыстара Вера 6 саастаах, детсадка сылдьар.

Никулина Александра 3 оҕолоох. Улахан уола Гоша студент, Тамара 10 кылааска, Надя 2 кылааска үөрэнэллэр.

Евдокия Полушкина 3 оҕолоох. Улахан уола 10 кылааска, Максим 5 кылааска, Ира 2 кылааска үөрэнэллэр.

Алексей Полушкин кэргэнэ Полушкина Александра Ильиничнаһын 3 оҕолоохтор. Улахан уоллара Петя 5 кылааска, Галитерия 3 кылааска үөрэнэллэр. Кыра уол Толя детсадка

сылдыар.

Юлия Полушкина кэргэнэ Слепцов Сергей Гаврильевич-
тыын 2 уол оҕолоохтор. Назар уонна Юлиан детсад иитиллэ-
эччилэрэ.

Евдокия Семеновна кыыһа Слепцова Марина Михайловна
кэргэнэ Слепцов Виктор Александровичтыын 3 уол оҕону
төрөппүттэрэ. Улахан уол Александр 1981 с. төрөөбүтэ, 1997 с.
орто дойдуттан суох буолбута. Орто уол Виктор 1982 с. төрүүх,
кыра уол Михаил 1988 с. төрүүх.

РЕБРОВ ПЕТР ИГНАТЬЕВИЧ

(1880-1970 сс.)

Аҕам Ребров Петр Игнатъевич 1880 с.
Аэлгэс улууһугар сэниэ ыалга
төрөөбүт. Кини 19 саастааҕар төрөппүттэ-
рин кэпсэтиилэринэн 17 саастаах Слепцова
Мария Васильевна диэн баай ыал кыыһын
кэргэн ылбыт. Холбоһон, Орбонньохтоох
диэн сиргэ олохсуйан, утуу-субуу элбэх
оҕоломмуттар. Барыта 15 оҕону төрөппүттэ-
риттэн биһиги үһүөн хаалан, улаатан, олох
олорон, оҕо-уруу төрөтөн, аҕабыт олобун салгыыбыт. Атыт-
тар кыра саастарыгар утуу-субуу ыарахан ыарыыттан
өлбүттэр.

Дьонум элбэх ынахтаах, сылгылаах буолан, быр-бааччы
олорбуттара үһү. Аҕам кыһынын бултуур, сайынын балыкты-
ыр эбит. Оччотообуга санга тэриллибит сэбиэскэй былаас эл-
бэх сүөһүлээх-астаах, кыахтаахтык олорор дьону сөбүлээбэт
этэ. Төһө да хамначчыт туппакка, бэйэлэрин көлөһүннэри-
нэн үлэлээн-хамнаан сэниэтик олорбуттарынын иһин, аҕабы-
тын убайын кытта тыаттан бултаан кэлээттэрин кытта ГПУ-
лар тутан, куоракка ильдэ барбыттар. "56 сылгытын Халымаҕа
үүрэн илдьибиһпит", - диэн кырдыаҕас Слепцов Хабырылла

(Муонта) кэпсээбитэ. Хаалбыт ынахтарын, сылгыларын ба-
рытын холкуоска тутан ылбыттар.

Аҕабын убайын кытта Уус-Алдан улуухугар сыылкаҕа
ыппыттар. Онно үс сыл устата Бороҕонно дьиэ тутуутугар
үлэлээбиттэр. Аҕам мас ууһа эбитэ үһү. Сүрэхтээх үлэһитинэн
биллэрэ дириллэрэ. Мындыр уус, үчүгэй туттуулаах дьон бу-
лан, кинилэр туһут дьиэлэрэ, атын да тутуулара бэрт бөҕө-
таҕа буолара диэн дьон кэпсииллэр. Обус, таба сыарҕаларын
сакаастаан оноттороллоро үһү. Иккиэн үлэһит, кыайыгас
дьоннорунан биллибиттэр, оннооҕу дьон-сэргэ убаастабы-
лын ылбыттар.

Аҕам сыылкаттан кэлэн баран, холкуос үлэтигэр күүһэ кы-
айарынан үлэлээбитэ. Кыһын булка, түүлээххэ сылдыра,
сайын окко-маска үлэлиирэ. Стахановец булчут этэ.

Аҕабыт төһө да олоҕо суох буруйданан сыылкаҕа сылдьан
кэллэр, санаатын түһэрбэккэ, үлэлээн-хамсаан, биһигини
иитэн, киһи-хара онорбута. Ол курдук эдьийбит Евдокия
Петровна кэргэннэнэн, Слепцов Илья Константиновичтыын
2 оҕоломмуттара. Уола Иван аҕатын суолун батыһан, улууска
биир биллэр кадровай, стахановец булчут этэ. Уһанара. Били-
гин 86 сааһыгар сылдыар, Сыангааннаахха олорор. Төүрт
оҕолоох, тобус сиэннээх. Мин Белей Гораҕа олоробун. Сэттэ
оҕобуттан иккитэ күн сириттэн күрэнэн барбыттара сүүрбэ
сыл буолла. Билигин биэс оҕолоохпун, уон биир сиэннээх-
пин. Онон аҕабыт П.И.Ребров олоҕо салҕанар.

1990 с. аҕам уонна убайа С.И.Ребров олоҕо суох буруйда-
мыттара дакаастанан, сырдык ааттарын чөлүгэр түһэрэр
туһунан правительство уурааҕа тахсыбыта. Аҕабыт, эһэбит
үтүө аатын хаһан да умнуохпун суоҕа. Өрүүтүн үрдүктүк тутар-
га дьулуһуохпун.

Кыһа Дохунаева Людмила Петровна.

НОВИКОВА МАРИЯ ИВАНОВНА

Родилась в Сыганнахе в семье Новикова Ивана Трофимовича и Меланьи Спиридоновны. В 1939 году поступила в ЯСХТ. В 1941 г. вернулась с дипломом ветеринара-агронома. Во время войны занималась огородничеством, выращивала редис, турнепс, картофель, капусту. Работала бок о бок с Кайгасовым Борисом Арсентьевичем. В те страшные годы войны сколько детей остались живыми благодаря Марии Ивановне! Родила двоих детей. Дочь Маргарита Назаровна успешно работает учителем начальных классов в Белогорской средней школе.

Марию Ивановну, первую женщину-огородницу, многие вспоминают с благодарностью.

М.А. Туласынова.

СЛЕПЦОВА АННА ГЕРАСИМОВНА

Анны Герасимовны была одна дочь - Мария Васильевна Слепцова (Ефимова). Она вышла замуж за Ефимова Николая, родила шестерых детей: пятерых девочек и одного мальчика.

Первая дочь - Анна-1, наша мать. Она была высокой, крепкого телосложения, очень красивой женщиной. С раннего возраста воспитывалась у прабабушки. В 18 лет вышла замуж и родила шестерых детей. Матрена, 1931 г.р., Агит, 1934 г.р., я, 1937 г.р., сестренка Лиана, 1939 г.р., Володя, 1942 г.р. и Вася.

Тетя Елена тоже была крупной, стройной женщиной. Вышла замуж за учителя Семена Ксенофоновича. Жили в Дружине. Родила 3 детей. Первая дочь Александра Лукачевская родила двоих дочерей. Алена живет в Намцах. Зинаида - в Якутске. Затем родились близнецы - Людмила и Петя. Люда в маленьком возрасте умерла, Петя умер, когда ему не было

еще 50.

Тетя Анастасия была четвертым ребенком, была очень бойкой, шустрой, живой девушкой. Вышла замуж за Дохуналева Николая. Родила двух мальчиков - Мишу и Сергея. В последние годы жила в Моме. Там она умерла в 1962 г. Миша умер по болезни. А Сергей в 2009 году. У него четверо детей, семеро внуков.

Годы войны были очень тяжелыми. Помню, как забили единственную корову, причем стельную (буос), чтобы оплатить этот злосчастный военный налог. Мы хоть были маленькие, все равно понимали, что без коровы будет совсем плохо. Муку выдавали по норме. Помню, как целый день простояла в очереди и не досталась мука. Всю дорогу домой плакала от обиды. Чтобы муки получилось побольше для выпечки лепешек, мы с мамой целыми вечерами толкли рыбную икру с мукой. Получалась пышная лепешка.

Работала она на ферме. Утром просыпались от того, как мама входила домой. Это она уже съездила за сеном для фермы. Чтобы сена было в запасе, она привозила на двух быках. Сколько она за лето дров заготавливала! А мы, чтобы помочь маме, сухие ивняки таскали на спине с леса.

Отец был охотником. Мы редко его видели.

В 1952 г. переехали в Сутуруоу. Многие женщины участвовали в раскорчевке леса для разграничения земельных участков. И наша мама тоже с ними работала. Ими руководил Вадим Васильевич Новиков.

Мама была очень добрая. Никогда нас не ругала. Она очень аккуратно одевалась. Помним белоснежный платок на ее голове.

Мама умерла в 1960 году 17 декабря. Ей было всего 49 лет. Сколько бы лет не пройдет, мы будем помнить ее. Ее честно прожитая жизнь является примером для подражания.

Дочь Мария Туласынова.

ЕФИМОВА АННА НИКОЛАЕВНА II

Анна Николаевна, внучка Анны Герасимовны, родилась в 1921 году.

С мужем Петром Константиновичем Ефимовым родили 6 детей. Анна Николаевна более 10 лет работала дояркой в колхозе, затем 20 лет - пекарем в торговой конторе, уборщицей, поваром, зав. производством, продавцом, кладовщиком. Муж умер рано, детей воспитывала одна.

За добросовестный труд награждена Почетной грамотой Министерства торговли ЯАССР. В 1966 году избиралась депутатом поселкового совета 10-го созыва.

Воспитывала детей своим примером, трудолюбием, терпением, самообладанием, любовью к родным и друзьям.

Дочь В.П.Соломова.

ДОХУНАЕВ ИВАН САВВИЧ, ДОХУНАЕВА-НИКУЛИНА ТАТЬЯНА ПАВЛОВНА, ДОХУНАЕВА СОФЬЯ ИВАНОВНА

Хас биирдии киһи бэйэтэ олорон ааспыт суоллаах-иистээх.

Урут ыаллар аймах уустарынан күөл, үрэх бастарынан балыктаан, бултаан тарҕаһан олороллоро. Биһиги аҕабыт Дохунаев Иван Саввич 9 оболоох ыал самай кыра уол этэ.

Аҕата Савва Николаевич, ийэтэ Анна. Кинилэр 5 уол, 4 кыыс оболоохторо. Дохунаев Николай Саввич-1, Дохунаев Николай Саввич -2, Дохунаева Евдокия Саввична-1, Дохунаева Евдокия Саввична-2, Дохунаев Федот Саввич, Дохунаев Прокопий Саввич, Дохунаева Анна Саввична, Дохунаева Мария Саввична, Дохунаев Иван Саввич.

Аҕабыт 1879 с. төрөөбүтэ. Кини эдэр сааһыгар кэргэннэнэн, Бөрүүскэбэ, онтон Алыы Барыллыалааҕар дьиэ-уот туттан, оҕо төрөтөн (Софья, Гаврил, Матрена, Христина, Афо-

ня) алаас тухары сылгыланан, ынахтанан, бэрт кыахтаахтык олорбута. Онтон табаарыстыбалар тэриллэннэр, сүөһүлэрин онно холбуулар. Онтон холкуостар тэриллэннэр, холкуостаах буолар.

Хомойуох иһин, киһи олоҕо өрүү чабыл күннээх, эриэ-дэхси буолбат. Аҕабыт иккистээн кэргэннэммитэ. Дохунаева-Никулина Татьяна Павловнаны ылбыта.

*И*йэбит эмиэ Элгэс улууһугар 1910 с. Далтынньы 25 күнүгэр Ожогин бөһүөлэгин ыраах түөлбэтигэр "Бэриччиэ" диэн сиргэ Никулиннар дьиэ кэргэттэригэр кыра кыыстарынан төрөөбүтэ. Кыра эрдэбиттэн дьоннорун курдук бэрт сытыы, хоһуун сырыылаах-айаннаах буола улааппыта. Дэлэбэ даҕаны, кинини эр дьону кытта тэнгэ дьаам сүүрдүүтүгэр үлэлэтиэхтэрэ

дуо? Кыра эрдэбиттэн айылҕа сокуонун бигэтик тутуһара, харыстыыра. Төһө да айылҕа аһатарын, таньынарарын билбитин иһин, көтөрү-сүүрэри мээһэ өлөрө-өһөрө сылдыбат этэ. Дьонноро уоһунан иитэр доруобунан, аатырбыт бэрдээнкэнэн, туоһапканан ыттара үөрэппит буолан, кэлин булчут идэтин баһылаабыта. Бэйэтэ кэпсиирэ: "Тиин тириитэ алдьамматын диэн наар харахха түһэрэр этим. Баҕар ол иһин буолуо, айыы тангара миигин хараҕа суох буоларга накаастаатаҕа", - диэн. Куруук бултаах буолара, баай байанайдааҕа. Холкуос, сопхуос ыар үлэтигэр барытыгар - от оттоһунугар, сүөһү көрүүтүгэр, мас кэрдиитигэр, таһыытыгар, балык бултааһыныгар сылдыара. Аҕалаах ийэбит хаһан да олорон сыһына түспүттэрин өйдөөбөһүт. Куруук былаан туолуохтаах диэнинэн салайтараллара. Тымныыны-сылааһы, ыараханы-чэпчэкини, сылайары-элэйэри аахсыбат этилэр.

Ийэбит аҕабытынаан 26 сыл олорбуттара. Биһиги ахсыс, тохсус кылаастарга үөрэнэ сырыттаһытына, ийэбит бултуу

сылдыан, харафын тымырдарын тымнытан, хаража суох буол-
бута.

1964 с. 16 сааһыгар кыра бырааппыт Ваня күһүн от үлэтит-
тэн дыэтигэр төннөн иһэн, баһаар буолбутун көрөн, төттөрү
тимир тыынан Никулин Петялыын күөлү туораан иһэн, ууга
суох буолтара. Нөнгүө сылыгар аҕабыт өлбүтэ. Ити курдук хас
да сыл устатыгар олох хара кэрдиһэ ааннаабыта. Ийэбит
эрэйдээх өлүү-сүтүү аһыытын, эрэйин-мунун этинэн-хааны-
нын билэн, маны барытын өлүөр диэри сүрэбэр сөнөрөн сыл-
дыбыта.

Ийэбитин өр сылга эдьийбит Дохунасва Екатерина Ива-
новна көрбүтэ-харайбыта. Оҕо сааһыттан үлэлии-үлэлии,
көрбөт киһини оҕолоон, өйөбүл буолан, тиһэх суолугар атаар-
быта. Киниэхэ биһиги диринник махтанабыт, сүгүрүйэбит.

Биһиги ийэбит хаража суох 41 сыл олорбута. Кини киэн
дууһалааҕа, кытаанах санаалааҕа, муударай өйдөөбө, элек-
кэйэ, эйэбэһэ, дьонго-сэргэбэ үтүнү эрэ баҕарара, олоҕу
таптыыра бу сыллар усталарыгар арылхайдык көһүннэ. Төһө
да көрбөт буоллар, сатаабата диэн суоҕа. Бэйэтэ быһан, тигэн,
иннэтигэр сап уктан, унтууну, үтүлүгү, уктаһы тиһэх сыллары-
гар диэри тигэн, уолун Дохунаев Егор Ивановичы сылаастык
таньыннаран сырытыннарбыта. Аны илими абырахтыыра
дыкти. Төһө да көрбөт буоллар, илиитинэн имэрийэн, алдь-
аммыты булара. Күтүөтэ Ким Дмитриевичкэ хайдах-хаһан
үттэххэ балык ордук тутарын, илими танарга-онгорорго сүбэ-
лиирэ, үөрэтэрэ. Сиэннэрин көрбөтөр даҕаны, сирэйдэрин-
харахтарын, быһыыларын таһааларын тутан көрөн, ким кими-
эхэ маарынныырын үүт харахха этэрэ. Кинилэр улааталлары-
гар улахан күүс-көмө буолбута. Сиэннэрэ, хос сиэнэ оонньу-
урдара алдыаннаҕына, өрөмүөннэтэ эбэлэригэр сүүрэллэрэ.

Кини сиэннэрин олус таптыыра, араначчылыыра. Ити кур-
дук киниттэн ким да сибээһэ суох буолбат этэ.

Ийэм 92 сыл тухары ханнык былааска олорботоҕо баарай?

Аан дойдуга, республикаға хас күн аайы сахалыы тахсар сонуннары, көтүппэккэ истэрэ, бэрт элбэх кэпсээннээх буолара. Бу былаас уларыыытын түмүгэр араас айдаан-куйдаан, ай-малҕан тахса турарыттан олус долгуйар этэ.

Ийэбит биир киһи толору олоруохтаах олобун олорон, араас олох очурдарын туораан, тиһэх күнүгэр диэри Ийэ диэн сүдү ааты сүкпүтэ. Хаһан да умнуллубат, сөбүрүйбэт күүс буоларын көрдөрбүтэ.

Кини кырдьан да баран уруккутун, хайдах, ханна олорбуттарын, сылдыбыттарын бу баар курдук кэпсиирэ.

Кинилэр түөрт оҕоломмуттара (Екатерина, Егор, Елена, Иван). Өргө диэри Алыы Чаабыгар олорон, сэрии ыарахан сылларын эттэринэн-хааннарынан билэн, туох баар күүстэрин, сатабылларын "Барыта - фронтта, барыта - Кыайыы иһин" диэнинэн сирдэтэн, кыһын түүлээх, сайын балык, тонгуу-хатыы, эстии-быстыы, сынньалан диэни билбэккэ, бэйэлэрин сэмэй кылааттарын кыайыы иһин киллэрбиттэрэ. Иккиэн "Аҕа дойду сэриитигэр килбиэннээх үлэтин иһин" мэтээлинэн наҕараадалаабыттара.

Кырдыабаастар ахталларынан, наһаа сүрэхтээх, таһаарыылаах үлэһит, мындыр эбитэ үһү. Табыгастаахтык былаанныыра, балыктыыр, булгуур сэбин-сэбиргэлин эрдэттэн бэлэмниирэ дииллэр.

Сэри кэнниттэн Ожогоно бөһүөлэккэ олоро сылдыбыттара. 1952 с. "Кыһыл Маяк" холкуос "Ураһалааҕы" кытта холбоһон, "Калинин" диэн холкуоска кубулуйар. 1953 с. Ожогин олохтоохторо Сутуруохаҕа көһүүлэрэ саҕаланар. Саас эрдэ аҕабыт Сутуруохаҕа кэлэн, бастакы дьиэлэртэн биирдэстэрин тутуутун саҕалаан, сайын ортото биһиги борохуотунан бастакы көһүү дьоннорун кытта кэлбиһпит. Кини сыл, пятилеткалар түмүктэринэн социалистической куоталаһыы кыайыылаабынан тахсара, "Коммунистической үлэ ударнига буолара", оройуон Бочуоттаах гражданина этэ. Биир бастакынан

оройуон "Кыһыл кинигэтигэр" кирибитэ. 1963 с. Саха АССР Верховнай Сэбиэтин Бочуотунай грамотатынан, сыаналаах бэлэбинэн наҕараадалааһыта, чулуу чемпион балыксыт аатын ылбыта. Олобун тиһэх күннэригэр диэри үлэтин, балыктыырын бырахпатаҕа.

Ийэлээх аҕабыт хаһан да сэмэлээн, мөбөн, саһаран ииппэтэхтэрэ. Бириэмэлэрэ да суох этэ. Биһигини кинилэр бэйэлэрин быһыыларынан-майгыларынан, дьонго, олоххо сыһыаннарынан ииппиттэрэ. Биһиги халбаннаабакка көнө суолунан барыыбытыгар кинилэр үтүө холобур буолбуттара. Үлэ эрэ киһини киһи онгорорун өйдөөн, үөрэхтэнэн, дьыэ-уот туттан, оҕо төрөтөн, кинилэри үөрэхтээх дьон онорон, төрөппүттэрибит ыра санааларын толордубут.

Аҕабыт 4 уоллаах, 5 кыыстаах этэ: Дохунаева Софья Ивановна 1917 с. Абый улуһун Алыы Барыллыалааҕар төрөөбүтэ. Дьыэ кэргэнгэ саамай көмөлөөхтөрө этэ. Кини кэргэн тахсыар диэри: "Абыйга дьаам үлэтигэр дьону, почтаны таһар этим" - диэн кэпсиирэ. 1942 с. Слепцов Андрей Тимофеевичка кэргэн тахсан, Орто Халыма Эбээбэр көһөн, олохсуйбуттара. Андрей дьонноро бары онно олоһоллоро. Холкуоска кириэн, 2-с Хаһалас нэһилиэгин Дьоборо учаастагар субан сүөһүгэ үлэлээбитэ. Маннайгы оҕолоро Коля 1944 с. төрөөбүтэ. 1948 с. Инга учаастагар оҕуһунан от тийээччинэн өр сылларга үлэлээбитэ. Бу кэмгэ 4 оҕо төрөөн өлбүтэ. 1959 с. диэри олоһуспут. Мин өйдүүрбүнэн, онно эмиэ оҕо өлбүтэ. Онтон ийэм ыалдьан, Эбээххэ көһөн кэлбиппит. Онно Петя, Катя төрөөбүттэрэ. Пенсияҕа да тахсан баран, бэйэтин уон ынаҕын көрүнэрэ, сопхуоска үлэлээбитэ.

Уонча оҕоттон билигин түөрт оҕо баарбыт. Мин ветеринар үөрэбин бүтэрбитим. 7 оҕолоохпун, 9 сиэннээхпин. Бары үөрэхтээхтэр, үлэһиттэр. Балтым Лина норуот эмчитэ, фельдшер. 5 оҕолоох, 6 сиэннээх. Катя сүөһүгэ үлэлээбитэ, Петя булчут, балыксыт. 2 уоллаах.

Ити курдук ийэбит эрэйдээх элбэх күүһү-сэниэни эрэйэр, эр киһи эрэ кыайар үлэлэригэр аҕабытын кытта тэнгэ үлэлэ-эбитэ. Оҕолор өлүүлэрин аһыта, кутурҕана кинини самнар-батаҕа. Кини билигин 93 сааһыгар тийэн, Дьокуускайга кыр-гыттарын көрүүлэригэр-харайыыларыгар киирэн олорор.

Эһэлээх эбэбит оҕолорун оҕолоро, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ, аймахтара Дьокуускайга, Бүлүүгэ, Сунтаарга, Аллайыахаҕа, Муомаҕа, Усуйаанаҕа, Уус-Маайаҕа, Халымаҕа, Өлүөхүмэҕэ, Абый бары нэһилиэктэригэр уонна да атын улуустарга тарҕанан олороллор.

Уола Николай

17.09.2010 г.

ДОХУНАЕВА МАТРЕНА ИВАНОВНА

Кини 1923 сыллаахха Ожогоноҕа төрөөбүтэ. Начальной Кылаас үөрэхтээх. Эдэр эрдэбиттэн наар сүөһүгэ үлэлэ-эбитэ: субан сүөһүгэ, ыанньыксыт ыар үлэлэригэр сылдыбы-та. Сэри ыар сылларыгар "Кыһыл Маяк" холкуостан фронтта анаан Аллайыаха улууһугар баран балыксыттаабыта, биригээ-дэ саамай тутуох үлэһитэ этэ. Ол курдук бэйэтэ даҕаны наһаа кыайыгас, ыарахан, тымныы диэни аахсыбат, хоодуот-хорсун, кыайыгас, эр санаалаах, толугу, улахан кыыс этэ. "1941-1945 с. Аҕа дойду улуу сэриитин кэмигэр килбиэннээх үлэтин иһин", Сталин төбөлөөх мэтээл ылбыта.

Сэри сылларыгар эмсэҕэлээбит норуот хаһаайыстыбатын чөлүгэр түһэриигэ сыратын биэрбит чулуу үлэһитинэн аабыл-лан Кыайыы хас үбүлүөйдэрин айы кинини ахтан-санаан ааһаллар этэ. Кэлин Бережнов Гаврилы кытта дьиэ-уот тэри-нэн, кэргэннэнэн, 3 оҕону төрөппүттэрэ (Сергей, Наташа, Виталий). Аллайыаха улууһугар Чокуурдаах бөһүөлөгэр үлэлэ-эн-хамнаан, оҕолорун үөрэттэрэн, атахтарыгар туруоран, бүтэһик күннэригэр диэри олорубуттара. Сергей 3 оҕолоох, 2 сиэннээх. Владивостокка олорор, Сергей Оленегорскайга ди-зелист, Виталий 1 оҕолоох, эдэр сааһыгар өлбүтэ.

ДОХУНАЕВ ГАВРИЛ ИВАНОВИЧ

1924 с. ыам ыйын 5 күнүгэр Абый улууһун Алыы Барыллы-алааҕар олорор ыалга үһүс оҕонон төрөөбүтэ. Дохунаев Иван Саввич 9 оҕолооҕо. Хоту сир усулуобуйатыгар ас-таҥас тий-иммэт бириэмэтигэр төрөөбүт, олорбут дьоннор диэтэххэ, кыыстыын уоллуун бары да модьу, толору эттээх-сииннээх, ыраас хааннаах, үрдүк унуохтаах дьон этилэр. Ити оҕолортон биирдэстэринэн өр сылларга доҕордоспут киһим Дохунаев Гаврил Иванович кэриэһигэр анаан бэйэм ахтыбын суруйа-бын. Төрөппүттэрэ сүөһү иитиитинэн, түүлээх, балык бул-тааһынынан дьарыктанан олорбуттара. Гаврил эмиэ үгүс сыл-ларга сүөһү иитиитинэн, булдунан бултааһынынан дьарык-таммыта.

Эдэр эрдэбинэ Абый оройуонугар Дружинаҕа сана оройу-он киинэ тутуллуутугар тутуу маһын бэлэмнээһингэ актыы-бынайдык үлэлээбитэ. Оччолорго Индигир өрө баран, үрэх төбүлэхтэринэн, кыра үрэхтэр сүннүлэринэн сылдьан, тутуу маһын бэлэмнииллэрэ уонна уунан уһааран аҕалалара. Рай-ком, балыыһа дьиэлэрин тутууга бастын тутууччы быһыыты-нан сыаналаммыта.

Кэлин Уолбут нэһилиэгэр отуттан тахса сыл түүлээх, ба-лык бултааһынынан дьарыктаммыта. Түүлээхтиир сириҥ сы-лын аайы кэнэтэн иһэрэ. Төһөнөн сириҥ-дойдутун билэр, түүлээх үөскээһинин, олохсуйуутун үөрэтэр да, көрдөрүүтэ сылын ахсын улам үрдээн испитэ. 1976 с. оройуонга саамай элбэх андаатара (42117 устуука) бултаммыта. Ол сыл кини 1200 андаатараны туттарбыта. 1985 с. 73 кииһи бултаабыта. Кэнники сылларга оройуон бастын булчуттарын ахсааннары-гар сылдыбыта. Хаста да чемпион булчут аата ингэриллиби-тэ.

Айылҕа харыстабылыгар үтүө өйдөбүллээбэ. Күөх маһы кыра наадаҕа кэрдэри сэмэлиирэ. Төрүүр-үөскүүр наадаты-гар, төһөлөөх ыраах сиртэн кэлэр көтөрдөр араастарын

өлөрбөт-сүтэрбэт наадаттан. Сааскы бултан аккаастанара, утарсара. Күһүн балыктыыр күөлүгэр элбэх илими түһэрбэтэ, кыратык наадыһарын холоон бултанан баран, тохтуура.

Көлүнэр көлөтүгэр, итэр сүөһүтүгэр эйэбэс сыһыаннааба, сүөһүлэрин аһата, көрө-истэ сылдьан, хас биирдиилэрин имэрийэ, кэпсэтэ сылдьааччы.

Ханнык да үлэбэ сырыттабына, көрөн турбат, суһал тутуулаах, мэйһидэр, ыарахаттар түбэстэхтэринэ, балаһыанньаттан хайдах тахсары суһаллык тобулара.

Мин кинини кытта 1953 сыллаахха Кириэс-Майыарга Дружинаттан оройуон салайар үлэһиттэрин кытта уу мотуорунан тутуу маһын көрө барса сылдьыбытым. Ол кэмтэн ыла билсиспиһит, кэлин добордуу буолбуппут. Табаарыстыы, добордуу буолбуппут үйэ аһаарын туолуутун бэлиэтиэхпит диэн сүбэлэһэр этибит да, баһа санаабыт туолбатаһа.....

Үтүөрбөт ыарыыга ылларбытын билинэ сылдьар кэмигэр этэн турардаах: "Үлэттэн тохтоон, дьиэбэр оһорбокко, кэргэммэр оһолору иитиигэ көмөлөспөтөх сыһыалаахпын" - диэбитэ. Быар куустан, төбөтүн умса туттан, уһуннук сангата суох оһорбута. Ол оһорон инники дьылбатын туһунан элбэби санаабыт буолуохтаах....

Үлэбэр элбэххэ көмөлөспүт доборум истин сыһыанын дуһабар интэринэн, тыыннаабым тухары өйдүү-саныы сылдьыабым.

П.Н. Никулин ахтаатыттан

08.05.2004 г.

ДОХУНАЕВА ХРИСТИНА ИВАНОВНА

1928 с. Абый улууһун Ожогоно учаастагар төрөөбүтэ. Оһо сааһа сэрии сылларыгар ааспыта. 1945-1948 сс. Дружина бөһүөлөгэр үп-харчы салаатыгар каадыр отделыгар үлэлээбитэ. 1948 с. Ураһалаах нэһилиэгин сэбиэтин сэкэрэтээринэн, 1950 с. Ожогин ааһар балаһанын сэбиэдиссэийинэн, онтон

культура дьийэтин уус-уран салайааччытынан үлэлээбитэ. Кини Стручков Семен Михайловичтыын холбоһон, 9 оҕону төрөппүтэ. Ол да буоллар үлэттэн илиитин араарбатаҕа. 1961 с. Сутуруоха отделениетын үлэһитинэн, 1972-1983 сс. Ураһалаах учаастактаабы балыһыһатыгар санитарканан, онтон 1983 сылтан Сутуруоха отделениетыгар кассир-кладовщиктынан үлэлээбитэ.

Кинилэр 9 оҕолоохтор: Алимпий - 2 оҕолоох, 4 сиэннээх, Маша - 1 уоллаах, 3 кыыс сиэннээх, Таня - 2 уоллаах, 2 уол сиэннээх, Нина, Миша -4 оҕолоох, 2 сиэннээх, Петя - 1 уоллаах, Афоня, Катя, Ваня - оҕо эрдэбинэ өлбүтэ.

ДОХУНАЕВ АФАНАСИЙ ИВАНОВИЧ

1931 сыллаахха Абый улууһун Ожогоно бөһүөлэгэр улахан дьийэ кэргэннэ төрөөбүтэ. 5-с кылааһы бүтэрэн, салгыы үөрэммэтэбэ. "Калинин" холкуоска чилиэнинэн киирэн, табаһыттаабыта, түүлээхситтээбитэ. 1953 с. Ожогоно олохтоохторо Сутуруохаҕа көһөн кэлиилэригэр бэрт көхтөөхтүк кыттан, саҥа бөһүөлэги тутуспута.

Мин өйдүүрбүнэн, убай Афоня киэн ис хоһоонноох олоҕу оморбута. Кини эдэр эрдэбинэ сөрү-сөп быһыылаах, көндөһүлүгэр унуохтаах, хап-хара куудара баттахтаах, ыраас сэбэрэлээх, ыраас таҥастаах (ол сабанаабы муода этэринэн, уһун синньигэс солко саал былааты моонньугар куруук быраба сылдыааччы), хара кып-кылабачыгас хромовой саппыкылаах, кыраһыабай киһи этэ. Наһаа сытыы, куруук үөрэ-көтө сылдыар, табах-арыгы, албын-түөкүн диэни букатын билбэт этэ. Нэһилиэк, улуус уус-уран самодеятельноһун биир көхтөөх кыттыылааба этэ. Хас эдэр ыччат фестивалын аайы дипломант үнүкүүһүт, ыраас куоластаах ырыаһыт этэ. Аны күрэхтэһии араас көрүнэр барытыгар кытара, үксүгэр кыайара: хайыһар сүүрүүтүгэр, волейболга, тустууга, дуобакка, саахымакка (өргө диэри бэйэтин үөлээннээхтэрин кытта оонньуу-

ра). Биһиэхэ кини тыыннаах холобур буолара. Дэгиттэр киһи барытыгар талааннаах. Ол курдук Сутуруоха бөһүөлэгин тутуугар үксүгэр кыттыбыта. Дьон ахтарынан, олус мындыр, түргэн тутуулаах киһи эбитэ үһү. Дьонго-сэргэбэ олус аламаҕай, бэринньэн, бултаабыт аһа бэрт түргэнник бүтэрэ. Оччоҕо "Чэ, танара соччону биэриэбэ" - диирэ.

Кини Чурапчыттан төрүттээх Гуляева Раиса Романовна-лыын сэттэ оҕону төрөтөн, бэрт уһундук, эйэлээхтик олорбуттара. Амарах аҕа үрдүк аатын тиһэх күннэригэр диэри чистээхтик сүгэн, оҕолоругар тирэх буолбута. Оҕолоро: Лена - 2 кыыстаах, 1 сиэннээх, Маша - 3 уоллаах, 3 сиэннээх, Гена - 1 кыыстаах, Ваня - 4 оҕолоох, 3 сиэннээх, Петя - 4 оҕолоох, Галя - 1 уол, 1 кыыс оҕолордоох.

ДОХУНАЕВА ЕКАТЕРИНА ИВАНОВНА

Абый улууһун Алыы Чаабыгар 1941 сыллаахха төрөөбүтэ. Аҕабыт иккис кэргэниттэн Дохунаева - Никулина Татьяна-тан бастакы оҕолоро. Кини 1961 сылтан, ийэбит хараҕа суох буолан, үлэлииргэ күһэллибитэ. Үлэтин саһыл ферматыттан саҕалаабыта. Онно 5 сыл үлэлээн баран, биир сыл Абыйдаабы тутуу учаастагар СМУ-4 секретарь-машинистканан үлэлээбитэ. 1968 с. кооперативнай техникумга үөрэнэ кирибитэ. Ситэ үөрэммэккэ, араас үлэлэргэ үлэли сылдьан, 1971 с. ППТУ-7 үөрэнэн, киномеханик идэтин баһылаабыта. 1983 с. сарбыһыга түбэһэн, улэттэн тохтообута. Бу кэмгэ ийэбит саһыран, бэйэтин да көрүммэт буолбута. Кини биһиги дьэ кэргэммитигэр оҕолор улааталларыгар улаханлык көмөспүтэ. Оччолорго бары бииргэ олоһор этибит. 1990 сылтан улахан кыыс Тая оҕотун ииппитэ, ахсыс кылааска диэри оҕолообута. Билигин Катюша үрдүк үөрэх филологической факультетыгар 5-с кууруска үөрэнэр.

ДОХУНАЕВ ЕГОР ИВАНОВИЧ

1942 с. Абый улууһун Алыы Чаабыгар төрөөбүтэ. Начаалынай оскуола I кылааһыгар Ожогинга үөрэммитэ, онтон салгыы Сутуруохаҕа начаалынай оскуоланы бүтэрэн, Дружина орто оскуолатыгар үөрэнэ киирбитэ. Оскуолаҕа үөрэнэр сылларыгар спордунан, хаартыска түһэриитинэн, 7-8 кылаастартан саҕалаан тустуунан дьарыктаммыта, гитараҕа олус үчүгэйдик оонньуура. 9 кылааска сиппит-хоппут быһыылаах, ып-ыраас хааннаах-сииннээх, хара куудара баттахтаах уол буола улааппыта. Бу сыл оройуонга тустууга абсолютнай чемпион аатын ылбыта. Онус кылааска, техникумга ити ааты ыһыктыбатаҕа. Оскуола кэнниттэн сибээс техникумугар киирэн, радиотехник идэтин баһылаан, Дружинаҕа кэлэн порка радиотехнигынан үлэлээбитэ. Салгыы оройуон киинэ Бelay Гораҕа көһөр буолан, тутуу учаастагын СМУ-4 биригээдэтигэр болотуонньугунан уһуннук үлэлээбитэ. Оройуон бастагы тутууччыларыттан биирдэрэ буолар. Кини Амматтан төрүттээх кыыһы, Иванова Матрена Ивановнаны, кэргэн ылан, икки кыыс оболоммуттара: Тая - бухгалтер, парикмахер, Света - биологическай, юридическай факультеттары бүтэрбитэ, икки кыыстаах.

Пенсияҕа тахсыар диэри Колымторг, соҕхуос отделение-тыгар тутуу биригээдэтигэр болуотунньугунан үлэлээбитэ. Уопсайынан тутуу мындырын барытын баһылаабыт киһи.

Пенсияҕа да олордор, барытын санарда, көннөрө сылдыар, Атах таҥаһын (унтуу) тигээччи, улларааччы бэрдэ, станогунан дьизэ малын аты кизниттэн итэбэһэ суох онорор, ол таһынан харабылынан үлэлиир. Онон кини эмиэ үлэни оройуттан туппук киһи.

ДОХУНАЕВА ЕЛЕНА ИВАНОВНА

1945 с. Абый улууһун Алыы Чаабыгар төрөөбүтүм, мин, начаалынай оскуоланы Сутуруохаҥа бүтэрбитим. 1957 с. Дружина орто оскуолатыгар интернакка олорон үөрэнэн, 10с кылааһы бүтэрбитим. Интернакка төһө да бүтүннүү государственнай хааччылыыга олордорбут, барытын бэйэбит онгорор этибит: маһы тыаҥа кэрдэн бэлэмнээһин, эрбээһин, хайытыы, дьуһуурустубаҥа кирпииччэ оһоҕу оттуу, остолобуойга уочаратынан үлэ, туалет ыраастааһына, муус таһаарыыта. Манна кыратыттан улаханыттан тутулуга суох бары үлэлиирбит. Билигин санаатахха, советскай былаас кыра-хара дьон оҕолорун көрөн-харайан, үөрэттэрэн, туохха да тэннэммэт үтүөнү онгорбут. Советскай былаас кэмигэр төрөөбүппүнэн улаханнык киэн туттабын.

Кыра эрдэһититтэн үлэ эрэ түмүгэр туох эмэ тахсарын өйдөөн, ыарахан-чэпчэки диэн тала барбакка, барытыгар түсүһэн иһэрбит. Эр-санаалаах, сатабыллаах, кыайбаты да кыайар буоларга үөрэммит.

Онус кылаас кэнниттэн 9 ыйга Нам педучилищетыгар кууруска үөрэнэн, 1964 с. Сутуруоха начаалынай оскуолатыгар нуучча тылын үөрэтэр учууталынан анаммытым. Ол саҕана Сутуруохаҥа малокомплектнай начаалынай оскуола баара. Иккилии кылааһы тэннэ үөрэтэрбит. Тимир оһоҕу отторбут, кыраһыын лаампатынан, чүмэчинэн сырдатынарбыт. Билигини оҕолортон атыннара диэн оччотооҕу оҕолор сырдыкка, билиигэ, кэрэбэ тардыһыылара наһаа үрдүк этэ. Хата төрөппүттэрэ производстваҥа үлэлиир буолан, үгүс оҕо көрүүтэ-истиитэ суоҕа. Ол иһин кылаас таһынааҕы үлэ барыта учууталга сүктэриллэрэ. Итини таһынан комсомольскай үлэн баар. Өссө нэһилиэк иһинэн барар үлэлэр: субуотунньуктар, кыамматтарга көмө, фермаҥа ыанньыксыттары солбуйууга уочаратынан дьуһуурустуба, иитэр-сырдатар лекциялар, куруһуоктар, концердар, фестиваллар, спортивной

күрэхтэһиилэр. Ол сабана офото-уруута суох буолан, күнү быһа үлэ-хамнас түбүгэр сылдыааччыбыт. 1968 с. Корякин Ким Дмитриевичка (кини санга Иркутскайдаабы авиационнай училищены бүтэрэн үлэлии сылдыара) кэргэн тахсан, бу күннэ диэри эйэ-дэмнээхтик кырдыахнытыгар диэри олордубут. Үс кыыстаахпыт. Үһүөн оскуоланы үрүң көмүс мэтээлинэн бүтэрбиттэрэ. Тая Ригатаабы авиационнай институту бүтэрэн, радиоинженер идэлээх. Онтон Санкт-Петербургаабы экономической факультеты бүтэрэн, экономист идэтинэн үлэлии сылдыар. I уол, I кыыс оҕолоох. Марфа Якутскайдаабы үрдүк үөрэх медицинскэй факультетын бүтэрэн, офтальмолог идэтин ылан, медцентргэ үлэлиир. Биир уол, биир кыыс оҕолоох. Алена СГУ филологической факультетын бүтэрэн, английскай тылы үөрэтээччинэн СГУ-га үлэлэбитэ. Манна көһөн кэлэн библиотекарьдыр, I оҕолоох. Мин 1964 сылтан 1984 сылга диэри Сугуруохаба начаалынай кылаастар учуугалларынан үлэлээбитим. Орубуна сүүрбэ сыл устата. 1984 с. СГУ педагогической отделениетын "Педагогика и методика начального обучения" диэн хайысханан психолог идэлээх бүтэрэн, Бела́й Го́ра орто оскуолатыгар үлэлээбитим. Манна 18 сыл үлэлээтим. "Учитель высшей квалификации", "Отличник народного образования" буолбутум. Онтон пенсияба тахсан баран, республикатаабы традиционной медицина киинигэр икки ангар сыл үөрэнэн, "Фитотерапевт" идэтин ылбытым. Хомойуох иһин, онон үлэлээбэтэбим. Ол гынан баран, тус олохпор, табаарыстарбар, аймахтарбар улаханлык көмө буолар.

НИКУЛИНА МАРИЯ ИВАНОВНА (1893-1991 сс.)

Мария Ивановна Ураhалаах нэһилиэ-
гэр дьаданы кэргэнгэ төрөөбүтэ.
1942 с. диэри "Баронов" холкуоска
сүөсүһүтүнэн таһаарыылаахтык үлэлээбитэ.
Элбэх хайбалы ылар этэ. 1942 с. Дружинаба
проммастерской тэриллибитигэр киирэн
үлэлээбит. Итии таңас арааһын тигэн,
фронга диэн анаан ыталлар этэ. Нуучча
салайааччылаахтара. Күн ахсын барыларыт-
тан нуорманы толорорго күһэйэрин кэпсиирин оҕолоро
өйдүүлэр.

Сэрии кэнниттэн оройуон эргизнин хонтуоратыгар хара-
былынан үлэлээбит. Ол кэнниттэн өр сылларга Дружина ор-
то оскулатыгар техүлэһитинэн 1968 с. 75 сааһыгар диэри үлэ-
лээбит.

Кини сымнабас майгылаабын, аһыныгас сүрэхтээһин
туһунан Ураhалаах нэһилиэгин олохтоохторо кэпсииллэр.
Икки кыыстаах.

НИКУЛИНА АННА КОНСТАНТИНОВНА

Никулин Константин Васильевич уонна Никулина Ма-
рия Ивановна дьыэ кэргэннэригэр бастакы оҕонон
Никулина Анна Константиновна төрөөбүтэ. Бииргэ
төрөөбүттэр иккиэлэр - балта Клара Константиновна.

Аня кыра сааһыттан дьыэ ис-тас үлэтигэр көмөлөһөрө. 8
сааһын туолуон иннинэ сэрии буолбута. Аняны дьоно кыай-
ан үөрэттэрэр кыахтара суох буолан, 3 кылааһы бүтэрбитэ,
салгыы үөрэммэтэбэ. Ийэлээх аҕатын кытта холкуос араас
үлэтигэр тэнгэ үлэлэһэн, улааппыта. Сэрии кэнниттэн 1983
сылга диэри төрөөбүт улууһугар атыы-эргизэн тэрилтэтигэр

үлэлээбитэ.

Общественнай үлэ актыбыыскаата. 35 сыл норуодунай театрга артыыстаабыта. Сыана бэтэрээнэ.

Анисимов Василий диэн Ньурбаттан төрүттээх киһини кытта ыал буолан, 4 оҕоломмуттара: 2 уол, 2 кыыс. 15 сиэннээх, 21 хос сиэннээх. Улахан кыыс Мотя - киномеханик, Валера - суоппар, Ваня - Якускайдаабы мебель онгорор фабрикаба столяр. Российской Федерация Бочуотунай грамотатынан наҕараадаламмыта. Кыра кыыһа Марианна 1981 с. СГУ бүтэрэн, Уус Алдан улууһугар 15 сыл учууталынан, онтон ЯГУ-га 15-с сылын үлэли илдьар. Билигин юридическай факультет күнүскү үөрэхтээһинин методиһа.

Анна константиновна 1983 сылтан оҕолорун, сиэннэрин чугастарыгар сылдыаары Дьокуускайга олорор. 1983-1992 сс. Дьокуускайдаабы тыа хаһаайыстыбатын техникумун уопсайыгар коменданнаабыта.

Үрүн-Хайаба тэрийбит "Далбар хотун" ансамбля билигин даҕаны ыллыы-туойа, дьону түмэ, үөрдэ сылдыар. Анна Константиновна үлэ, тыыл бэтэрээнэ. "1941-45 сс. Аҕа дойду Улуу сэриитигэр килбиэннээх үлэтин иһин", Кыайыы 60, 65 с. үбүлүөйдээх мэтээллэрдээх.

Анна Константиновна киһи быһыытынан үтүө санаалаах. Төһө да кыараҕас, толору хааччыллыыта суох квартираҕа олордор, Абылтан сылдыар барар-кэлэр сирэ суох дьону, үөрэххэ кыайан киирбэтэх, үөрэххэ киирэн да баран олорор, хонор сирэ суох студеннары, араас быһылаанга түбэспиттэри хонорор-өрөтөр, оҕолор тустарыгар сүүрэр-көтөр. Үтүөнү эрэ түстүүр, аламаҕай майгылаах, сылаас сыһыаннаах ийэ, эбэ, дьүөгэ. Хаһан да санаатын түһэрбэт. Кинини кытта кэпсэттэххинэ, чэпчии түһэбин.

Биир тылынан тангара биэрбит киһитэ.

Аймаҕа Никулина Акулина Егоровна.

СЛЕПЦОВ НЕСТЕР МАРКОВИЧ (1858-1965 сс.)

Бийиги эһэбит Ураһалаах нэһилиэгэр Буһуннук олорбут дьонтон биирдэстэрэ. 107 сааһыгар дылы олорбута. Кини Уолбут нэһилиэгиттэн төрүттээх дииллэр этэ.

Дьизэ-уот тэринэн, ийэтин, аҕатын кытта Сутуруоха "Чаад" күөлүгэр, Арыы тумулга олохсуйан олорбута.

8 оболомуттарыттан 3 эрэ кыһа тыыннаах хаалта ра: Евдокия, Марфа, Христина.

Үтүө санаалаах, күлэ-үөрэ сылдыар, элбэх кэпсээниэх, куруук дьонго көмөлөһө, сүбэлии, үчүгэйи эрэ онгорор обонньор этэ.

Олобун устатын тухары булчут, балыксыт этэ.

"1941-1945 с.с. үлэбэ килбиэнин иһин" Сталин төбөлөөх мэтээлинэн наҕараадаламмыта.

Дьон кэпсээнинэн эдэригэр күүстээбинэн, эһэни бултуурунан аатырара үһү. Кини үс киһини уйар тыыга, аҕатын уонна бэйэтэ бултуур малларын ууран баран, 5 км намылыагы соһон түһэрэрэ үһү. Кини аҕата, ийэтэ эмиэ уһун үйэлээхтэрэ эбитэ үһү. Эһэм соботох оҕо төрөөбүт.

Эһэм 90 сааһыгар диэри Сутуруоха звероферматыгар сордоннуур этэ. Куруук тыынан сылдыан бултуура. Кини айылҕаны кытта сибээстээх буолан, сиэри-туому олус тутуһара, оболоруттан, сизинэриттэн ону ирдиирэ.

Дьон кэпсээнинэн тыатаабыны кытта өйдөһөрө үһү.

СТРУЧКОВ МИХАИЛ ВАСИЛЬЕВИЧ

Уолбут нэһилиэгин Хатыннаах учаастагар дьадангы кэргэнгэ төрөөбүтэ. Эдэр сааһыттан хара үлэбэ эриллэн, улахан таһаарылаах үлэһит этэ. Ураһалаах нэһилиэгэр олорон, кырдьыар диэри булчутунан, балыксытынан, сайын аайы окко үлэлээн, бастакы стахановецтарган биирдэстэрэ этэ. Удьуор үчүгэй үлэһит, бастыг булчут быһыытынан биллэрэ. Кэргэни-

нээн Анна Григорьевна-ын 7 оѳону төрөтөн, биэс оѳону улаа-
тышнаран, үөрэхтээх, үлэһит дьон онгорбуттара. Анна Григорь-
евна сэрии сылларыгар килбиэннээх улэтин иһин Сталин
төбөлөөх мэтээлинэн наѳараадаламмыта. Кинилэр уоллара
Христофор Михайлович Союзка, республикаѳа биллэр киһи.
Кини "Тирэхтээх" диэн сиртэн булбут мамона, бизона научнай-
чинчийэр эйгэбэ улахан суолтаны ылбыта. Кинилэр дьардьама-
лара республикатааѳы кыраайы үөрэтэр музейга дьон көрүүтүгэр
экспонат буолан тураллар.

СТРУЧКОВ ХРИСТОФОР МИХАЙЛОВИЧ (10.01.1923-10.01.1973 с.)

Христофор Михайлович 1923 с. тохсун-
Аһыу 10 күнүгэр Ураһалаах нэһилиэгэр
Уһун Аһаанга дьаданы дьиэ кэргэнгэ баста-
кы оѳонон төрөөбүтэ. Бииргэ төрөөбүттэр
бэһиэ этилэр. Билигин икки балыстара
этэнгэ олороллор. Кини 4 кылаас үөрэхтээбэ.
Булка, хара улэбэ кыра эрдэбиттэн эриллиби-
тэ. Сылгыһытынан, түүлээхситинэн үлэлээ-
битэ. 1950 с. саѳаланыытыттан 1953 с. сайы-
ныгар диэри "Кыһыл Маяк" холкуоска кыладыапсыгынан үлэ-
лээбитэ. 1953 с. Сутуруохаѳа көһөн кэлэн, аѳыйах кэмгэ холку-
оска кыладыапсыгынан үлэлээн баран, түүлээхситинэн, балык-
сытынан аһаммыта. Онтон ыла өлүөр диэри ити үлэтин чиэстэ-
эхтик толорбута.

Кини актыыбынай позициялаах, чиэһинэй коммунист этэ.
Оройуон биир киэн туттар киһитэ. Дэлэбэ да оройуонга "Стаха-
новец-булчут" аатын ингэриэхтэрэ дуо! Кини быһыытынан
аһыныгас, эйэбэс майгылааѳа. Куруук көмөлөһөр, үчүгэйгэ
угуйар этэ. Оннооѳор киэһэ хойут туулээбиттэн айаннаан кэлэн
баран, элбэх оѳолоох ыалларга ынахтарыгар отторун тиэнэллэ-
ригэр табалаах сыарѳатын уларсара, ол кэнниттэн түүн табала-
рын аһылыкка илдээрэ.

Кини дневниктээх этэ. Онно уонган тахса сыл күнү-дьылы кэтээн көрбүгүн күн ахсын бэлиэтэммитэ баара. Түөрт халыг уопсай тэтэрээттээбэ. Ону таһынан биирдэ эмэ иллэнг кэм көһүннэбинэ, маһынан уһанарын сөбүлүүрэ.

Кэргэнин Стручкова Марфа Нестерованы кытта 30 сыл олорбуттара. 7 оҕолоохторо, 3 оҕо өлбүттэрэ. Билигин 4 оҕо баарбыт. Икки кыра үрдүк үөрэхтээхтэр, идэлэринэн үлэлииллэр. Икки оҕото орто анал үөрэхтээхтэр, 9 сиэннээхтэр. 3 сиэн үрдүк үөрэхтээхтэр, 5 сиэн орто анал үөрэхтээхтэр, 1 сиэн 7-с кылаас үөрэнээччитэ. Хос сиэннэрэ - 11.

Аҕабыт өссө 1971 с. мамонт уонна зубр өлүктэрин булбут улахан өггөлөөх. Саха сиригэр бастакы көстүбүт зубр. Анаан-минэн экспедиция үлэлии кэлбитэ. Государственной бириэмийэ лауреата профессор Борис Сергеевич Русанов салайбыта. Ленинградтан биллэр алеозоолог Н.К. Верещагин, сотрудниктарынан "Неделя" хаһыат корреспондена, исторической наука кандидата А. Менделсев, Якутскайдаабы филиал научнай сотруднига П.Лазарев, саха суруйааччыта Н.Габышев уонна бастакы кинооператор (Саха сиригэр) Никандр Саввинов кыттыыны ылбыттара. Кини булбут мамона Якутскайга Ярославскай аатынан кыраайы үөрэтэр музейга туруоруллубута. Зубртан сорох чааһа Новосибирскайга кэлэр көлүөнэ учуонайдарын чинчийиилэригэр анаан, шахтаҕа тонгуруллубута.

Аҕабыт холобур буолар киһи этэ. Биһигини үөрэхтээх дьон буолун диэн сүбэлиирэ. Үтүө-мааны, тапталлаах аҕабытын хаһан да умнубаппыт, куруутун кининэн киэн туттабыт. Ыларакан, мунаахсыһар түгэннэрбитигэр кини сүбэлэрэ, үөрэппит үөрэбэ күүс-көмө буолаллар.

Оҕолоро.

ОЛОРБУТ ОЛОБО АХТЫЛЛА ТУРДУН (Слепцов Николай Михайлович 1898 - 2003 сс.)

Хас улуус, нэһилиэк аайы киһи ытыкты-
Хыр, убаастыыр, сүгүрүйэр уһун үйэлээх
дьонноро баар буолаллар. Оннук дьоннортон
биридэстэрэ Ураһалаах нэһилиэгин олох-
тообо, үлэ, тыыл бэтэрээнэ Слепцов Николай
Михайлович -1 буолар.

Кини 1898 сыллаахха ыам ыйын 22 күнүгэр
Ураһалаах нэһилиэгэр "Уһун Аһаан" учааста-
гар төрөөбүтэ. Дьоно ынах сүөһү, сылгы иит-
тэн, бултаан, балыктаан аһаан-таһаан олох-
буттара.

Николай Михайлович үс уйэни хабаан олорон, олох уларыы-
ытын барытын көрсүбүтэ: ыраахтаабы былааһын, дьалхааннаах
гражданскай сэриини, булкуурдаах холбоһуктааһыны, холхуос-
тар тэриллииэлэрин, элбэх өлүүлээх-сүтүүлээх грипп ыарыытын,
алдьархайдаах Аҕа дойду сэриитин, уларыта тутуу сылларын.
Кини хара өлүөр диэри, төһө да харабыттан маттар, кулгаабынан
дөйүнү буолтун иһин, өйө чөл, чэгиэн этэ.

Ити олобун түһүмэхтэрин дьэңкэ өйдүүрэ. Олортон ордук
чабылхайдык холбоһуктааһын саһана сэниэ ыал буолан, элбэх
сүөһүнү туттарбыттарын, 1939 сыллаахха турбут грипп ("испан-
ка") ыарыытыгар хас ыал аайы олус элбэх киһи өлөн, сэп-сэбир-
гэл суох буолан, биир омуһахха хас да киһини көмөллөрүн уон-
на, биллэн турар, алдьархайдаах дойду Улуу сэриитин. Ону кини
манньык кэпсиирэ: "Төһө да сэрии бара турар сириттэн ыраахпыт
иһин "Барыта фронга, барыта кыайыы иһин" диэн ыңгырыынан
сирдэтэн, кыһын кылааннаах түүлээби сонордооһун, сүөһү отун
бэлэмнээһин, балык бултааһына, бэрэбинэни кэрдэн борохуот-
тарга тиэһии. Түүннэри-күнүстэри тохтообокко үлэлээн, эс-
тии-быстыы, хоргуйуу буолбута (сэри кэмигэр үрэхтэргэ,
күүлэргэ балык арааһа, тыаба сүүрэр атахтаах үөскээһинэ
мөлтөөн хаалбыта). Сокуон наһаа кытаанах этэ. Нолуогу кыайан

төлөөбөтөххүнэ, көрөр сүөһүгүттэн биир да өллөбүнэ, хаайыыга ытталлара.

Кылааннаах түүлээх фронт фондугар ытыллар буолан, түүннэри-күнүстэри сонордуурбут. Ама да ааспытын иһин, кытаанах сыллар этилэр. Оччолорго да сэрии ыарахаттара 30-40 саастаах дьонго сүктэриллибитэ. Нолуогу кыайан төлөөбөккө уонна сүөһү маска атыллан өлөн, хас да киһи хаайыыга барбытара. Онон бииргэ үлэлээбит дьоннорбуттан күн сиригэр мин эрэ хааллым", - диэн сонньуйан кэпсиирэ.

Бааттаах булчут, балыксыт бэрдэ сэрии сабана стахановец үрдүк аатын сүкпүгэ. Сэриин да кэнниттэн үлэтин, бултуурун мөлтөппөтөбө. Бытарбан тымныыга ыраах тыаттан мас кэрдэрэ, кэбиһиилээх оту быһан, обуһунан фермаба от тизэйэрэ.

Харабынан көрбөт, кулгаабынан истибэт да буолан баран, илиитинэн бигээн, илими абырахтыыра, туох да тириитин бэркэ имитэрэ. Ити курдук үлэттэн илиитин араарбакка сылдьан, "Сэриин сылларыгар килбисэннээх үлэтин иһин" мэтээллээх сэриин уонна үлэ бэтэрээнэ, ытык кырдыабыс Слепцов Николай Михайлович - I 2003 сыллаахха сэттинньи ыйга күн сириттэн барбыта. Кини сытыары сымнабыс, өмүттүбэт-уолуйбат майгылааба, дьонго-киһиэхэ олус аламабайдык сыһыаннаһара, оболоругар-сиэннэригэр араас туһалаах сүбэ-ама биэрэрэ, бэйэтин лаппа кыанар, күүстээх киһи этэ.

Кини икки кэргэнигэр үс уоллааба. Улахан уола педагогической үлэ бэтэрээнэ, РФ үөрэҕириитин туйгуна, биллэр краевед Слепцов Д.Н. Кини 2 оболоох, 4 сиэннээх этэ. Иккис уол - Слепцов М.Н., аты-эргин туйгуна. Өр сылларга Муома улуугар РТК дириэктэринэн, райсовет сэкэрэтээринэн үлэлэбитэ. Үс үрдүк үөрэхтээх оболоох, алта сиэннээх. Үһүс уол - Слепцов К.Н. Ураһалаах нэһилиэгин биир бастыг ыалын абата, эһэтэ. 2 оболоох, биир сиэннээх. Уола суоппар, кыһа олохтоох дьаһалта специалиһа. Ити курдук Николай Михайлович-I ыччаттара ууһуу-тэнийэ тураллар.

Уһун үйэлээхтэр олохторун тиһигин, дьарыктарын, аһылыктарын үөрэтэн баран, манньк түмүккэ кэлиэххэ сөп:

1. Удьуору утумнааһын. Кини (Слепцов Н.М.-I) удьуора уһун үйэлээхтэринэн биллэллэр. Эһэтэ Слепцов С.В. 107 сааһыгар диири ололбут, убайа Стручков Н.М.уонна быраата Слепцов Н.М.-II 86-87 саастарыгар өлбүттэрэ.

2. Элбэхтэ хамсаныы, сибииһэй салгыгга сылдыы, хара үлэ-нэн утумнаахтык дьарыктаныы.

3. Эти-хааны тымныынан, итиинэн эрчийи. Тулуур. Дьулуур. Урукку дьон сайыны быһа атах сыгынньах сылдыаллара. Саппыкы суоҕа.

4. Арыгы, табах курдук куһаҕан дьаллыктартан тэйэ туттунуу. Оҕонньор биирдэ да табах тарпатаҕа, арыгы испэтэҕэ.

Хаһан да, хайа да кэмнэ уһун үйэлээх Слепцов Николай Михайлович - I ололбут олоҕо, сылдыбыт сырыыта, үлэлээбит үлэ-тэ эдэр ыччакка, кэлэр көлүөнэҕэ үтүө өйдөбүннүк буолан, өр сылларга ахтылла сылдыаарай диэн баҕаран, суруйдум.

**Явловская А.Н., педагогической үлэ бэтэрээнэ,
"Бочуот знага" уордьан кавалера, СР үөрэбэриитин туйгуна.**

САДОВНИКОВ ИЛЬЯ ДМИТРИЕВИЧ

Илья Дмитриевич Ураһалаахха ыраах Частактарга дьонун кытта олорон иитилибитэ. Сүрдээх үлэһит, элбэх кэпсээннээх, санарбыт-ингэрбит киһи эбит. Бастакы кэргэниитэн 5 оҕолоох. Олортон Садовников Иннокентий Ильич элбэх оҕоломмут.

Садовников Иннокентий Ильич 1939 с. кулун тугар 9 күнүгэр Эргэ Ураһалаахха төрөөбүт. Ситэтэ суох орто үөрэхтээх. 1962 с. киномеханик идэтин ылан, Дружинаҕа үлэлээбитэ. "Урожай" общество председателинэн, 1966 с. "Кыһыл чумуга" культурнай тэрийээччинэн, 1967-1968 с.с. спортовое председателинэн үлэлиир. 1969 с. түүлээхситтиир. 1971 с. сопхуоска оробуочайдыыр, түүлээхситтиир, балыксыттыыр. 1974-1977 сс. эмиэ спортовое председателинэн үлэлиир. 1977 с. сэ-

тинньи ыйтан рыбзавод приемшига. 1987 с. балыгы астыыр технолог үөрэбэр үөрэнэн кэлэн, 1993 с. диэри үлэлиир. 1993-1996 сс. сопхуоска балыксыттар биригэдьиридэрэ. 1996 с. күһүнүттэн доруобуйатынан үлэлээн бүтэр. Үлэ бэтэрээнэ, РФ спордун бэтэрээнэ, 2008 с. "Урожай" общество Бочуоттаах чилиэнэ. Кэргэнэ Саловникова Дарья Егоровна Орто Халыма олохтообу, 1945 с.т.

Илья Дмитриевич сиэннэрин барыларын көрсөн баран, орто дойдуттан 1993 с. барбыта.

БАНЩИКОВ КУЗЬМА ПЕТРОВИЧ

*К*узьма Петрович приехал в Ожогино с сыном от первого брака Андрианом. Он был отослан в ссылку. Занимался рыбалкой. Приехав в Эльгетский улус, Кузьма женился на Марии. У них родилось 9 детей. Дети проживают в Аллаиховском районе. Внуки в основном в Чокурдахе. Внучке Софье Андриановне 88 лет, живет в Белой Горе.

Кузьма умер в 107 лет. Он был очень сильным.

БАНЩИКОВА СОФЬЯ АНДРИАНОВНА

*М*ин хос эбэм Банщикова Софья Андриановна муус устар 1922 күнүгэр 1922 с. Оһообун күөлүгэр тобус оҕолоох дьыэ кэргэннэ иккис оҕонон күнү көрбүтэ. Дьыэ кэргэннэ наһаа элбэх оҕо буолан, кинини уонна балтын ийэлэрин эдьийэ иитэ ылбыта. Кини 6 сааһыттан үлэбэ эриллибит. Балыктаан, ону астаан, дьонноругар көмө буолар эбит. Олус кыра буолан, оҕочоҕо баайан кэбиһэллэрэ үһү. Онно олорон таастыганы бэрээдэктээн, дьонноругар мунхалыырга көмөлөһөр эбит. Тугаах астара балык буолан, кыра оҕо эрдэбиттэн балык аһын астыы үөрэммит. Ол сатыбылларыгар оҕолорун, сиэннэрин, хос сиэннэрин үөрэтэр.

1931 с. 9 сааһыгар оскуолаҕа киирбит. Олорор сирдэриттэн баркааһынан Эргэ Аллайыахаҕа 6 көстөөх сиргэ үөрэнэ бараллара үһү. Сайын аайы каникул кэмигэр Индигир биэрэгин устун

сылдыан балыктыылар, холкуоска көмөлөһөллөр эбитө. Бултаабыт балыктарын хаппыт онгорон, туустаан, холкуоска туттараллара. Кыһын оттунар мастарын, бултаабыт балыктарын ытынан таһаллара.

Сэрии буолбут сурабын Оһообунга истибиттэр. Туох баар бултаабыт балыктарын фронтта сэбиэскэй саллааттарга аныыллара үһү. Таба тириитинэн саллааттарга үтүлүк, уктас, бэргэһэ, сангыйах тигэн ыталлара.

Сэрии кэнниттэн араас үлэбэ сылдыбыт. Оһообунга 60 киһилээх сири үөрэтэр экспедицияба, холкуоска тэриллибит балыксыттар биригээдэлэригэр биригэдьииринэн үлэлээбит. Сарсыарда эрдэттэн киэһэ хойукка диэри үлэлииллэрэ. Онтон Уолбукка көһөн, 8 сыл атыһытынэн үлэлиир. Кэлин Дружинаба олохсуйбуттар. Софья Андриановна 3 оҕо күн күбэй ийэтэ, 8 сиэн, 8 хос сиэн, 1 хос-хос сиэн тапталлаах эбэтэ. Кини төһө да 88 сааһыгар бардар, билигин да барыбытыгар сүбэ-ама буолар, барыбыт туһугар кыһамнытын уурар тутуах киһибит. Кини улууска чөл олоҕу актыыбынайдык пропагандалыыр. 42 сыл устата сарсыарда айы хааман, доруобуйатын бигэргэттэ, үйэтин уһатта. Улахан кыһа Матрена Гаврильевна 5 оҕо ийэтэ, 7 сиэн, 1 хос сиэн эбэтэ, улууска, республикаба биллибит зверовод. Уола Владимир Гаврильевич Стручков улуус бастакы авиатора, СР поруотун хаһаайыстыбатын, Российской Федерация транспорун үтүөлээх үлэһитэ. Кыра кыһа Любовь Гаврильевна Российской Федерация үтүөлээх учуутала. Идэтин баһылаабыт учуутал.

Бары ыарахаттары, араас кыһалҕаны санныгар сүгэн, өйө санаата тийээринэн, күүһэ-күдэбэ баарынан дьонун-сэргэтин туһугар олорор, оҕолорун, сиэннэрин, хос сиэннэрин, хос-хос сиэннэрин үөрүүлэрин үөрүү онгостор, кыһалҕаларын үллэстэр, кырдыбаас эбэбит биһиги ытыктабылбытын, тапталбытын ылабын ылар.

Сиэнэ Стручков Иннокентий, Үрүң Хайа гимназиятын 8 кылааһын үөрэнээччитэ.

БАНЩИКОВА ЕЛЕНА АНДРИАНОВНА

Елена Андреановна 1933 с. бэс ыйын 20 Окунүгэр Оһообунгга Саха Ураһата уча-стакка төрөөбүтэ. 1942 с. Ураһалаах начаалы-най оскуолатыгар үөрэнэ киирбитэ. 1950 с. "Калинин" холкуоска сүөһү үлэтигэр субан көрөөччүнэн үлэтин саҕалаабыта.

1951 с. "Калинин" холкуос "Кыһыл маяк" холкуостуун холбоһор. Онно кини ыаннык-сытынан үлэлиир.

1961 с. холкуостар сопхуоска кубулуйуула-рыгар Абый сопхуос Сугуруохатааҕы отделениетыгар 1991 с. ди-эри ыанныксытынан үлэлээн, биир бастыг үлэһит, производ-ственник быһыытынан оройуонгга, республикаҕа биллэр. Ол сыралаах үлэтин түмүктэрин кини наҕараадалара туоһулуулар.

1964 с. - "Отличник социалистического соревнования сель-ского хозяйства РСФСР" бэлиэ

1970 с. - "За доблестный труд" мэтээл

1972с. - "50 лет ЯАССР" бэлиэ

1973 с. - "Знак почета" уордьан

1975 с. - "Ударник 9-ой пятилетки" бэлиэ

1978 с. - "Победитель соцсоревнования", "За трудовое отли-чис" мэтээллэр

1985 с. - "Ветеран труда" мэтээл

2003с. - "Гражданская доблесть" бэлиэ

2007 с. - Ил Түмэн "375-летие воссоединения Якутии с Росси-ей" өйдөбүннүк бэлиэтэ

2008 с. - "Ветеран сельского хозяйства Якутии" бэлиэ

Үлэлиир кэмигэр саамай улахан көрдөрүүнү, 1981 с. биир фу-ражной ынахтан 3125 кг. үтү ыан, ситиһэн турар. Бу хоту дойду усулуобуйатыгар мунгур улахан көрдөрүү этэ. Тустаах үлэтин таһынан нэһилиэк сэбиэтигэр 15, оройуон сэбиэтигэр 2 төгүл депутатынан үлэлээбитэ.

ПОЛУШКИНА ЕЛЕНА ХРИСТОФОРОВНА
(1895-1990 сс.)

Нэһилиэк биир уһун үйэлээх кыр-
дыабаһа. Сэрии сылларыгар дыаамсык-
таабыт, түүлээхситтээбит. Сайыныгар балык-
сытынан мунхаба, окко сылдыра. "Фронгга
көмөбө итии тагас тигиитигэр түүннэри оло-
рон иистэнэрбит, - оҕолоругар кэпсиирэ.

Кэлин холкуоска сүөһү көрөөччүнэн үлэлэ-
эбитэ.

СТРУЧКОВА АЛЕКСАНДРА НИКОЛАЕВНА
("Сашка эмээхсин")

Родилась и жила в Ожогоино. С самых
ранних лет с родителями рыбачила на
дальних участках Индигирки. Как все женщи-
ны того времени занималась народным ремес-
лом: выделыванием шкурок, шитьем. Вышла
замуж за Стручкова Терентия, родила 6-х де-
тей: 2 сына, 4 дочерей. Сыновья умерли в мла-
денчестве. Муж умер очень рано. Одна воспи-
тала своих детей. Прожила 91 лет.

СТРУЧКОВА ИРИНА ТЕРЕНТЬЕВНА

Кини 1935 сыллаахха Оһооһун учааста-
гар алта оҕолоох холкуостаах дьизэ кэр-
гэннэ төрдүс оҕонон төрөөбүтэ. Убайдара сэ-
рии кэмигэр ыалдыан өлбүттэрэ. Ийэлээх
аҕата балыктыылара. Кыракый кыысчаан
дьонугар балыктаһара. Оҕолорбут ууга
түһүөхтэрэ диэн ортолоругар баайталаан ба-
ран, хаарбаска мунханы бырабаллара. Ити
курдук ханнык да үлэбэ оҕолорун тэнгэ сы-

рытыннараллара. "Ама да ааспыгын иһин олус сылаалаах үлэ этэ. Түүннэри -күннэри кэриэтэ сылдыарбыт. Бэлэмнээбит балыкпытын үргүлдү ылан иһэллэрэ. Алтан иһиттэри кылабачыйыар диэри сууйтаран баран, сэриигэ наада диэн эмиэ ильдэ бараллара", - диэн ахтар бэтэрээн. Күн бүгүнүгэр диэри ийэтэ алтан чаанньыктары, солуурчахтары, сылабаары биэрэ турарын өйдүүр.

Ийэтэ барахсан наар мунхаба атах сыгыннах ууга сылдьан, атаба ыалдьан, наһаа эрэйдэнэрэ. Уһун кэмнэ сыта сылдыбыта.

Оһообунга олорон, Кыайы буолбутун истэн, дьонноро үөрүү-көтүү бөбө буолбуттара. Сугулаан дьиэбэ муннах олорбуттара.

Сэрии кэннигэн олох туга көммөтөбө. Ытынан, сорохтор сүгэхэринэн сылбабы таһан, дьиэлэрин оттолоро.

1954 с. холкуостар холбоһууларыгар Ураһалаахха кэлэн, санга арыллыбыт кыылы иитэр фермаба Ирина Терентьевна кыыл иитээччинэн үлэлээбитэ. Василий Христофорович Стручков бу ферма бастакы сэбиэдиссэйэ этэ. Биэс сыл үтүө суобастаахтык үлэлээбитин кэннэ чулуу үлэһити путевоканан Абыйга ньирэй көрөөччүнэн ыппыттара.

Сопхуостар арахсаннар, Ирина Терентьевна Сутуруохатыгар кэлбитэ унна оҕо саадыгар иитээччинэн киирэн, 36 сыл устата, 60 сааһыгар диэри үлэлээбитэ. Ирина үлэлээбит ыстааһа уопсайа 44 сыл.

Ирина Стручкова үтүө суобастаах үлэтэ элбэх Бочуотунай грамоталарынан, махтал, эбэрдэ суруктарынан бэлиэтэммитэ. Ону тэнгэ "Үлэ бэтэрээнэ" мэтээллээх, "За доблестный труд в годы ВОВ 1941-1945 г.г." дастабырыанньалаах.

"50, 60, 65 лет Победы в ВОВ 1941-1945 г.г." үбүлүөйдээх мэтээллэрдээх. РФ Президенин "65 лет Победы в ВОВ 1941-1945г.г.", өйдөбүннүк, СР Президенин, улуус үбүлүөйдээх бэлиэлэрдээх

СТРУЧКОВ НИКОЛАЙ ПЛАТОНОВИЧ

(1876-1968 сс.)

Николай Платонович Орто Сутуруохаба Мэнгэлээх учаас-
тагар төрөөбүтэ. Мария Николаевна Ефимовалыын
сүрэхтэрин холбоон, 5 оѳону төрөтөн, ааттарын үйэтиппиттэрэ.

Билигин 5 оѳоттон 4 оѳолорун, сиэннэрин таптталларынан
угуттанан, бочуоттаах сынньаланга олороллор.

Улахан кыыһа Марфа Николаевна Стручкова 7 оѳо таптала-
ах ийэтэ, 12 оѳо эбэтэ, 10 оѳо хос эбэтэ. 2007 сыллаахха 76
сааһыгар ыалдьан, күн сириттэн хомолтолоохтук барбыта. Мар-
фа Николаевна 1954 сыллаахха Абый оройуонугар бастакынан 3
игирэ оѳону (кыргыттары) төрөппүтэ. Оччотооѳу бириэмэбэ 3
игирэ, биир 1 саастаах оѳо төһө болѳомтону, сыраны ылбытта-
рын таайыахха эрэ сөп. Биһиги эбэбит наһаа муударай, аһыны-
гас этэ. Дьонно куруутун үчүгэи эрэ баѳарара, убаастанара.

Иккис оѳо Николай улаатан баран ууга, түһэн өлбүт.

Афанасий Николаевич Стручков үһүс оѳонон төрөөбүтэ. Кы-
ра эрдэбиттэн холкуос-сопхуос үлэтигэр эриллэн улааппыта.
Хас да төгүл улуус, нэһилиэк депутатынан талыллан үлэлээбитэ.
Улуус Бочуоттаах гражданина, биэс оѳо амарах аѳата, 10 сиэн
тапталаах эһэтэ.

Петр Николаевич Стручков билигин Өлөөн улууһугар бочу-
оттаах сынньаланга олорор. Олобун сибээс тэрилтэтигэр ана-
абыта. Биир кыыс тапталаах аѳата, 2 сиэн эһэтэ.

Кыра кыыһа Мария Николаевна Садовникова кэргэн тахсан,
Уолбут нэһилиэгэр олорор. Тапталаах кэргэнинээн Иван Ми-
хайлович Садовниковтыын 4 оѳону төрөтөн, 8 сиэн тапталаах
эһэтэ, эбэтэ буолаллар.

Николай Платонович эдэригэр унуоѳунан үрдүк, бэйэтигэр
сөп эттээх-сииннээх киһи этэ. Кэргэнинээн Мэнгэлээх учааста-
гар олорбуттара. Кыһын бултаан, сайын балыктаан, айахтарын
булуналлара. Кэргэнэ Мария Николаевна 49 сааһыгар мас хайы-
та туран, эмискэччи өлбүт. Кыра кыыстара Мария ол саѳана 13
саастаах эбит. Аѳалара оѳолоругар ийэлэрин солбуйан, оѳоло-

рун атахтарыгар туруорбута. Кэнники доруобуйата мөлтөөн, Су-туруоха сэлиэнньэтигэр 3-4 сыл устата улахан кыыһыгар Марфа Николаевнага олорон өлбүтэ.

Биһиги эһэбит оччотообу оҕолор өйбүтүгэр наһаа ирдэбиллээх, эппитин хайаан да толотторор киһинэн хаалбыта. Ону ман-нык холобуртан көрүөххэ сөп: дьиэбэ мэниктиирбитин олох сөбүлээбэт буолааччы. Ийэбит кэллэбинэ эрэ, туруоран ытытааччы.

Күннээби үлэбитин үллэрэн биэрэр, хаачыстыбалаахтык то-лорбут оҕоҕо кэмпиэт биэрээччи. Эһэбит куруутун минньигэс хаһаастаах буолааччы.

Николай Платонович Стручков түбүктээх үлэ үөһүгэр чиэстэ-эхтик олорон аһарбыт олоҕо билигин кини оҕолоругар, сиэннэ-ригэр уонна хос сиэннэригэр салбанан барар.

**Ахтыыны Николай Платонович сиэнэ
Мария Дмитриевна Стручкова суруйда.**

ЕФИМОВА-БЕРЕЖНОВА АННА ВАСИЛЬЕВНА

*А*бый нэһилиэгиттэн төрүттээх. Ураһалаах нэһилиэгэр Дьарбаалаах учаастагар олорбут. Кыра эрдэбиттэн сүөһү үлэтигэр үлэлээбит. Хоһуун үлэһит буолан, хара үлэттэн туора турбата. Эдэр эрдэбиттэн чэбдик олобунан олорбута. Айылҕаны кытта алтыһарын, оҕолорун илдэ сылдьан үөрэтэрин-такайа-рын сөбүлүүрү. Учаастакка ынах сүөһүнү ииттэн, онон оҕолорун улаатыннарыта. Бэйэтэ илдэ сылдьар тангара мэтириэттээх этэ. "Кырдыаҕас дьону убаастаан, дьонго куруук көмөлөһүң, үтүө санаалаах буолун, оччоҕо эрэ олоруоххут" диэн сүбэлиирин өйдүүбүн. Мин эбэбэр Дьарбаалаахха хойукка диэри олорон ии-тиллибитим. Эбэбэр көмөлөһөрбүн, от үлэтигэр, отонго сылды-арбын өйдүүбүн. Онтон кэлин дьон Сугуруохаҕа көспүттэригэр эбэбин кытта хаалан, биир сыл хойугаан үөрэнэ барбытым. Наһаа холку этэ. Сэмэй майгылааҕа, үтүөнү эрэ сүбэлиирэ.

Эбэм 101 сааһыгар өлбүтэ. Ол бириэмэбэ мин Дружинаҕа үөрэнэ сылдьар этим.

Эбэм тигэх суолугар атаарсыахпын баҕарбытым да, сырыы суох этэ. Таспар биллэрбэккэ ытаан, өргө диэри аймаммытым. Наар саныырым, ахтарым.

Сизэнэ К.Д. Стручков
18.02.2010 с.

СТРУЧКОВА МАТРЕНА ГАВРИЛЬЕВНА

Наша бабушка Стручкова Матрена Гаврильевна прожила 96 лет. Родилась она в Урасалахе в 1874 году, умерла в 1970 году. Мать троих детей (Афанасий, Мария и Прокопий).

С малых лет работала. Детей поднимала одна. И воспитала достойными людьми.

САДОВНИКОВА АКУЛИНА НИКОЛАЕВНА

Тииги тапталаах эбэбит, хос эбэбит
Садовникова Акулина Николаевна 1896 сыллаахха Дьарбаалаах учаастагар төрөөбүтэ. Абата Бережнов Николай Николаевич Дьарбаалаахха олохтоох Эллэй диэн кыахтаах киһи уола этэ.

Эдэр сааһыттан холкуоска ыанньыксытынан үлэлээбитэ. Сэрии сылларыгар эр дьону кытта тэнгэ сылгыһытынан, дьяамсыгынан үлэлээн, райком, суут, эмп тэрилтэлэригэр таһаһаһы таһыспыта. Пенсияҕа тахсан баран, өр сылларга холкуоска ыччат сүөһүнү көрбүтэ. Сайын Уһун Күөл учаастагар отчуттарга килиэп астыыра. Сыралаах үлэтин түмүгүнэн "Үлэ бэтэрээнэ", "Аба дойду Улуу сэриитигэр килбиэннээх үлэтин иһин" мэтээлинэн, дастабырыанньанан уонна элбэх мэтээллэринэн наһараадаламмыта. Эдэр эрдэбиттэн табах, арыгы диэни боруобалаабатах киһи. Ол да иһин эбэбит 100 сааһыгар диэри уһун, дьоллоох олоҕу олорбута.

Уола Садовников Гаврил Николаевич 1934 с. Ураһалаах нэһилиэгэр Сааһаабыт учаастагар төрөөбүтэ. Ураһалаах 4 кыла-

астаах начаалынай оскуолатын бүтэрээт, 15 сааһыттан холкуос араас үлэтигэр улахан дьону кытта тэнгэ эриллибитэ. Пенсияба тахсыар диэри нэһилиэгэр тыа хаһаайыстыбата сайдарыгар бэйэтин кырата суох кылаатын киллэрсибитэ. Пенсияба тахсан да баран, сүһүбэ уйарын тухары кыһын булчутунан, сайын отчутунан үлэлээн, элбэх эдэр көлүөнэ ыччаты булт соноругар, оттоһун мындырдарыгар үөрэппитэ. "Норуот хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ". Үлэтин ыстааһа 47 сыл.

Кэргэнэ Мария Семеновналыын 6 оҕоломмуттара. Улахан уоллара Юра кэргэнэ Максимова Анастасиялыын 20-чэ сыл олоролор. Уоллара студент, кэргэннээх, кыыс оҕолоохтор. Улахан кыыс Оксана - ыал, 2 оҕолоох, кыыһа студент, уола финансовай техникуму бүтэрэн, тутууга үлэлии сылдьар. Орто уол Родион механизатор үөрэбин бүтэрбитэ, билигин сайын окко, кыһын түүлээххэ сылдьар. Кыра уол Руслан дьэз таһыгар оккомаска үлэлиир.

Эбэбит киһи быһыытынан дьонго-сэргэбэ үтүө сыһыаннаах, сымнабас майгылаах, үтүөнү эрэ түстүү сылдьар киһи этэ.

Улахан сиэнэ Оксана Тихонова,
Сутуруоха сэл., 15.08.2010 с.

РЕБРОВА МАРИЯ НИКОЛАЕВНА

Киһи 1906 сыллаахха Абый улууһун Мунгурдаах нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Бастакы кэргэниттэн 3 кыыс оҕо төрөөн, улахан ыарыы туран, кэргэнэ уонна 3 кыыһа ыалдьан өлбүттэр. Бэйэтэ нэһиилэ тыыннаах ордурут. 1942 с. улахан уолун Ребров Володяны төрөппүт. 1944 с. Соломов Софрон Ивановичка кэргэн тахсан, өссө 3 уол оҕону төрөппүт. Мунгурдаахха 1960 с. диэри олорубуттара, онтон Дружина бөһүөлэгэр көһөн кэлэн олохсуйбуттар. 1971 с. Сутуруоха олохсуйбуттара.

Оҕолоро: Ребров Владимир Николаевич - 1942-2005 сс., Со-

домов Юрий Софронович - 1946-2005 сс., Соломов Иван Софронович - 1950-1998 с., Соломов Василий Софронович - 1954 с. төрүүх. Абый олохтоо, ОДЬКХ үлэһитэ.

Мария Николаевна эдэр сааһыгар Сьагааннаахха холкуоска хотонго үлэлээбитэ, тубдиспансер балыһатыгар санитаркалабыта. Дружинаба көһөн кэлэн баран, аты-эргизэн хонтуоратыгар харабыллаабыта.

Мария Николаевна 11 сиэннээх, 14 хос сиэннэрдээх. Кини 1996 с. Сутуруохаба олорон, ыалдыан өлбүгэ.

САДОВНИКОВА-ДОХУНАЕВА ХРИСТИНА НИКОЛАЕВНА

Кини 1857 с. төрөөбүт. Христина Николаевна сэниэ дьыэ Кэргэнгэ иитиллибитэ. 1930 с. Дружинаба Абыйтан кэлбит. Онтон Сутуруоха бөһүөлэгэр олорбута. 3 кыыс оҕолооҕо. Бастакы кыыһа Ааныка кэлин Пантелеймон Николаевич Ефимовка кэргэн тахсан, Томпо оройуонугар олорон өлбүтэ. Пантелеймон Николаевич дойдутугар кэлэн, 4 сыл курдук буолан баран, 1986 с. өлбүтэ. Икки кыыс оҕолоох.

Христина Николаевна 100 сааһыгар диэри олорбуг.

Полушкина Елена Христофоровна .

ХОЛОБУР БУОЛАР ОЛОХ

Эһэм Жирков Порфирий Петрович 1874 с. төрөөбүт. Эбэм Жиркова Матрена Михайловна 1873 с. төрөөбүт.

1903 с. ыал буолан, Халыма улуунун I Байды нэһилиэгиттэн Элгэс улуунун Энэ нэһилиэгэр Эрэхтэнэ учаастагар көһөн кэлэн, олохсуйбуттар. Кинилэр дьыэ сүөһүтүн иитэн, булдуан, балыгынан дьарыктанан, сэниэ ыал буолбуттара. Бисэ оҕоломуттар: Маарыйа 1907 с., Степан 1912 с., Егор 1915 с., Михаил 1917 с., Евдокия 1918 с. төрөөбүттэр. Бары үлэбэ үөрүйэх, сүрэхтээх дьон буола улааппыттар. Эһэм Порфирий Петрович эдэр сааһыгар (1930 с.) өлбүт. Эбэм сааһыран хаалан, холкуоска, соһхуоска үлэлээбэтэх. Ол гынан баран кэллэктиибинэй хаһаайы-

стыба тэрилгэрин үөрэ көрсүбүгтэрэ. Элбэх сүөһүлэрин холкуоска холбообуттара.

Бисс оҕолоро бары 1947-1948 сс. "Килбиэннээх үлэтин иһин" мэтээлинэн наҕараадалламмыттара. Кыра кыыс Дьэбдьиэ "Бочуот Знага" уордьанынан, кыра уол сэрии кэнниттэн "Бочуот Знага" уордьанынан, "Түмсүү" холкуос председателэ Степан Трофимович "Үлэбэ туйгунун иһин" мэтээлинэн, таба ыстаада-тын биригэдьиэрэ Дьөгүүр "Үлэбэ Албан аат" мэтээлинэн наҕараадаламмыттара. Михаил өссө Бүтүн союзтаабы норуот хаһаайыстыбатын быыстанкатын арыллыгыгар кыттар чизэскэ тиксибитэ.

Дьэм Матрена Михайловна омугунан Юкагирка эгэ. Кини хоту кыраай усулуобуйатыгар сөн түбэхэр итии таҥаһы тигэрэ. Сиэри-туому тутуһара, оҕолоруттан, сиэннэриттэн ону ирдиирэ, элбэхтик сүбэлиирэ. Сиэннэринэн наһаа тийимтиэ, тылын ылаттарар гына кэпсэтэрэ. Кинини удьурдаабыт оҕолоро элбэхтэр. Сүүстэн тахса киһи баарыттан самай саастаахтара Сленцов Гаврил Семенович буолар.

Эбэбит 95 сааһын томточчу туолуор диэри олоубуга. Матрена Михайловна олобун салгыыр кэнчээри ыччаттара кини олобун холобур оҕостоллор. Кини аатын үйэтиги биһигиттэн туту-луктаах.

Жирков Юрий Михайлович.

СОФРОНОВА АНАСТАСИЯ МАКСИМОВНА

Анастасия Максимовна Софронов Максим уонна Софронова Анастасия Гавриловна диэн кэргэннэригэр 9-с оҕонон төрөөбүт. Орто Халыма Бастакы Хаҥалас нэһилиэгэр Өлөөкө-Күөл бөһүөлэгэр. Сэрии сылларыгар аҕата фермаба сэбиэдэссэйдэбит. Онно кини ырбыт убаһалары, тулаайах хаалбыт кулуннары оҕолуура үһү.

Анастасия Суздалов Иван Андреевич диэн Абый киһитигэр (Саппалай ойуун) кэргэн тахсар. Кинилэр Кэрэхтэн диэн сиргэ олорбуттар. 1925 с. Абыйга көспүттэр. Суздаловтар уоллаах кыыс оҕолоохторо. Уоллара Виталий Иванович бэтэринээр идэлээбэ. Кини "Түмсүү" холкуос чилиэнэ, нэһилиэк сэбиэтин депутата, ревизионнай комиссия чилиэнэ, комсомольскай тэрилтэ секретара эбит. Виталий Иванович Шкулева Мария Петровна (1921-1995 сс.) кэргэн ылбыт, 3 оҕоломмуттар.

Онон Анастасиялаах 2 оҕолоохтор, 3 сиэннээхтэр, 5 хос сиэннээхтэр, 5 хос хос сиэннээхтэр.

Бурхалей Васильевич этэринэн, эбэлэрэ кистээн тангараба үгэрэ үһү. Оттон-мастан эмп онгорон, араас ыарыыны эмтиирэ. Сахалыы мындыр өйдөөбө, айылҕаны харыстыырга кыра эрдэхтэриттэн үөрэтэрэ. Эһэлэрэ Саппай холкуоска балыксытынан, түүлээхситинэн үлэлээбит.

Иван Андреевич 1958 с. 76 сааһыгар, Анастасия Максимовна 94 сааһыгар 1980 с. орто дойдуттан барбыттар.

ЖИРКОВА ЕЛЕНА ИОСИФОВНА

Уолбут нэһилиэгин биир саамай кырдыаҕас олохтооҕо этэ. Элбэх оҕолоох Ааныка уонна Уоһук саамай кыраһыабай, мааны кыыстара.

Төрөөбүт төрүт түөлбэтэ Арыылаах бөлүөлэгэ. 1902 с. күн сириҥ көрбүтэ. Оччо-тооҕуга аҕа уустарынан астаах-үөллээх, бултаах-астаах, кэрэ айылҕалаах сирдэри булан олохсуйаллара. Ынах, сылгы сүөһүлээх ыал үчүгэй оттуур сирдээх, мэччирэнгнээх сирдэри ордороллоро. Ол курдук кинилэр үс өрүс тардыыта, элбэх күөллээх, сүөһү бэйэтинэн иитиллэр кыахтаах сиргэ Хабдыла-

ахха, Бөрө уйалаахха көһөн олохсуйбуттара. Онтон чугас Хабдылаахха, Тыыйаакы Хабдылаафар, Тумус Хайаба эмиэ аҕа уустара бытанан олороллоро.

Тумус Хайаттан сылдыар Орто-Халыма Мэхээлэ диэн киһитин кытта холбоһон, 3 оҕоломмуттара. Хабырылла 1925 с., Прокопий 1927 с., Ааныска 1929 с. төрөөбүттэрэ. Кэргэнэ эрдэ өлөн, үс оҕотун кытта соботоһун хаалбыта. Кини бултаан, балыктаан оҕолорун иитэрэ. Уолбут нэһилиэгин бултуур учаастактарыгар барытыгар сылдыбыта. Тыаттан киирбэт үлэһит этэ. Бөһүөлэккэ дьиэтэ да суоҕа, сылга аҕыйах хонукка көстөн ааһара.

Оҕолорун учаастакка олон төрөппүтэ. Үс бастакы оҕотун Тумус Хайаба, Спиридону 1936 с. Эрэхтэнэбэ, кыра уолун 1948 с. Уолбукка.

Сэрии ыар сылларыгар 4 оҕолоох соботох ийэ аймахтарын көмөтүнэн тыыннаах хаалбыттара. Кини "сордонг, хаахынай тыыннаах хаалларбыттара" диирэ. Субан сүөһүнү көрөн, Эрэхтэнэ, Солкоон учаастактарыгар үлэлээбитэ. Кыһын онно түүлээхтиирэ. Булчуттар бултарыттан бэрсэн абарыыллара. Сүөһүнү хоргуйан да өлөөрү олон сииринг көгүллэммэт этэ.

Сэрии сылларыгар килбиэннээх үлэтин иһин Сталин төбөлөөх мэтээли ылбыта.

Кырдыаҕастар этэллэринэн, эдэригэр наһаа кыраһыабай эбитэ үһү. Ону охсор охсон, сирэйин анара кэлтэйэн хаалбыт этэ.

Кырдыан да баран, айабын балыктаан ииттэрэ. 95 сааһыгар диэри мас хайытара, муус ылынара. Өлүөр диэри дьиэтин иһигэр хамнаммыта буолара.

5 оҕолоох, 8 сиэннээх, 18 хос сиэннээх, 7 хос-хос сиэннээх. 2001 с. хос-хос эбээ буолан баран, сүүс сааһыгар күн сириттэн барбыта.

Эдэр эрдэбиттэн хорсун-хоодуот этэ, куттаҕаһа суоҕа, айылҕаны кытта алтыһара. Наһыл майгылааҕа, кими баҕарар кытта истигник сыһыаннаһара.

Хабдылаахха, Эрэхтэнэбэ, Лыкчаа олордохторуна, эһэ мэнээктиир этэ. Сүөһү курдук сылдыааччылар диирэ. Булуустарын

аһын хостоон сиирэ үһү. Дьонун, оболорун куттаары гын-набына, түөһүн арынан баран, эһэбэ утары барааччы дииллэр. Эһэ киһитээбэр өйдөөх, обону-дьяхтары тыыппат, бултаспат, киһини таарыйбат диирэ. Хата оболоох эһэ кутталлаах. Үйэтин тухары дьону кытта кыһыһырсыбатах буолуохтаах. Оболорун, биһигини, мөбөн-этэн сангарбат этэ. Хата наар "айыы" буолар диирэ өйбөр хатанан хаалбыт.

Кини "оболорум үтүө-мааны дьон буола улаатан, үлэбэ ситиһиилэнэн, кинилэри дьон-киһи убаастыыра бачча сааспар тиртэбэ" диэн үһүн үйэлэниитин сэкириэтин үллэстэрэ.

Улахан уола Жирков Гаврил Михайлович оройуонуга биллэр туттааччы, булчут, түүлээхсит, тимир, мас ууһа этэ. Партия чидиэнэ. Кэлин сылгыһыттаабыта. Наар бураанынан, мотуорунан сылдыара. Быһах охсоро, сааны араастаан уларытан онороро. Үлэтигэр ситиһиилэрин иһин партийнай конференция делегата буолбута. Сэрии сылларыгар килбиэннээх үлэтин иһин Сталин төбөлөөх мэтээллээх, 52 сааһыгар оһолго түбэхэн өлбүтэ.

Оболоро Жирков Прокопий Михайлович, Жиркова Анна Михайловна, Жирков Егор Васильевич үлэни өрө туппунт, дьоннорун туйабын хатарбыт үлэһит дьон.

ЖИРКОВ ПРОКОПИЙ МИХАЙЛОВИЧ

Үйэтин тухары балыктаан, бултаан, сылгыһыттаан, үрдүк ситиһиилэри ситиспитэ. Республика чемпион сылгыһыта, Бүтүн союзтаабы нуруот хаһаайыстыбатын быыстапка-тын мэтээлинэн наһараадаламмыта. Сэрии сылларыгар үлэтин иһин мэтээллээх. Үлэттэн уурайан баран, балыктыыра уонна балык тэрилин оноруунан дьарыктанара. Элбэх оболоох, сиэн-нэрдээх. 81 сааһыгар күн сириттэн барбыта.

ЖИРКОВА АННА МИХАЙЛОВНА

Оболон сүөһү иитиитигэр анаабыта. Үөрэнэ сылдьан ыалдьан уурайбыта. Бастаан түүлээхситтээбитэ. Онно үрдүк ситиһиилэрин иһин обкомол грамотатынан наһараадаламмыта.

Онтон субан сүөһүгэ 41 сыл устата үлэлээбитэ. Кини үлэлээбит "Дьүкээбил" биригээдэтэ Россияҕа тийэ биллибитэ. Ыччат-комсомольскай ферматыгар наставник этэ. Кини оройуонна соботох "Норуоттар добордоһуулар" уордьаннаах. Билигин бочуоттаах сынныаланна олорор, 81 сааһа.

ЖИРКОВ ЕГОР ВАСИЛЬЕВИЧ

Олобун тыа хаһаайыстыбатыгар анаабыта. Оскуола кэнниттэн саһыл иитиитигэр үлэлээбитэ. Онтон армияҕа 2,5 сыл сулууспалаан, байыаннай чаас Бочуотун кинигэтигэр киирбитэ. Сулууспа кэнниттэн сопхуоска үлэлээбитэ.

1973 с. сварщик идэтин баһылаан кэлэр. Нэһилиэккэ бастакы сварщик. Комсомол сэкэрэтээринэн, профсоюз бэрэссэдээтэлинэн, партийнай тэрилтэ сэкэрэтээринэн талыллан, ситиһиилээхтик үлэлээбитэ. Сэбиэт бэрэссэдээтэлигэр тийэ үүммүтэ. 1978 сыл түмүгүнэн социалистическай куоталаһыыга бастаан, Совмин көһөрүллэ сылдыар Кыһыл Знамята нэһилиэккэ турбута.

1982 с. тыа хаһаайыстыбатын техникумун салайар каадырдары бэлэмниир оскуолаҕа үөрэнэ барбыта. Бүтэрэн кэлэн, 1984-1991 сс. отделение управляющейынан үлэлээбитэ. Бу сылларга тыа хаһаайыстыбатын салаата мунутуур ситиһиилэммитэ, сайдыбыта.

САДОВНИКОВА ВАРВАРА ДМИТРИЕВНА

Варвара Дмитриевна тохсунньу 7 Юкүнүгэр 1920 с. Хатыннаахха төрөөбүтэ. Сэрии кэмигэр күһүн хотон тутан, кыһыныгар ындыы таһан, сайыныгар оттоон сылдыбыта. 1855 үлэ күнүн толорбута.

Варвара Дмитриевна ааспыт олобун ахтытыттан: "Ыарахан үлэбэ илистэн улаппыт киһибин. Ол кэмгэ үлэ сүрдээх ыарахана. Эргэ Уолбукка олорор эрдэхпитинэ, Дружинатан таһаҕас тийэр этибит. Суолга балаакканан икки хонорбут.

Датыгар эрэ суол буоллаба. Сайынын от үлэтигэр кыыстыын, уолуун тахсарбыт. Ол кэмгэ холкуоска 200 ынах, 600 сылгы баара. Отгуур сир да суоҕа. Күүлэр кытыыларын охсорбут. Биир сыл Куобастаахха 60 тонна от устубутун тохтото сатаабытгаахпыт, икки оҕо ууга былдьана сыспыттар.

Холкуос 6 эрэ сылгыһыттааба. Олор истэригэр мин уонна Александра Николаевна Дохунаева. Кыһыннары сиргэ хоно-хоно, 5 көстөөх сиргэ сылгыларбытын үүрэрбит. Ол сырыттаһытына, сылгыларбыт нэһилиэккэ төннөн хаалаллар. Оччоҕо ситэн, төттөрү үүрэрбит. Ол сылдьан, биирдэ Өлөксөөс өлө сыспытгаах. Өр да өр балыыһаба сыппыта. Биир кыһын балааккаба соботох кыстаан сылгыһыттаабытым. Ол сыл быыбар буолан, сылгыларбын сарсыардаангыларын аһатан баран, киһэ төннүөм диэн, быыбарды барбытым. Онуоха холкуос бэрэссэдээтэлэ Егор Павлович, сүөһүлэргин бырахныккын диэн, быыгабар биэрэ сыспыта. Сылгы өллөбүнэ, бөрө тартабына, толору сыанатын төлөттөрөллөрө. Онон үлэбитигэр олус эппиэтинэстээхтик сыһыаннаһарбыт. Утуйар уубутун да умнарбыт.

Ас-танас ол сағана мөлтөбө. Атах таһаһын тирииттэн бэйэбит тиктэрбит. Олус тонгорбут". Варвара Дмитриевна холкуос үлэтин удаарынньыга.

Кэлин дьааһыла-саадка түүнгү харабылынан, оробуочайынан үлэлээбитэ. Уокка оттор маһы хайытара, иһэр ууну баһара, дыһа иһин, таһын хомуйара. Чулуу үлэһит сайын ахсын от үлэтигэр актыыбынай кыттыыны ылара, дьааһыла-саад кэллэктиибин сүрүн от охсооччута этэ. Ханнык да үлэгтэн толлон турбата.

1984 с. Варвара Дмитриевнаба нэһилиэк "Бастыг производственнига" аат ингэриллибитэ. 1 оҕолоох.

"1941-1945сс. Аба дойду Улуу сэриитигэр килбиэннээх үлэтин иһин", "Кыайыы 30, 40, 50, 60 с." мэтээллэрдээх, "ССРС 60 сыла" бэлиэнэн наһараадаламмыта. Тыыл бэтэрээнэ.

"Хотугу кыым" хаһыат 66 №-рэ, 2007 с.

Изготовлено и отпечатано
в ГУ "Редакция газеты "Хотугу кыым"
Абыйского улуса Республики Саха (Якутия)
Корректор Н.И. Карпов
Компьютерная верстка А.С. Зарвняевой